

ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม
ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

Melaleuca Forest: Participation in Resource Management of Ban Laem
Community Pakro Sub-District, SinghaNakhon District, Songkhla Province

อุมพร บุญรัตน์

UmapornBoonrattanang

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Arts in Human and Social Development
Prince of Songkla University

2557

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม
 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ผู้เขียน นางสาวอุมาพร บุญรัตน์

สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

.....ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์)

.....กรรมการ
 (ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสัจการ)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากฏ)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
 ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพล ศรีชนะ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้เป็นผลมาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และขอแสดงความขอบคุณ
 บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ลงชื่อ.....

(ดร.อุทิศ สังขรัตน์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....

(นางสาวอุมาพร บุญรัตน์)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อนและ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นางสาวอุมาพร บุญรัตน์)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	ปาเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นางสาวอุมาพร บุญรัตน์
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2556

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ด และเพื่อศึกษาผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม นำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยจัดหมวดหมู่ ตีความและสร้างข้อสรุป

ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เริ่มจากปัญหาทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมที่เสื่อมโทรมและลดจำนวนเหลือน้อยลง เนื่องจากสาเหตุด้านภูมิของมนุษย์ ภัยธรรมชาติ และตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมโดยตรง ทั้งด้านวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ เศรษฐกิจ และสภาพสิ่งแวดล้อมโดยรอบของชุมชนบ้านแหลม ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นเป็นแรงกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดการรวมตัวกัน และนำปัญหานั้นมาเข้าในที่ประชุมร่วมกัน เพื่อช่วยกันหาแนวทางในการแก้ไขและวิธีการดำเนินงาน และร่วมกันแสดงความคิดเห็นโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การประชุมดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้ข้อตกลงของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม มี 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลในการนี้ชาวบ้านตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนตนเอง โดยมีการกำหนดขอบเขตที่แน่นอน ระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ชัดเจน และช่วยกันดูแล รักษา อนุรักษ์ และฟื้นฟู เพื่อให้ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมกลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ซึ่งผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ชาวบ้านมีส่วนร่วมในผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน อันส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามลำดับ

Thesis Title Melaleuca Forest: Participation in Resource Management of Ban Laem Community Pakro Sub-District, SinghaNakhon District, Songkhla Province

Author Miss.UmapornBoonrattanang

Major Program Human and Social Development

Academic Year 2013

ABSTRACT

The study of Melaleuca Forest: Participation in Resource Management of Ban Laem Community Moo 5 PakroSub-District, SinghaNakhonDistrict, Songkhla Province. The objectives were to study the participation in Maleleuca Forest resource management and to study the results of the participation in Maleleuca Forest resource management by using qualitative research, data gathering of relevant documents and information from the fieldwork, participant and non-participant observations, in-depth interviews with Headmen, Assistant Headmen and people in Ban Laem Community. Then, the data was analyzed by classification, interpretations and conclusions.

The result of the study found that the participation in Maleleuca Forest resource management of Ban Laem Community started from degradation and depletion of the Maleleuca Forest resources because of humans, natural disasters and changing by the time. These problems affect to people in Ban Laem community directly such lifestyle, occupational, economic and environmental surrounding of BanLaem Community.Such problems incurred as a spur to the villagers gathered and took all issues into the meeting for find out the ways to modify, methods of operation and shares opinion by the participation of people in the community.Such a meeting was an agreement between the people in Ban Laem community about the participation in Maleleuca Forest resource management which there are 4 steps; the participation in the decision, the participation in the operation, the participation in the benefits and the participation in the evaluation. So, the villagers decided to participate in management of Maleleuca Forest resource by themselves. There were determining the exact scope, rules and regulations clearly, taking care, maintenance, conservation, and restoration so that Maleleuca Forest resource of Ban Laem Community has abundance again.

Therefore, the results of participation in Maleleuca Forest resource management of Ban LaemCommunity are people can participant in the benefits equally which affected to the environmental, economic, society andway of life is better, respectively.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความรัก ความเมตตาและความเอาใจใส่จากดร.อุทิศ สังขรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยกวาดขัน ติดตาม ไล่ถาม และคอยตรวจตราแก้ไขรายละเอียดของงานทุกขั้นตอน คอยชี้แนะ เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงและแก้ไข เพื่อประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้อย่างมากและคอยให้กำลังใจมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณค่ะ

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่คอยซักถามผู้วิจัย ชี้แนะ และให้ข้อเสนอแนะในการนำไปปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกตุฉภา บุญปรាកการ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ และแนวทางการแก้ไขมาโดยตลอดขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสัจการ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่คอยปลุกฝังแนวทางการทำงาน แนวทางการดำเนินชีวิต และคอยให้กำลังใจนักศึกษาวิชาเอกมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณค่ะ

ขอขอบพระคุณชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ทั้งลุงวิจัย พี่งจรัส ป้าสมพร พี่งจรัส ลุงสนั่น บัวงาม ลุงพินิจ สุวรรณกุล น้ำสมปอง สุวรรณมณี พี่จรัญ พี่งจรัส และชาวบ้านชุมชนบ้านแหลมที่น่านรักทุกท่าน คอยต้อนรับ ดูแล ให้ข้อมูล และให้ความเป็นกันเอง ลูกไปรบกวนก็ทีก็ครั้งก็ไม่เคยเบื่อบ่อยเหมือนลูกเหมือนหลานของท่านเสมอมา ขอขอบพระคุณค่ะ

ขอขอบคุณพี่ๆ เพื่อนๆ พมส.8ที่คอยร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาโดยตลอด ดีใจที่ได้เจอกัน ขอขอบคุณค่ะ และขอขอบคุณนักวิชาการอุดมศึกษา หลักสูตรสาขาพัฒนามนุษย์และสังคม (ภาคพิเศษ) ที่คอยช่วยเหลือในด้านเอกสารการติดตามขั้นตอนการทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด ขอขอบคุณค่ะ

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณพ่อฉาย บุญรัตน์ แม่อารีย์ บุญรัตน์ ที่คอยเลี้ยงดู ลูกจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่มาจนถึงทุกวันนี้ และคอยเคียงข้างกัน ไม่ทอดทิ้งกัน คอยเป็นกำลังใจให้ลูกมา โดยตลอดคอยดูแลลูกสนับสนุนลูกในทางด้านการศึกษาและคอยผลักดันลูกประสบความสำเร็จได้จนถึงทุกวันนี้ ทั้งในหน้าที่การเรียนและการงาน ขอขอบพระคุณหลวงบัว (นายอรุณรัตน์ บุญรัตน์) หลวงกั (นายวัฒนา บุญรัตน์) และพี่นาง (นางสาวราตรี บุญรัตน์) ที่คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้น้องคนนี้เสมอมารักและคิดถึง ครอบครัวบุญรัตน์ ตลอดไป ขอขอบพระคุณค่ะ

อุมาพร บุญรัตน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(5)
ABSTRACT.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(8)
สารบัญ.....	(9)
รายการภาพประกอบ.....	(11)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	6
ประโยชน์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	9
แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	22
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับป่าเสม็ด.....	34
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	43
3 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	51
พื้นที่ทำการศึกษา.....	51
ผู้ให้ข้อมูล.....	52
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	52
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	53
การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล.....	53
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	54
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	54

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ชุมชนบ้านแหลมกับป่าเสม็ด.....	55

บริบทพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลม.....	56
บริบทพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม.....	72
5 การมีส่วนร่วมและผลที่ได้จากการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม...	82
การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม.....	83
ผลที่ได้จากการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม.....	99
6 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	106
สรุปผลจากการวิจัย.....	106
อภิปรายผลจากการวิจัย.....	108
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	110
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	111
บรรณานุกรม.....	112
บุคลากร.....	118
ภาคผนวก.....	121
ประวัติผู้เขียน.....	149

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ที่ตั้งของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.....	56
2 การตั้งบ้านเรือนถิ่นฐานของชุมชนบ้านแหลมริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา.....	59
3 สภาพน้ำทะเลหนุนสูงไหลเข้าท่วมพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม.....	59
4 การสร้างบ้านเรือนตึกริมถนนสองข้างทางในชุมชนบ้านแหลม.....	60
5 ไซตุ้ เครื่องมือประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชุมชนบ้านแหลม.....	62
6 ไซตักปลา เครื่องมือประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชุมชนบ้านแหลม.....	62
7 กระชังเลี้ยงปลา.....	62
8 การเลี้ยงปลาในกระชังของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม.....	63
9 การทำบ่อกึ่งในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม.....	63
10 การเลี้ยงเบ็ดในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม.....	64
11 การเลี้ยงหมูในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม.....	64
12 การใช้เรือในการเดินทางของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม.....	66
13 ที่จอดเรือของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม.....	66
14 สภาพถนนหนทางในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม.....	67
15 การใช้รถใช้ถนนของชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม.....	67
16 กุ้งนาชนิดที่พบในทะเลสาบสงขลา.....	68
17 ปลานานาชนิดในทะเลสาบสงขลา.....	68
18 กลุ่มวิสาหกิจในชุมชนบ้านแหลม.....	69
19 ความร่วมมือกันของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม.....	70
20 การประกอบพิธีทางศาสนาของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม.....	71
21 วัดแหลมจาก สถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านชุมชนบ้านแหลม.....	71
22 ความยาวป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม.....	73
23 ป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม.....	73
24 โครงการศึกษาทดลองวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลนทะเลสาบ..... สงขลาในพื้นที่มูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	74

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบที่	หน้า
25 พื้นที่โครงการศึกษาทดลองวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลน..... ทะเลสาบสงขลาในพื้นที่มูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัด สงขลา	75
26 ไม้เสม็ดที่นำมาใช้ประโยชน์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม.....	75
27 จำนวนไม้เสม็ดที่นำมาใช้ประโยชน์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม.....	76
28 ไม้เสม็ดและเครื่องมือประมงพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม.....	76
29 ไม้เสม็ดที่ชาวบ้านเตรียมไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชนบ้านแหลม.....	76
30 สภาพป่าเสม็ดที่เสื่อมโทรมริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา.....	78
31 สภาพป่าเสม็ดที่ลดจำนวนเหลือน้อยลงในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม.....	79
32 เสากระท่อมในทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม.....	80
33 พายุดีเปรสชันเข้าพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม.....	81
34 ภัยธรรมชาติทำลายพื้นที่ป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม.....	81
35 การกำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าเสม็ด.....	89
36 กฎกติกาหมู่บ้านของชุมชนบ้านแหลม.....	91
37 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรง.. งานในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	92
38 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีองค์ประธานมูลนิธิชัย..... พัฒนา เปิดโครงการศึกษาทดลองวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลน ทะเลสาบสงขลา	92
39 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรง.. งานในพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	93
40 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปล่อยปลาในพื้นที่ป่า.. เสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	93
41 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่า.. เสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	93

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบที่	หน้า
42	พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่ได้รับการฟื้นฟู..... 95
43	นายณัฐพงศ์ ศิริชนะ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา เป็นประธานในพิธีปล่อยพันธุ์..... 95 สัตว์น้ำ ณ ชุมชนบ้านแหลมหมู่ที่ 5 ตำบลปากอ อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา
44	จำนวนไม้เสม็ดที่ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ..... 97
45	ไม้เสม็ดที่เตรียมไว้ใช้ประโยชน์..... 97
46	การนำไม้เสม็ดมาปรับปรุงซ่อมแซมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย..... 98
47	การตรวจดูพื้นที่ป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม..... 99
48	การตรวจดูพื้นที่ป่าเสม็ดของโครงการฯ..... 99
49	ชาวบ้านตัดไม้เสม็ดเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ..... 100
50	การนำไม้เสม็ดมาซ่อมแซมคอกหมู..... 101

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ป่าเสม็ด (Melaleuca Forest) เป็นสังคมพืชป่าพรุ (Peat Swamp Forest) เป็นพืชที่มีลักษณะเฉพาะตัว เกิดในพื้นที่ลุ่มต่ำหรือสภาพเป็นแอ่งน้ำจืดท่วมขังติดต่อกันเป็นเวลานาน มีพืชพรรณและสัตว์ชนิดต่างๆ อยู่จำนวนมาก เป็นแหล่งที่มีคุณค่าทางด้านนิเวศวิทยาอย่างมหาศาล การทำให้ความสมดุลทางธรรมชาติและนิเวศของป่าเปลี่ยนแปลง จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อธรรมชาติป่าเสม็ดอย่างร้ายแรง ป่าเสม็ดเป็นสังคมป่าดงดิบชนิดพิเศษชนิดหนึ่ง มีลักษณะเฉพาะตัว ประกอบด้วยซากพืชและอินทรีย์วัตถุที่ถมรวมอยู่บนผิวดินหนาตั้งแต่ 0.5-5 เมตร หรือมากกว่า มีค่าความเป็นกรดต่าง 4.5-6 ในป่าเสม็ดที่สมบูรณ์ ป่าเสม็ดถือเป็นพันธุ์ไม้ที่บอกความเป็นเอกลักษณ์ไม่ด้อยไปกว่าป่าโกงกาง และยังคงความสมดุลทางธรรมชาติค่อนข้างสูง (ปิยะวัฒน์ พรหมรักษา, 2547)

ป่าเสม็ดมีเขตการกระจายและเจริญเติบโตในทางภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศ ซึ่งในภาคใต้ป่าเสม็ดจะขึ้นในป่าพรุประมาณ 343,441.33 ไร่ จังหวัดที่พบมากที่สุด คือ จังหวัดนราธิวาส ประมาณ 137,446.88 ไร่ รองลงมา คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณ 118,412.51 ไร่ นอกจากนี้ยังพบในจังหวัดสงขลา ปัตตานี พัทลุง สุราษฎร์ธานี ตรัง ชุมพร และตามแนวแคบชายฝั่งหลังป่าชายเลน (ธนิตย์ หนูยิ้ม และบุญชู บัญฑูทวิ, 2542 น. 4)

สำหรับการใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้เสม็ดมีมากมายหลากหลายประการ เช่น การใช้ไม้เสม็ดทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการก่อสร้าง การทำพื้น และเผาถ่าน การใช้เปลือกไม้เสม็ดทำผ้าบ้าน มุงหลังคา ชุบน้ำมันยางทำได้จุดไฟ อุดรูรั่วของเรือ ย้อมแห อวนใบ ต้มน้ำต้มแทนน้ำชา และใช้เป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ เช่น แพะ และควาย นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้ใบและยอดอ่อนรับประทานเป็นผัก ตลอดจนการใช้ประโยชน์เป็นธูปไล่ยุงจากไม้เสม็ดขาว น้ำมันหอมระเหย ที่กลั่นได้จากใบเสม็ด เรียกว่า น้ำมันเสม็ด หรือน้ำมันเซียว ส่วนสรรพคุณการใช้ภายนอก ใช้ทำยาปวดแก้ปวดเมื่อย รักษาโรคไขข้ออักเสบ ใช้ทำยาหม่อง ยาแก้ปวดหัว ปวดหู ปวดฟัน ยารักษาโรคผิวหนัง รักษาสิ่ว ยาฆ่าเชื้อโรค และยาฆ่าแมลง เป็นต้น สำหรับสรรพคุณการใช้ภายใน เป็นยากระตุ้น ขับลม แก้อาการเกร็งของกล้ามเนื้อในกระเพาะลำไส้ แก้อาการจุกเสียด แก้อาการท้องอืด ขับเสมหะ แก้หลอดลมอักเสบ และขับพยาธิในลำไส้ เป็นต้น (ธนิตย์ หนูยิ้ม และบุญชู บัญฑูทวิ, 2542 น. 4)

นอกจากนี้ “ป่าเสม็ด” ยังเป็นแหล่งรวมพันธุกรรมของพันธุ์ไม้และสัตว์ที่หายาก เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่านานาพันธุ์ เช่น เสือ หมี หมูป่า ค่าง ลิง กระรอก กระแต

กระจง เหี้ย ตะกวด นาก งูชนิดต่างๆ และนกนานาชนิดตลอดจนสัตว์น้ำนานาพันธุ์ เช่น จระเข้ เต่า รวมทั้งกบ เขียด กุ้ง หอย ปู และปลาน้ำจืดหลากชนิดอีกด้วย นอกจากนี้ประโยชน์ทางตรงตามที่กล่าว ป่าเสม็ดยังเป็นแหล่งกักเก็บน้ำจืดตามธรรมชาติ ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากไม้เสม็ด โดยการเผา ทำเป็นถ่าน ซึ่งจะเป็นรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งหาอาหาร เช่น เห็ดเสม็ด จัดเป็นเห็ดดับเต่าชนิดหนึ่งที่มีถิ่นกำเนิดในภาคใต้และจะเจริญเติบโตขึ้นในช่วงต้นฤดูฝน ของทุกปี (ปิยะวัฒน์ พรหมรักษา, 2547)

สาเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์ป่าไม้ในประเทศไทยเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งตัวการของปัญหานี้ คือ นายทุนพ่อค้าไม้ เจ้าของโรงเลื่อย เจ้าของ โรงงานแปรรูปไม้ ผู้รับสัมปทานทำไม้และชาวบ้านทั่วไป การตัดไม้เพื่อเอาประโยชน์จากเนื้อไม้ทั้งวิธีที่ ถูกและผิดกฎหมาย ปริมาณป่าไม้ที่ถูกทำลายนี้ในวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามอัตราเพิ่มของจำนวน ประชากร ยังมีประชากรเพิ่มขึ้นเท่าใด ความต้องการในการใช้ไม้ก็เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น เช่น ใช้ไม้ใน การปลูกสร้างบ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรกรรม เครื่องเรือน และถ่านในการหุงต้ม เป็น ต้น การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อเข้าครอบครองที่ดิน เมื่อประชากรเพิ่มสูงขึ้น ความต้องการใช้ที่ดินเพื่อ ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินก็อยู่สูงขึ้นเรื่อยๆ เป็นผลผลักดันให้ราษฎรเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ แผ้วถางป่า หรือเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย นอกจากนี้ยังมีนายทุนที่ดินที่จ้างวานให้ราษฎรเข้าไปทำลายป่า เพื่อจับจองที่ดินไว้ขายต่อไป การส่งเสริมการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจเพื่อการส่งออก เช่น มัน สำปะหลัง ปอ เป็นต้น โดยไม่ส่งเสริมการใช้ที่ดินอย่างเต็มประสิทธิภาพทั้งๆ ที่พื้นที่ป่าบางแห่งไม่ เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการเกษตร การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่ากระทำไม่ชัดเจนหรือไม่กระทำเลยใน หลายๆ พื้นที่ ทำให้ราษฎรเกิดความสับสนทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ทำให้เกิดการพิพาทในเรื่อง ที่ดินทำกินและที่ดินป่าไม้อยู่ตลอดเวลา และมักเกิดการร้องเรียนต่อต้านในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็น ต้น การจัดสร้างสาธารณูปโภคของรัฐ เช่น เขื่อน อ่างเก็บน้ำ เส้นทางคมนาคม การสร้างเขื่อนขวางลำ น้ำ จะทำให้พื้นที่เก็บน้ำหน้าเขื่อนที่อุดมสมบูรณ์ถูกตัดโค่นมาใช้ประโยชน์ ส่วนต้นไม้นขนาดเล็กหรือที่ ทำการย้ายออกมาไม่ทันจะถูกน้ำท่วมยึ้นต้นตาย เช่น การสร้างเขื่อนรัชชประภา เพื่อกั้นคลองพระแสง อันเป็นสาขาของแม่น้ำพุมดวง-ตาปี ทำให้น้ำท่วมบริเวณป่าดงดิบ ซึ่งมีพันธุ์ไม้หนาแน่นประกอบด้วย สัตว์นานาชนิดนับแสนไร่ ต่อมาจึงเกิดปัญหาน้ำเน่าไหลลงลำน้ำพุมดวง ไฟไหม้ป่า มักจะเกิดขึ้น ในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งอากาศแห้งและร้อนจัด ทั้งโดยธรรมชาติและจากการกระทำของมนุษย์ที่อาจลักลอบ เผาป่าหรือผล่อ จุดไฟทิ้งไว้โดยเฉพาะในป่าไม้เป็นจำนวนมาก และการทำเหมืองแร่ แหล่งแร่ที่พบใน บริเวณที่มีป่าไม้ปกคลุมอยู่ มีความจำเป็นที่จะต้องเปิดหน้าดินก่อนจึงทำให้ป่าไม้ที่ขึ้นปกคลุมถูก ทำลายลง เส้นทางขนย้ายแร่ในบางครั้งต้องทำลายป่าไม้ลงเป็นจำนวนมาก เพื่อสร้างถนนหนทาง การ ระเบิดหน้าดิน เพื่อให้ได้มาซึ่งแร่ธาตุ ซึ่งส่งผลถึงการทำลายป่าอีกเช่นกัน (ทวี ทองสว่าง และทัศนีย์ ทองสว่าง, 2523 น. 1)

ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากอ อำเภอลำลูกขัน จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนหนึ่งที่มีพื้นที่ป่าเสม็ดเจริญเติบโตตามธรรมชาติและมีอายุการเจริญเติบโตมาช้านาน เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมติดกับริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาตลอดทั้งหมู่บ้าน โดยธรรมชาติของป่าเสม็ดจะเจริญเติบโตตามแนวชายฝั่งหลังป่าชายเลน หรือเจริญเติบโตบริเวณแหล่งน้ำจืดท่วมขังเป็นระยะเวลานานๆ จึงทำให้พื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมมีพื้นที่ป่าเสม็ดเจริญเติบโตอยู่ห่างจากริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และมีอาณาเขตการกระจายครอบคลุมอยู่ทั่วในพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลม และเป็นพื้นที่ป่าสาธารณะไม่มีผู้ใดมีสิทธิในการครอบครองเป็นพื้นที่ส่วนตัว จึงทำให้ผู้คนสามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ไม่มีขีดจำกัด

การเจริญเติบโตของทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม สามารถสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมอย่างยิ่ง อีกทั้งยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด ตลอดจนเป็นสิ่งสำคัญที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เนื่องจากการประกอบอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก วิถีชีวิตความเป็นอยู่จึงมีความผูกพันกับทะเลสาบสงขลาและป่าพรุ ไม่ว่าจะเป็น การทำประมง การจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมืออุปกรณ์พื้นบ้าน การสร้างแหล่งที่อยู่อาศัย หรือการสร้างรายได้ในช่องทางอื่นๆ ให้แก่ครัวเรือน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่สามารถทำและหาได้จากชุมชน นั่นก็คือไม้เสม็ดหรือป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมนั่นเอง ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมใช้ประโยชน์จากไม้เสม็ดในหลายๆ ด้าน เช่น การทำรั้วบ้าน ไม้ถ่อเรือ เสาหรือหลักล้ามเรือ เสาบ้านหรือเสากระท่อมในทะเล คันเบ็ดตกปลา ไม้ยกยอ กระชังเลี้ยงปลาในทะเล ไซดักปลา หรือแม้กระทั่งทำแนวกันวางกีดดักปลา เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์ที่ได้รับจากป่าเสม็ดในชุมชนบ้านแหลมทั้งสิ้น

การถูกทำลายและลดจำนวนเหลืออันน้อยลงของทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม มีสาเหตุสำคัญหลายประการ เช่น ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าเสม็ดได้อย่างไม่มีขีดจำกัด อันส่งผลต่อจำนวนและปริมาณที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นบวกกับปริมาณความต้องการของประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละวัน ทำให้มีจำนวนคนที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์จาก ป่าเสม็ดในชุมชนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นการใช้วัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติอย่างขาดจิตสำนึก จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมลดจำนวนน้อยลงและ เสื่อมโทรมลงในที่สุด และจากการสำรวจพื้นที่ป่าเสม็ดที่อยู่ใกล้เคียงกับชุมชนบ้านแหลมได้ถูกปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นการปลูกปาล์มน้ำมันทั้งสิ้น แต่ป่าเสม็ดในชุมชนบ้านแหลมยังคงมีพื้นที่ป่าเสม็ดให้ชาวบ้านได้ร่วมกันใช้ประโยชน์ได้ การลดจำนวนลงของทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ส่งผลให้ทรัพยากรป่าเสม็ดสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ และชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ขาดแคลนทรัพยากรป่าเสม็ดที่นำมาใช้ในการผลิตเครื่องมืออุปกรณ์การทำประมงพื้นบ้าน และขาดแคลนทรัพยากรป่าเสม็ดในการนำมาซ่อมแซมอุปกรณ์ที่ชำรุดเสียหาย หรือ

แม้กระทั่งขาดแคลนทรัพยากรป่าเสม็ดในการนำไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงซ่อมแซมบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของตนเอง เช่น ขาดแคลนวัสดุที่ใช้ในการซ่อมแซมรั้วบ้าน ซ่อมแซมโรงเรือนเพาะชำ โรงเรือนเลี้ยงสัตว์ และซ่อมแซมที่อยู่อาศัยของตนเอง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัญหาหลักที่สำคัญอย่างยิ่งที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมโดยตรง

แนวคิดการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม จึงเกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม โดยเริ่มจากผู้นำชุมชนได้ทำการประชุมชาวบ้านพูดคุยเกี่ยวกับความเป็นมาหรือปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน แนวทางการแก้ไข แนวทางการป้องกัน วัตถุประสงค์ของการจัดทำ แนวคิดที่นำมาใช้ รวมถึงวิธีการดำเนินงาน ตลอดจนผลที่ได้รับจากการร่วมมือ เป็นต้น การจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมจึงเกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากร่อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดสถานที่ที่มีการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ด อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านแหลม เพื่อให้ชาวบ้านตระหนักและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง โดยมีการกำหนดขอบเขตที่แน่นอน และมีการกำหนดกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในปฏิบัติร่วมกัน และเพื่อป้องกันการกระทำความผิด การจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชาวบ้านชุมชนบ้านแหลม ในครั้งนี้ ชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ปฏิบัติตามทุกขั้นตอนอย่างเคร่งครัด ช่วยกันดูแลรักษา มีความรู้สึกหวงแหนเป็นเจ้าของร่วมกันและใช้ประโยชน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดอันเป็นทรัพยากรชุมชนบ้านแหลม ถือเป็นอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า และถือเป็นต้นแบบแห่งการอนุรักษ์ที่หมู่บ้านอื่นสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ทั้งนี้ การที่ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากร่อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน จึงทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านแหลม แนวทางการแก้ไขหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ด โดยคนในชุมชนว่าเป็นอย่างไร และมีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไร ตลอดจนผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาหาความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาต่อไป

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมถือเป็นแนวทางจัดการทรัพยากรอย่างสมบูรณ์แบบ ซึ่งเกิดจากการความร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้านภายในชุมชน ประกอบกับการนำความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศมาใช้ในการวางแผนการดูแลรักษาควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างรู้คุณค่า โดยมีการควบคุมตรวจสอบและการจัดการ

ทรัพยากรที่มาจากชาวบ้านในชุมชนเอง การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมนับเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน เพื่อให้อนาคตในวันข้างหน้าสามารถมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ใช้อย่างยั่งยืนสืบต่อไปจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

คำถามการวิจัย

1. ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนอย่างไร
2. ผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ประโยชน์ของการวิจัย

1. สามารถนำข้อมูลที่ได้มาเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมและศึกษาหาความรู้ในครั้งต่อไปได้
2. สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนไปปรับใช้กับชาวบ้านในชุมชนอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีงามให้เกิดขึ้นภายในชุมชนได้
3. สามารถนำไปเป็นข้อมูลอ้างอิงทางวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ในลักษณะรูปแบบของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการประเมินผล ตลอดจนเป็นการศึกษาเกี่ยวกับผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม โดยครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม และบริบทพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมอีกด้วย ซึ่งชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่ยังคงมีพื้นที่ป่าเสม็ดที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมร่วมกันใช้ประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดโดยคนในชุมชนเอง

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้คำนิยามศัพท์เฉพาะ ดังต่อไปนี้

ป่าเสม็ด (Melaleuca Forest) หมายถึง ป่าไม้ธรรมชาติซึ่งขึ้นอยู่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาและกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลม และเป็นป่าไม้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนบ้านแหลม ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมสามารถใช้สอยและรับผลประโยชน์จากป่าเสม็ดอย่างไม่มีขีดจำกัด และถือได้ว่าป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมเป็นทรัพยากรหลักของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

การมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนบ้านแหลม ในการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าเสม็ดภายในชุมชนบ้านแหลม โดยเฉพาะอย่างยิ่งของชุมชนบ้านแหลมที่ชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลมร่วมมือกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู หวงแหนและป้องกัน เพื่อให้ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมกลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

การจัดการทรัพยากร หมายถึง การกระทำหรือการดำเนินการใดๆเพื่อเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาสิ่งอื่นใดให้มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น โดยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า และการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ โดยมีการวางแผนการใช้ที่ดีและเหมาะสมซึ่งส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมน้อยที่สุด

ชุมชนบ้านแหลม หมายถึง ชุมชนหมู่ที่ 5 บ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลสาบสงขลาตลอดทั้งหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นแหลมยื่นออกมาในอ่าว ด้วยลักษณะที่เป็นสามเหลี่ยม จึงเรียกว่า บ้านแหลม ชุมชนบ้านแหลมเป็นหมู่บ้าน

ชาวประมง เนื่องจากเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพการทำประมงกันทุกครัวเรือน และชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่นับถือศาสนาพุทธกันทั้งหมดบ้าน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ด้วยกัน 3 ประเด็น คือ ประเด็นที่หนึ่งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเด็นที่สองเกี่ยวกับป่าเสม็ด และประเด็นที่สามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งทั้งสามประเด็นนี้เป็นการเชื่อมโยงประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยคนในชุมชนเอง นั่นก็คือ การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ด ของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกร อําเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่าการศึกษาที่ผ่านมาในทางวิชาการเป็นอย่างไร และการศึกษาครั้งนี้เพื่อต้องการขยายความเข้าใจเพิ่มเติมจากงานวิจัยที่มีอยู่แล้วว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ตั้งหัวข้อของการสำรวจงานเอกสาร และงานวิจัยของท่านอื่นตามแนวคิดดังกล่าว เพื่อให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนระดับหมู่บ้านเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับป่าเสม็ด
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการดำเนินการใดๆ โดยเป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ มีการวางแผนการใช้ที่ดีและเหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมน้อยที่สุด

ยศ สันตสมบัติ (2544) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นจะต้องเริ่มที่กรอบคิดหลักอย่างน้อย 5 ประการ คือ

แนวความคิดประการแรก คือ การมองระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและระบบนิเวศเป็นแนวความคิดที่ช่วยให้เราสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอก และช่วยชี้ให้เห็นทิศทางของการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน

แนวคิดประการที่สอง คือ การมองระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนจากมิติทางด้านวัฒนธรรม มองความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมและรอบด้าน

แนวความคิดประการที่สาม คือ การมองระบบการจัดการทรัพยากรว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน

แนวความคิดประการที่สี่ คือ การมองระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนในฐานะเป็นขบวนการทางสังคม อาจเป็นการสืบทอดวิถีปฏิบัติและจารีตประเพณีในการจัดการทรัพยากรของชุมชนมาเนิ่นนาน หรืออาจเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นใหม่อันเป็นผลมาจากการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากภายนอก

แนวความคิดประการที่ห้า คือ การมองระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนในบริบทของการพัฒนาชนบท และการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

สำหรับระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน อาจจำแนกออกเป็นประเด็นใหญ่ได้ 3 ประเด็น คือ

1. หลักการจัดการ โดยทั่วไประบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนวางอยู่บนหลักการพื้นฐาน 4 ประการ คือ ประการแรก การยอมรับในจารีตประเพณีและสิทธิชุมชน ในการจัดการทรัพยากร ประการที่สอง การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก และความเป็นธรรมทางสังคม ประการที่สาม ความยั่งยืนของระบบการผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ และประการที่สี่ การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน

2. วิธีการจัดการ วิธีการจัดการป่าของชุมชนอาจจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกมีการจำแนกประเภทของป่าออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น ป่าอนุรักษ์หรือป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าใช้สอย ฯลฯ และทำการกำหนดขอบเขตป่าของชุมชน รวมทั้งขอบเขตของป่า ประเภทต่างๆ อย่างชัดเจน ลักษณะที่สอง มีการร่างกฎเกณฑ์และแนวทางการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบ ไม่ว่าจะเป็นการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตาม เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้ใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างยั่งยืน ตลอดจนมีการกำหนดบทลงโทษสำหรับการฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชน ลักษณะที่สาม มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกของชุมชนเป็นครั้งคราว เพื่อทบทวนกฎเกณฑ์และกติกาของชุมชน และมีการจัดตั้งองค์กรของชุมชนขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแล ตรวจสอบ และควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

3. รูปแบบการจัดการ การจัดการทรัพยากรของชุมชนอาจมีรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายออกไปตามแต่เงื่อนไขทางกายภาพภายนอกและสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของแต่ละพื้นที่ ซึ่งอาจแบ่งรูปแบบการจัดการป่าชุมชนออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี พบรูปแบบนี้ได้ในชุมชนดั้งเดิม ทั้งในภาคเหนือและภาคอีสาน การจัดการทรัพยากรตามจารีตประเพณี หมายถึง การนำเอาอุดมการณ์ความเชื่อ และวิถีคิดตามประเพณีมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดการทรัพยากร

3.2 รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ ในพื้นที่บางแห่งที่สิทธิชุมชนไม่ได้รับการยอมรับหรือถูกละเมิดจากจ้วง ชาวบ้านอาจนำเอารูปแบบและวิธีการจัดการแบบอื่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการจัดการตามจารีต ประเพณี

3.3 รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมืองในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน

สัณฐิตา กาญจนพันธ์ุ (2540) ได้ศึกษาถึงการจัดการทรัพยากรชุมชนว่า ความร่วมมือระหว่างรัฐกับชาวบ้านเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการทรัพยากร เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนหันมาอนุรักษ์ป่า ซึ่งเท่าที่ผ่านมาชาวบ้านมีศักยภาพในการดูแลจัดการทรัพยากรของชุมชนอยู่ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว และภาครัฐควรส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่นั้นโดยแนวทางที่ควรส่งเสริมก็คือ

1. ควรจะเน้นบทบาทในการจัดการทรัพยากรและการตัดสินใจของชุมชนและองค์กรประชาชนให้มากขึ้นกว่าเดิม โดยรัฐต้องลดบทบาทในการเป็นผู้นำลง เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนและองค์กรประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานและตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องปรับบทบาทใหม่ โดยต้องเป็นเพียงผู้ดูแลให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการและด้านกฎหมายให้แก่ประชาชน และองค์กรประชาชน นอกจากนี้กฎเกณฑ์และเงื่อนไขต่างๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง น่าที่จะมีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับความจำเป็นของประชาชนได้พัฒนาตนเองจนสามารถดำเนินการได้อย่างเข้มแข็งขึ้น

2. ควรจัดลำดับความสำคัญของกลุ่มเป้าหมายในการส่งเสริมงานดูแลรักษาทรัพยากร โดยชาวบ้านที่อยู่ในช่วงวัยแรงงาน เป็นส่วนที่ควรเข้าไปส่งเสริมให้มีการมีส่วนร่วมมากขึ้น เพราะมีเวลาอยู่ในชุมชนมากกว่ากลุ่มอื่นๆ

3. นอกจากบทบาทของรัฐในด้านการร่วมมือกับชุมชนเพื่อดูแลทรัพยากร รัฐน่าจะมีบทบาทในด้านการส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน เพื่อให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์และน่าจะมีการสนับสนุนในสิ่งที่ชาวบ้านขาดแคลนด้วย เช่น การตั้งกองทุนหมุนเวียน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถกู้ยืมมาดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ชุมชนรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมากขึ้น ด้วยเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม คือ การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งทำให้มาตรฐานการครองชีพ และอัตราการบริโภคต่อหัวสูงขึ้น ตลอดจนการใช้ทรัพยากรต่อหัวสูงขึ้นมาก ถ้ายังมี

ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมาก เพื่อให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยมาตรการทางนิเวศพัฒนา ได้ผลสูงสุด หรือบรรลุเป้าหมายทุกพื้นที่ หรือทุกบริเวณที่เข้าไปจัดการนั้น วิธีการจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทุกประเภท ทั้งทางกายภาพและสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นๆ ทั้งวิธีทางตรงและทางอ้อมจะต้องนำมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อเลือกวิธีการที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์มากที่สุด เข้าดำเนินการจัดการพร้อมๆ กัน

วันเพ็ญ สุรฤกษ์ (2523) ได้เสนอมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. วิธีหรือมาตรการอนุรักษ์โดยตรง เพื่อถนอมรักษาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดที่สุด
2. วิธีการหรือมาตรการอนุรักษ์ทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนทุกคนในชาติ มาตรการนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการปฏิบัติ อาทิ เจ้าหน้าที่ ผู้เชี่ยวชาญ สถาบันของรัฐทุกแห่ง องค์กร ประชาชนทุกคน และความร่วมมือจากนานาชาติ เป็นต้น

มาตรการและการจัดการทางสังคมดังกล่าว พอสรุปได้ 3 แนวทาง คือ

1. การรวมกลุ่มและผนึกกำลังของผู้ที่สนใจและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกัน ในด้านความคิด พลังกาย พลังใจ ตลอดจนทุนทรัพย์ การจัดตั้งเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ ฯลฯ กลุ่มเหล่านี้จะปฏิบัติหน้าที่เป็นหน่วยงานอิสระในการรณรงค์ต่อต้านการทำลายสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยเสริม จูงใจ และแนะนำประชาชนทั่วไป และเสนอแนะสถาบันหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพทั่วถึงและทันการ
2. การให้การศึกษาคำรู้ และข้อมูล แก่ทุกคน ทุกอาชีพ ให้เกิดความรัก ห่วงเห่นเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำหรับมาตรการนี้ให้หมายถึง การให้ความรู้และข่าวสารต่างๆ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือสนับสนุนกันในงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. การใช้มาตรการกฎหมายควบคุม มาตรการนี้นิยมใช้กันทั่วประเทศ เพื่ออาศัยกฎหมายที่มีบทห้ามและบทกำหนดโทษที่รัดกุม เด็ดขาด ใช้ได้ผล ร่วมกับความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ได้ผลตามเป้าหมาย
4. การจัดตั้งหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติแต่ละชนิด นอกจากจะควบคุมดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติแล้วยังทำหน้าที่ประสานงานกับ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอความร่วมมือกับประชากรในท้องถิ่น และเพื่อช่วยเหลือในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและนำกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาใช้ดำเนินการ เพื่อให้เกิดผลดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อไป เช่น กรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน กรมทรัพยากรธรณี และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

อเนก นาคะบุตร (2536) ได้สรุปบทเรียนของชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถจัดการกับทรัพยากรดิน น้ำ ป่าของชุมชนได้ว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาและความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ได้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
2. องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา
3. เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะในเชิงยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการพัฒนาให้มีความยั่งยืนและเกี่ยวกับองค์กรประชาชน คือ การเน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชน ของระบบจารีตประเพณี และของภูมิปัญญา ผสานเข้ากับระบบความคิด นโยบายและกฎหมายของรัฐ โดยที่องค์กรชุมชนจะมีความหลากหลายของภารกิจ การดำเนินงานและโครงสร้างขององค์กรชุมชน ซึ่งก็หมายถึงกระบวนการที่ชุมชนแสวงหาความหลากหลายทางเลือกในการจัดการและแก้ปัญหาของแต่ละชุมชน และองค์กรชุมชนอาจจะต้องขยายเครือข่ายและการผนึกกำลังใน 3 ระดับ ตั้งแต่ องค์กรระดับหมู่บ้าน องค์กรเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน และระดับไตรภาคีซึ่งประกอบด้วย องค์กรเครือข่ายชาวบ้าน นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานภาครัฐราชการ ซึ่งน่าจะเป็นหนทางของการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวมที่มีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งทางสังคมโดยให้มีความสอดคล้องกับการดำรงอยู่ของคนควบคู่ไปกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสำหรับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำในเบื้องต้น

สหทัย วิเศษ และนิคม บุญเสริม (2547) ได้สรุปไว้ ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงภาพรวม ไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะส่วนเนื่องจากทรัพยากรทุกชนิดมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้ง คน ป่าไม้ ดิน และน้ำ เป็นต้น
2. ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องไม่แยกคนออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และทางกายภาพ เพราะวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ได้พัฒนาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ
3. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ประสบผลสำเร็จ เกิดจากผู้ใช้ทรัพยากรได้ตระหนักถึงความสำคัญและรู้จักการใช้อย่างชาญฉลาด รวมทั้งการก่อให้เกิดประโยชน์หลายๆ ด้าน

ในเวลาเดียวกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเป็นการทำลายมนุษย์ เพราะการดำรงชีวิตจะต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ที่กำเนิดและเป็นผลผลิตมาจากดิน น้ำ ป่า ซึ่งอยู่ในระบบนิเวศ

ทั้งนี้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะต้องให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและมีระบบการจัดการอย่างชัดเจน นอกจากนี้รัฐควรให้ความสำคัญอย่างมาก คือ การส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมุ่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเข้าใจที่สอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน ต่อจากฐานชีวิตและระบบนิเวศ ควบคู่กับการมีมาตรการและกฎระเบียบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเป็นฝ่ายกระตุ้น และสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

สิ่งสำคัญต้องกระจายภาระหน้าที่การมีส่วนร่วม การตัดสินใจ การจัดการ การควบคุม การฟื้นฟูและแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปสู่ชาวบ้าน และองค์กรชุมชนเป็นหลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรให้ความสำคัญกับชุมชนในการจัดการส่วนรัฐ และเอกชนควรมีบทบาทในการสนับสนุน โดยคำนึงถึงการยอมรับในจารีตประเพณี และสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกและความเป็นธรรมทางสังคม ความยั่งยืนของระบบการผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน

ส่วนวิธีการจัดการต้องทรัพยากรจะต้องมีการรวมกลุ่มของคนในชุมชน มีการให้ความรู้เพื่อร่างกฎเกณฑ์แนวทางการใช้ประโยชน์และบทลงโทษสำหรับสมาชิกในกลุ่มและมีการประชุมเพื่อทบทวนและมีองค์กรคอยดูแลตรวจตรา ส่วนรูปแบบการจัดการมีการจัดการตามจารีตประเพณีแบบประยุกต์ และแบบขบวนการต่อรองทางการเมือง การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษากระบวนการจัดการและการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายเยาวชนกลุ่มน้ำแม่วางที่เกิดขึ้น และศึกษาบริบทในแต่ละด้านของชุมชนที่นำมาเป็นฐานในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

แนวคิดการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

1. การจัดการ (Management) หมายถึง วิธีปฏิบัติต่างๆ ของกลุ่มบุคคลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือเป็นการนำนโยบายมาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน (จักรพันธ์ ปัญจะสุวรรณ, 2545 น. 2)

การจัดการ หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งเอาไว้ แต่ตามพจนานุกรม ปี พ.ศ. 2525 ให้ความหมายไว้ว่า การจัดการ คือ การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ (เกษม จันท์แก้ว, 2547 น. 76)

2. หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการดำเนินงานอย่างมีระบบในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ โดยไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อการมีใช้ในอนาคตต่อไป

3. หลักการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม (สุภาวัญ รัตนเลิศนุสรณ์, 2546 น. 247-248) หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงแผนย่อยให้มีการทำงานร่วมกัน และสามารถทำหน้าที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม การดำเนินงานโครงการจำเป็นต้องวิเคราะห์ระบบธรรมชาติ เพื่อประเมินสภาพของระบบนำไปสู่การได้มาของปัญหาและเหตุของปัญหา ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างมาตรการป้องกัน แก้ไขและพัฒนาเพื่อนำไปสู่การสร้างงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจนของโครงการ ทำให้การประเมินประสิทธิภาพของระบบทรัพยากรธรรมชาติหลังจากการดำเนินการ การบริหารสิ่งแวดล้อม คือ การใช้ความรู้ความสามารถด้านสิ่งแวดล้อม และต้องมีศิลปะในการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้มีความสัมพันธ์กันทำงานร่วมกันตามที่ต้องการ โดยมีหลักการบริหารสิ่งแวดล้อมแบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

3.1 การสร้างแผน เพื่อให้แต่ละแผนมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นกระบวนการ จากแผนหนึ่งไปยังแผนหนึ่งอย่างต่อเนื่อง และต้องคำนึงถึงกลยุทธ์ (Tactics) ที่ใช้ในแต่ละแผน

3.2 การสร้างความพร้อมของปัจจัยการบริหาร ได้แก่ ด้านเครื่องมือ บุคลากรองค์กรรองรับและงบประมาณ

3.3 การสร้างมาตรฐานควบคุม เพื่อให้สามารถทำงานได้ตามปกติและมีประสิทธิภาพ

3.4 การให้อำนาจการอำนวยความสะดวก เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันได้ ส่งผลให้เกิดคล่องตัวและมีประสิทธิภาพ

4. แผนการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการกำหนดรูปแบบดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โครงสร้างของแผนการจัดการสิ่งแวดล้อม และหน้าที่ของการทำงาน

5. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น น้ำ อากาศ ดิน แร่ธาตุ ป่าไม้ สัตว์ป่า พลังงานความร้อน พลังงานลม พลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น มนุษย์ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย (ชาลี ศรีพุทธาธรรม, 2546 น. 17)

ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ และให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง (เกษม จันทรแก้ว, 2547 น. 76)

ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม หรือว่ามนุษย์นำมาตอบสนองความต้องการในด้านปัจจัยสี่ ถ้าหากมนุษย์ขาดทรัพยากรธรรมชาติเสียแล้ว มนุษย์จะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ (จักรพันธ์ ปัญจะสุวรรณ, 2545 น. 3)

6. ธรรมชาติในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การอนุรักษ์ ดูแล และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ด้วยความรู้และวิธีการที่ถูกต้อง ประชาชนทุกกลุ่มในชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ และใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันได้ โดยไม่เกิดความขัดแย้งและเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

7. วิธีการอนุรักษ์วิทยา เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมสิ่งแวดล้อมให้สามารถเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ในการนำมาใช้ในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการอุปโภคบริโภคโดยตรง การสัมผัสด้วยกาย การได้เห็น การได้ยิน และการได้กลิ่น สิ่งเหล่านี้สร้างความผาสุกต่อมนุษย์อย่างยั่งยืนตลอดไป ซึ่งการที่จะทำให้เกิดในสิ่งดังกล่าวนี้ได้ต้องอาศัยวิธีการอนุรักษ์วิทยา ทั้ง 8 วิธี ดังนี้

7.1 การใช้แบบยั่งยืน คือ การมีใช้ตลอดเวลาที่มนุษย์ต้องการ แต่ต้องมีการควบคุมกิจกรรมของมนุษย์ด้วย หมายถึง การควบคุมหลักการและวิธีปฏิบัติในการใช้ การนำเครื่องมือและอุปกรณ์มาใช้ รวมทั้งการควบคุมเวลา สถานที่ และพลังที่ใช้ให้เกิดการปฏิบัติการจึงจะได้ผลอย่างยั่งยืน

7.2 การกักเก็บ หมายถึง เก็บทรัพยากรและเหลือสิ่งแวดล้อมที่มีเหลือใช้ (Surplus) เอาไว้ในคราวจำเป็น หรือว่าเมื่อมีภาวะขาดแคลนเป็นต้น

7.3 การรักษาและซ่อมแซม เป็นการรักษา ซ่อมแซม เพื่อให้สิ่งแวดล้อมนั้นอยู่ในสภาวะปกติทั้งโครงสร้างและการทำงานหน้าที่ของตนเองและระบบ

7.4 การฟื้นฟู (Rehabilitation) หมายถึง ทำให้สิ่งแวดล้อมให้แปรสภาพเป็นปกติโครงสร้างและบทบาท ซึ่งการดำเนินการนั้นอาจจะให้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ (การให้ฟื้นฟูด้วยตัวเอง) หรือการใช้เทคโนโลยีช่วยให้เกิดการฟื้นฟู เช่น ป่าเสื่อมโทรมอาจทิ้งไว้ให้ฟื้นตัว แหล่งน้ำเสื่อมโทรม อาจขุดลอกตะกอนหรือใช้เทคโนโลยีระบบบำบัดน้ำเสียเข้าช่วย

7.5 การพัฒนา (Development) เป็นการดำเนินการที่อาศัยภาวะปกติเป็นฐาน แล้วใช้เทคโนโลยีช่วยให้เกิดการดำเนินงานของสิ่งแวดล้อม (โครงสร้าง) หรือของทั้งระบบดีกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ผลผลิต (Output) ที่ดีกว่าหรือมากกว่าปกติ

7.6 การป้องกัน เป็นการป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง และบทบาทของโครงสร้างทั้งระบบ การป้องกันจะต้องมีการป้องกันก่อนมีการทำลาย (Prevention) และป้องกันภัยที่เกิดซ้ำซาก (Protection)

7.7 การสงวน (Preservation) เป็นสิ่งกระทำแน่ชัดว่ามีการสูญเสียแบบสมบูรณ์ที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม การสงวนจะเป็น “ประเภท” ของสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก แต่จะไม่ได้เน้น “พื้นที่” บางกรณีอาจสงวนทั้ง “ประเภท” และ “พื้นที่” ก็ได้

7.8 การแบ่งเขต (Zoning) เป็นการกำหนดพื้นที่ที่สงวนเอาไว้เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น ป่าสงวน เมืองควบคุมมลพิษ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตอุทยานแห่งชาติ เขตวนอุทยาน เขตปลอดฝุ่น ฯลฯ การแบ่งเขตนี้เป็นมาตรการหนึ่งที่ยอมรับในการจัดการสิ่งแวดล้อม วิธีการอนุรักษ์ทั้ง 7 วิธีดังกล่าว อาจนำมาใช้เพียงหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่ง หรือทุกๆ ตัวในการนำไปสู่การวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัญหาและเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเข้าไปจัดการเป็นสำคัญ ที่สำคัญยิ่งก็คือ วิธีการอนุรักษ์จะเป็นตัวชี้นำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืนร่วมกับกิจกรรมการจัดการและกระบวนการดำเนินการ (เกษม จันทรแก้ว, 2547 น. 78-79) ดังสมการต่อไปนี้

ความยั่งยืน = วิธีการอนุรักษ์ + กิจกรรม + กระบวนการ

Sustainability = Conservation Methods + Working Activity + Processing

8. กลุ่มน้ำ หมายถึง หน่วยพื้นที่หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ โดยเฉพาะมีขนาดตามความต้องการของแต่ละบุคคลและประเภทของการศึกษา กลุ่มน้ำ คือ ระบบสิ่งแวดล้อมหนึ่งที่มีโครงสร้างหลากหลาย เช่น ต้นไม้ สัตว์ คน ดินหิน แร่ อากาศ เมือง หรือชุมชน รวมกันเป็นโครงสร้างของระบบกลุ่มน้ำ มีหน้าที่สำคัญ คือ การให้ปริมาณ คุณภาพและเวลาการไหลของน้ำในลำธารอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งความหลากหลายนั้นจะทำหน้าที่ร่วมกันของกลุ่มหน้าที่ต่างๆ ในระบบกลุ่มน้ำ คือ การให้น้ำ น้ำจึงเหมือนดัชนีการทำงานจากระบบกลุ่มน้ำ การกระทำใดๆ ต่อโครงสร้างระบบกลุ่มน้ำ จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อหน้าที่ บทบาทของกลุ่มสิ่งแวดล้อม โครงสร้างนั้นๆ แล้ว ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของระบบกลุ่มน้ำด้วย (เกษม จันทรแก้ว, 2547 น. 309)

9. บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในส่วนของด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, 2544 น. 209-210) ได้สรุปบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไว้ ดังนี้

9.1 บทบาทในด้านการวางแผน

9.1.1 องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีบทบาทในการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยวิธีการวางแผนแบบมีส่วนร่วม

9.1.2 บทบาทในการติดตามและประเมินผลกิจกรรม

9.1.3 กำหนดให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนเป็นนโยบายหลักขององค์การบริหารส่วนตำบล

9.2 บทบาทในการปฏิบัติงาน

- 9.2.1 บทบาทในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับเรื่อง
ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น
- 9.2.2 การปฏิบัติงานฟื้นฟูและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- 9.2.3 การบริหารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับคนใน
ชุมชน
- 9.2.4 เป็นหน่วยงานหลักในการจัดการทรัพยากรร่วมกับ
หน่วยงานอื่นๆ
- 9.2.5 แก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น
- 9.2.6 ฝึกระวัง ดูแลรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ
- 9.2.7 บทบาทในการเป็นตัวแทนของชาวบ้านที่แท้จริง
- 9.2.8 เป็นหน่วยงานในการตรวจสอบ ดูแลนโยบายการทำงานให้
ประสบผลสำเร็จ

9.3 บทบาทในการให้การสนับสนุน

- 9.3.1 สนับสนุนกิจการของชาวบ้าน
- 9.3.2 สนับสนุนด้านงบประมาณ เทคนิค วิชาการ เพราะองค์การ
บริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานของรัฐที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด
- 9.4 บทบาทในการประสานงานองค์การบริหารส่วนตำบล ควรมีบทบาทใน
การประสานทรัพยากรกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น ประสานหางบประมาณลงมาสนับสนุนชาวบ้าน
- 9.5 หน้าที่ ควรมีหน้าที่จัดทะเบียนชุมชนให้ชัดเจนในเรื่องขอบเขต อาณา
บริเวณความรับผิดชอบของแต่ละชุมชน โดยการออกระเบียบและรับรองระเบียบ
- 9.6 เป็นกลไกในการลงโทษผู้กระทำผิด ซึ่งผู้ใช้กลไกบังคับก็ควรให้ความ
ร่วมมือด้วย
- 9.7 ระดับนโยบาย โครงสร้างการบริการ ควรมองเรื่องการสร้างสังคมน่าอยู่
ไปสู่การพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชนท้องถิ่น

แนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นต้องใช้อย่างชาญฉลาด โดยทรัพยากรธรรมชาติ
แบ่งออกเป็นทรัพยากรที่เกิดใหม่ได้กับทรัพยากรที่ไม่สามารถเกิดใหม่ได้ ดังนั้น การพิจารณาปัญหา
ที่เกิดขึ้นต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ
ซึ่งปัญหาที่พบ คือ นิวัต เรื่องพานิช (2546) ได้กล่าวไว้ว่า การกระจายในการใช้ทรัพยากรยังไม่ทั่วถึง

และแม้ว่าการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเป็นการทำลายความเจริญของมนุษย์ แต่ต้องยอมรับว่า หลีกเลียงได้ยาก และการดำรงชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ก็ตาม ดังนั้น มนุษย์จำเป็นต้องมีที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติ และเชื่อในความเป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถเอาวิหยาการใดๆ มาทดแทนได้ทั้งหมดทั้งสิ้น การอนุรักษ์นอกจากจะเพื่อการกินที่อยู่ดี แล้ว ยังต้องคำนึงถึงความสมบูรณ์ของธรรมชาติและผลดีทางด้านจิตใจด้วย อย่างไรก็ตามโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจะประสบความสำเร็จได้ ก็ต่อเมื่อผู้ใช้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นๆ และที่สำคัญทุกคนต้องเริ่มต้นด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อำนาจ เจริญศิลป์ (2543) กล่าวว่า การดำเนินการต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถเอื้ออำนวยให้มวลมนุษย์มีใช้ตลอดไป โดยไม่ขาดแคลน และไม่เกิดปัญหาใดๆ ซึ่งแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีดังต่อไปนี้

1. ต้องการให้มีทรัพยากรธรรมชาติสำหรับหรับมนุษย์ได้ใช้สอยกันตลอดไป
2. มุ่งหวังให้ทรัพยากรธรรมชาติที่ประกอบกันอยู่ในระบบ และมีศักยภาพในการให้ผลอย่างถาวรและยั่งยืน
3. การจัดการของเสีย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการและสร้างปัญหาให้กับสิ่งแวดล้อมของเสียอาจเกิดจากกระบวนการผลิต กระบวนการใช้ และกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ซึ่งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะต้องมุ่งเน้นที่แนวทางปฏิบัติในการควบคุมของเสียไม่ให้เกิดขึ้นภายในระบบสิ่งแวดล้อม และหมายรวมถึงการนำของเสียเหล่านั้นๆ กลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอีกด้วย
4. แนวทางในการดำเนินการจัดการทรัพยากรจะต้องมีการรักษา สงวน ปรับปรุง ซ่อมแซม และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสภาพที่ดีตามธรรมชาติ
5. แนวทางในการจัดการองค์ประกอบภายในระบบนิเวศ ให้มีสัดส่วนของสิ่งแวดล้อมในระบบที่ได้มาตรฐาน เพื่อให้เกิดภาวะที่สมดุล
6. การจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นประกอบด้วย 4 ประการด้วยกัน คือ คณะกรรมการเพื่อจัดทำคู่มือการจัดการจัดทำแผนแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด 2533
 1. การสงวน (Preservation) หมายถึง การดำรงไว้ซึ่งความสมดุลของธรรมชาติ โดยปล่อยทรัพยากรธรรมชาติให้มีการเจริญเติบโต และมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาวอาศัยซึ่งกันและกันตามธรรมชาติโดยมนุษย์ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวแต่อย่างใดทั้งสิ้น

2. การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลป้องกันรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุงและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์มากที่สุดโดยไม่ทำลาย กล่าวคือ การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมมากที่สุดและเป็นเวลายาวนานที่สุด กระจายการใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึง และนำมาใช้อย่างถูกต้องตามกาลเทศะด้วย

3. การพัฒนา (Development) หมายถึง การปรับปรุง พื้นฟู บูรณะทรัพยากรธรรมชาติ ให้มีสภาพที่ดี สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์อีก เช่น การฟื้นฟูแหล่งน้ำที่เสื่อมโทรม การอนุรักษ์มลพิษทางน้ำ

4. การใช้ประโยชน์ (Use) หมายถึง การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมอย่างยั่งยืน เป็นการดำเนินการวางแผน การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพต่อสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและให้ประโยชน์ต่อชุมชนในลักษณะของการฟื้นฟู การดูแลรักษา การใช้ประโยชน์ร่วมกัน และการอนุรักษ์ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้น สามารถมีอายุการใช้งานและได้ผลผลิตอย่างยาวนาน ซึ่งมุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการใช้ประโยชน์บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ดูแล หวงแหนและรักษาของชุมชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนมีผู้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ดังนี้

1. ความหมายการมีส่วนร่วม

สุริชัย หวันแก้ว (2531, น. 30) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ด้านปัญหา การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ การร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง ประชาชนเป็นผู้กระทำทุกอย่างไม่ใช่เรากำหนดไปแล้วว่าให้ประชาชนเข้าร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งทุกอย่างต้องเป็นของประชาชนที่คิดขึ้น

วีรวัฒน์ ไชยคำมิ่ง (2538, น. 39) ให้ความหมายว่า การที่ประชาชนโดยปัจเจกและกลุ่มบุคคลให้การสนับสนุนช่วยเหลือร่วมมือกัน และตัดสินใจในการกำหนดทิศทางเป้าหมายและการวางแผนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนอย่างเป็นทางการ

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527, น. 2) ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ การควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528, น. 5) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายามหรือการใช้ทรัพยากรส่วนตนบางอย่างในการทำกิจกรรม ซึ่งมุ่งการพัฒนาของชุมชน เช่น การใช้ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน เงินทุน วัสดุอุปกรณ์ในการพัฒนา เป็นต้น

อุ้นตา นพคุณ (2538, น. 104) แสดงความเห็นว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มนุษย์สามารถจะกระทำการเปลี่ยนแปลงและควบคุมสภาพแวดล้อมของตน ด้วยการพัฒนาและการเรียนรู้ด้วยกระบวนการไตร่ตรองหาทางเลือกทางแก้ไขปัญหาและการลงมือกระทำเอง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ ได้เสียสละทรัพยากรส่วนตน เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน เงินทุน วัสดุ เข้าไปมีบทบาทในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมด้านการจัดการ การควบคุม การใช้ และการกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

ศิริกุล กลวิวัฒน์ (2542, น. 12) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่า การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมพัฒนาด้วยความสมัครใจ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดเพื่อพัฒนาชุมชนของตนด้วยความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นๆ ร่วมกัน

กรมสามัญศึกษา (2543, น. 12) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่า ความรู้สึกที่มีเจตนาในการมีส่วนเป็นเจ้าของ มีความรู้สึกรับผิดชอบในความสำเร็จ และมีส่วนร่วมในฐานะมีส่วนได้ส่วนเสียในการปฏิบัติงานร่วมกัน

ไพรัช อรรถกामานนท์ และมันทนา โชควรวฒนกร (2545, น. 8) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนั้นเกี่ยวข้องกับสิ่งสำคัญ 3 ประการ คือ การเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย (Involvement) การให้หรือ ื่อประโยชน์ (Contribution) และการรับผิดชอบ (Responsibility) การมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและท้องถิ่น ได้เข้าไปเกี่ยวข้องโดยส่วนรวมแสดงความคิดเห็นและกระทำในสิ่งที่เห็นพ้องต้องกัน ตลอดจนร่วมพิจารณา กำหนดปัญหา ความต้องการของประชาชน ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาหาแนวทางพัฒนาชุมชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชนได้ใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างของตน เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน เงินทุน วัสดุ ในกิจกรรมพัฒนานั้นๆ

การมีส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนหลุดพ้นจากการเป็นผู้รับผลจากการพัฒนา และเป็นผู้กระทำให้เกิดกระบวนการพัฒนา การมีส่วนร่วมจึงเป็นไปได้ทั้งวิธีการซึ่งนำไปสู่การพัฒนา และเป็นเป้าหมายของการพัฒนาด้วย

จากความหมายของการมีส่วนร่วมสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ผู้เกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายหรือสมาชิกในองค์กรเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดภารกิจการปฏิบัติงาน การตัดสินใจ การร่วมแก้ไขปัญหา การตรวจสอบ ไปจนถึงการร่วมรับผิดชอบในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในองค์กร การที่ประชาชนได้คิดค้นแนวทางขึ้นเอง เป็นผู้กำหนดการตัดสินใจคิดค้นปัญหา และการดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ เช่น การแสดงความคิดเห็น การยื่นข้อเสนอแนะ การให้ความร่วมมือ และการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเกิดประสิทธิภาพดีขึ้น

2. รูปแบบของการมีส่วนร่วม

Cohen และ Uphoff (1980, pp. 219-222) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ชินรัตน์ สมสืบ (2539, น. 21-22) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมในแนวระดับ (Horizontal Forms of Participation) เป็นการมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิมที่กำหนดโดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือพฤติกรรมทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การรณรงค์หาเสียง กิจกรรมผลประโยชน์ การแนะนำชักชวน การมีส่วนร่วมแบบนี้ประชาชนจะเข้ามีส่วนร่วมในความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายต่างๆ

2. การมีส่วนร่วมในแนวตั้ง (Vertical Forms of Participation) การมีส่วนร่วมในแนวตั้งนี้เป็นการที่ประชาชนมีความสัมพันธ์ในเรื่องต่างๆ กับผู้นำ หรือเจ้าหน้าที่เพื่อที่จะได้รับผลประโยชน์จากกันและกัน (Mutually Beneficial) เช่น โครงการของนาย-บ่าว และกลไกทางการเมืองต่างๆ การมีส่วนร่วมทั้งสองแบบดังกล่าวข้างต้น ประชาชนไม่ค่อยให้ความสนใจกับการมีอิทธิพลต่อรัฐบาล แต่จะสนใจที่จะสร้างความสัมพันธ์เป็นการเฉพาะ และการได้รับผลประโยชน์จากรัฐบาล ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องของกระบวนการทางการเมือง

3. การมีส่วนร่วมในการบริหาร (Participation in Administration Process) เป็น การมีส่วนร่วมทั้งในแบบแนวนอนและแบบแนวตั้ง ซึ่งอาจจะเป็นแบบของกิจกรรมที่กลุ่มผลประโยชน์ กำหนดการตัดสินใจในการบริหาร หรือการแลกเปลี่ยนระหว่างนาย-บ่าวอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่มีการ เข้าร่วมมากกว่า 2 แบบข้างต้น เช่น การตัดสินใจยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ การวางแผนทำกิจกรรม การมุ่งหลังคาบ้านร่วมกัน การวางแผนการตลาด และการเข้าร่วมฝึกอบรม เป็นต้น

มนต์ชัย เตินขุนทด (2547, น. 14-15) ได้กล่าวถึง รูปแบบต่างๆ ของการมีส่วนร่วม สรุปได้ว่า ประชาชนสามารถเข้ามาส่วนร่วมในการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลได้หลากหลาย รูปแบบ ตั้งแต่การมีความสนใจในการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมเสนอปัญหา และความต้องการร่วมกัน ตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ตรวจสอบและติดตามประเมินผล รวมทั้งการร่วมกันรับผลประโยชน์ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็น 5 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 คือ การมีความสนใจในการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล

ระดับที่ 2 คือ การมีความสนใจและมีส่วนร่วมเสนอแนะปัญหาและความต้องการ

ระดับที่ 3 คือ การมีความสนใจ เสนอแนะ และร่วมตัดสินใจกำหนดแนวทางในการ แก้ไขปัญหาและการพัฒนา

ระดับที่ 4 คือ การมีความสนใจ เสนอแนะ ร่วมตัดสินใจ และมีส่วนร่วมในกิจกรรม ต่างๆ เช่น การเสียสละแรงงานหรือทรัพย์สิน เป็นต้น

ระดับที่ 5 คือ การมีความสนใจ เสนอแนะ ร่วมตัดสินใจ ร่วมกิจกรรมต่างๆ และ ร่วมติดตามตรวจสอบการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ

3. ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแนวทางการพัฒนาจากที่มีความสำคัญ ซึ่งเห็นได้จากการมีการกำหนดแนวทางดังกล่าวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550–2554) ทศวรรษศาสตร์ ซึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม ว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ โดยจะต้องมีการ ส่งเสริมสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เพื่อให้ชุมชนที่อยู่รอบระบบนิเวศ และฐานทรัพยากรได้ร่วมฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรของตนเอง อันจะส่งผลถึงความมั่นคงทางด้าน อาหารและการดำรงชีวิตของชุมชนนั้น จากการศึกษาค้นคว้ามีบุคคลที่กล่าวถึงความสำคัญของการมี ส่วนร่วมไว้ ดังนี้

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2544, น. 11) กล่าวถึง ความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิดและอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลาย ทำให้การปฏิบัติมีความเป็นไปได้มากกว่าการคิดเพียงคนเดียว
2. การมีส่วนร่วมกันมีผลในทางจิตวิทยา คือ การทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลง ในขณะที่เดียวกันก็จะเกิดการยอมรับมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการที่ผู้บริหารสามารถใช้ทดสอบว่าสิ่งที่ตนเองรู้ตรงกับสิ่งที่ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือไม่
3. เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารที่ดีกว่า สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
4. เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานหรือผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ใช้ความสามารถและทักษะในการทำงานร่วมกัน เกิดความมีน้ำใจ (Team Spirit) และความจงรักภักดีต่อหน่วยงานมากขึ้น
5. การมีส่วนร่วมทำให้ผลการปฏิบัติงานดีขึ้น การตัดสินใจมีคุณภาพมากขึ้น และเสริมให้การปรับปรุงงานมีความเป็นไปได้สูงขึ้น ตลอดจนผู้ร่วมงานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากขึ้นด้วย

4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม เช่น ปรัชญา เวสารัชช์ (2528, น. 170) ระบุว่า ปัจจัย ที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ คือ

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและความปลอดภัย
2. ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
3. ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผล
4. ปัจจัยภายในตัวบุคคล เช่น ความคาดหวังในประโยชน์ของส่วนรวมความรู้สึกเกรงใจ

กาญจนา แก้วเทพ (2538, น. 129) ระบุว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม คือ

1. ลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การรับผิดชอบร่วมกัน
2. ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน
3. ความสัมพันธ์ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน

ฉ้อฉล วุฒิสภารักษา (2536, น. 26) เสนอว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วย

1. การปฏิบัติให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน โดยจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง
2. มาตรฐานคุณค่าการปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง
3. เป้าหมายที่ต้องการส่งเสริม ปกป้อง และรักษา
4. ประสบการณ์ของตนหรือของกลุ่ม
5. ความคาดหวังโดยจะประพฤติดำเนินแบบที่ตนคาดหวังหรือตามที่ตนคาดหวังจากผู้อื่น
6. การบีบบังคับ โดยจะกระทำสิ่งต่างๆ ตามที่ถูกบีบบังคับให้กระทำเช่นนั้น
7. นิสัยและประเพณี โดยจะกระทำตามอุปนิสัยที่ชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์เช่นนั้น
8. โอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติตามโครงสร้างของสังคมที่เอื้ออำนวยให้ปฏิบัติได้
9. ความสามารถ โดยจะกระทำสิ่งต่างๆ ตามที่คิดว่าตนเองสามารถกระทำเช่นนั้นได้
10. การสนับสนุนการเริ่มปฏิบัติ โดยจะกระทำเมื่อคาดว่าจะได้รับการสนับสนุน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2550, น. 179-181) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนา ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านบุคคล บุคคลที่จะทำงานพัฒนาเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนต้องสร้างเงื่อนไขของบทบาทของตนให้พร้อมที่จะเข้าไปทำงาน และให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยต้องมีทัศนคติและจิตสำนึกต่อประชาชนอย่างเหมาะสม เช่น การยอมรับศักดิ์ศรีของประชาชนเท่าเทียมกับตน การมีความเชื่อและเคารพในตัวประชาชน การพร้อมที่จะเรียนรู้จากประชาชน และให้โอกาสแก่ประชาชนในการแสดงความคิดเห็น และร่วมในกิจกรรมการพัฒนาและการส่งเสริมให้เหมาะสม ในขณะที่เดียวกันควรให้โอกาสผู้นำชุมชน รวมไปถึงบุคคลที่มีความคิดริเริ่มในการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มีบทบาทในการพัฒนาอย่างเต็มตามความสามารถ
2. ปัจจัยด้านการบริหาร เป็นผลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามระเบียบราชการหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ควรนำมาใช้ให้มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติพอสมควร เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ค่อนข้างเป็นอิสระ และไม่ผูกพันกับระเบียบราชการมากเกินไป
3. ปัจจัยด้านโครงสร้างชุมชน แบ่งออกเป็นหลายองค์ประกอบ คือ

3.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชน ชุมชนใดที่มีความสัมพันธ์ในชุมชน เป็นลักษณะปฐมภูมิ รู้จักกันเป็นญาติพี่น้อง การมีส่วนร่วมจะดีกว่าชุมชนที่มีประชาชนจากหลายแห่ง และต่างวัฒนธรรมมาอยู่ด้วยกัน โดยมีฐานะความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแบบทุติยภูมิ

3.2 โครงสร้างของประชากร ชุมชนที่มีโครงสร้างประชากรวัยแรงงานมาก การมีส่วนร่วมจะมีมากกว่าโครงสร้างชุมชนที่วัยแรงงานย้ายออกไปทำงานที่อื่น

3.3 วัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม เช่น การมีคนในชุมชน มีความเห็นอกเห็นใจและการเห็นความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น จะทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมกัน ในชุมชนมากกว่าชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่

3.4 ค่านิยมของชุมชน เช่น ค่านิยมของการเคารพนับถือผู้นำอาวุโสหรือ ผู้นำชุมชน ทำให้ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้

3.5 คุณภาพของประชากร ในชุมชนที่ประชากรมีคุณภาพดี เช่น ฐานะ รายได้ดี การศึกษามีทัศนคติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความตื่นตัวในการพึ่งตนเอง สิ่งเหล่านี้ จะเอื้ออำนวยให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของชุมชนมากกว่า

3.6 โครงสร้างของอำนาจ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลในการ ตัดสินใจของกลุ่มในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ซึ่งโดยมากมักมีฐานะดี มีความรู้และประสบการณ์มากกว่า คนอื่น ถ้าผู้นำเห็นประโยชน์ในการมีส่วนร่วม ก็จะเป็นแกนนำในการมีส่วนร่วมของประชาชน

3.7 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ถ้าชุมชนตั้งถิ่นฐานในลักษณะเป็น กลุ่มจะทำให้ประชาชนรู้จักกัน และทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่าชุมชนที่ตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจาย ซึ่งยากอย่างยิ่งต่อการรวมกลุ่มกัน

3.8 ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชน ชุมชนใดมีทรัพยากรและ มีสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ดี เช่น เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตชลประทานหรือประชาชนมีการศึกษาที่ดี มีรายได้จากการเกษตรสม่ำเสมอทุกปี จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและความต้องการ ของชุมชนดีกว่าชุมชนที่ขาดทรัพยากรและมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี

5. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการมีส่วนร่วม

ยุวรัตน์ วุฒิเมธี (2534, น. 69-70) กล่าวถึงข้อจำกัดในการจัดตั้งและการพัฒนา องค์กรประชาชนไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องด้วยมาจากสาเหตุเหล่านี้ คือ

1. ผู้นำท้องถิ่นของประชาชนนั้นถูกกำหนดบทบาทและสร้างขึ้นโดยกระบวนการ ทางราชการ จึงทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นคนของทางราชการมากกว่าเป็นของประชาชน ผลงาน ที่เกิดขึ้นจึงเป็นของทางราชการมากกว่าเป็นของประชาชน ผู้นำท้องถิ่นจึงไม่สามารถถึงประชาชน

ส่วนใหญ่ให้เข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง เพราะประชาชนเห็นว่าผู้นำท้องถิ่นไม่ได้เป็นผู้นำของเขาอย่างแท้จริง

2. ผู้นำท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการบริหาร การจัดการค่อนข้างจำกัดและมักถูกครอบงำและการชี้แนะต่างๆ จากทางราชการ ผู้นำท้องถิ่นจึงมีสภาพเหมือนหุ่นยนต์จึงขาดความศรัทธาทั้งจากประชาชนและข้าราชการ

3. ผู้นำท้องถิ่นมักแสวงหาอิทธิพลใส่ตนหรือพรรคพวกของตน ซึ่งแทนที่จะพิทักษ์ประโยชน์ของประชาชน กลับกลายเป็นผู้กดขี่และอาจกลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอิทธิพล

4. โครงสร้างและระบบทางสังคมมีผลต่อทัศนคติ ค่านิยมของประชาชนคนไทยต่อการยอมรับสภาพผู้นำ โดยผู้นำท้องถิ่นและข้าราชการ ขณะเดียวกันค่านิยมแบบอัตนิยม คือพฤติกรรมไม่ชอบยุ่งกับเรื่องคนอื่นมีผลกระทบต่อการจัดตั้งและพัฒนาประชาชน

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526, น. 15-17) กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบทไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับตัวชาวชนบทเอง จำแนกออกเป็นประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

1.1 ชาวชนบทขาดนิสัยการทำงานอย่างจริงจังและถาวรจะมีแต่การร่วมกันทำงานเป็นครั้งคราว ทั้งนี้เพราะในอดีตประเทศไทยเป็นสังคมที่มั่งคั่งจึงไม่จำเป็นต้องเสริมสร้างการทำงานร่วมกัน

1.2 ชาวชนบทไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เต็มไปด้วยความไม่แน่ใจว่าจะได้รับประโยชน์โดยตรงในระยะสั้น ดังนั้น การมีส่วนร่วมที่หวังผลระยะยาวจึงต้องค่อนข้างยากลำบาก

1.3 ชาวชนบทไทยอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์และลัทธิพ่อปกครองลูก ทำให้คิดหวังพึ่งบุคคลภายนอกมากเกินไป และหวังที่จะให้บุคคลอื่นทำทุกสิ่งทุกอย่างให้

1.4 ชาวชนบททราบว่าตนเป็นผู้มีฐานะต่ำต้อยในสังคม ทำให้กลัวคนภายนอกดูถูก เจ้าหน้าที่และนักพัฒนาจึงหาข้อมูลที่แท้จริงจากชาวชนบทได้ยาก

1.5 ชาวชนบทมักจะเลือกผู้นำที่คิดว่าจะสามารถอุปถัมภ์ตนได้ จึงมักจะเลือกคนรวย ผู้ที่มีหน้ามีตา หรือผู้ที่มีสายสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่หรือบุคคลภายนอก

1.6 คนไทยทั่วไป โดยเฉพาะชาวชนบทไม่ชอบแสดงตัวเป็นศัตรูกันซึ่งหน้าและไม่ชอบโต้เถียง

1.7 ชาวบ้านไม่คุ้นเคยกับการฝึกให้วางแผนการทำงานล่วงหน้า ดังนั้น ผลงานของชาวชนบทจึงไม่ค่อยจะเป็นระบบและขาดทัศนคติด้านเวลา

ไพรัช เตชะรินทร์ (2537, น. 16-20) กล่าวถึงปัญหาและข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า

1. นโยบายการมีส่วนร่วมของประชาชนส่วนใหญ่ต้องขึ้นอยู่กับระบบราชการ
2. ประชาชนคุ้นเคยกับการรับคำสั่ง การยอมรับความถูกต้องของข้าราชการและการยอมรับคอยต่อความช่วยเหลือแทนการช่วยเหลือตนเอง การคิดเองและหลีกเลี่ยงการโต้แย้งกับข้าราชการ
3. กิจกรรมหรือโครงการที่ได้เข้าร่วม ส่วนใหญ่ให้ร่วมเฉพาะการเสนอโครงการและตอนลงมือปฏิบัติการไม่มีการร่วมแบบครบวงจร
4. องค์กรอาสาสมัครและมูลนิธิ ตลอดจนชมรมต่างๆ มีมากมาย แต่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เฉพาะ ขาดทุน ขาดเป้าหมายและหลักการที่แน่นอน และขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญขาดแกนกลางของรัฐบาล และองค์กรเหล่านี้ประสานติดต่อกันอย่างเป็นทางการในทุกระดับ
5. องค์กรประชาชนส่วนใหญ่มักจะคอยดูแลผลประโยชน์ และขยายผลประโยชน์ให้กับกรรมการร่วมกับสมาชิกในสังกัดมากกว่าถึงมือประชาชน

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่ง ได้แก่ สิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งและหาดทุกประเภท เช่น ป่าชายเลน สัตว์ทะเล องค์ความรู้ดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานความเข้าใจในการศึกษา เรื่องการอนุรักษ์ การพัฒนา กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่ง

ในการทำงานในปัจจุบันนี้ สิ่งสำคัญก็คือ การมีส่วนร่วม (ม.ร.ว.อดิน รพีพัฒน์ อ้างถึงใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ บรรณธิการ, 2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวรนั้น พิจารณาได้ 2 ด้าน คือ

1. พิจารณาได้จากรูปแบบของการมีส่วนร่วม เช่น การเข้ามามีส่วนร่วมโดยเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้นและอยากเข้ามาร่วมทำ เพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อประโยชน์ระยะยาวให้กับตนและชุมชนของตน
2. ช่วงจังหวะที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แก่ (ก) การค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหา และการหาแนวทางแก้ไข (ข) การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไข (ค) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน (ง) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแนวทางในการศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการมีส่วนร่วมในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมประเมินผล ในการจัดการหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วม มีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ และการดำเนินกิจกรรมไปทีประชาชนเป็นการยึดหลักความ

เสมอภาคและความยุติธรรม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็ต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยความโปร่งใส ยุติธรรม และกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ ก็คือ รัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญที่ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนที่แท้จริง คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่ง วินัย วีระวัฒนานนท์ (2546) ได้กล่าวไว้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ให้ความสำคัญทางด้านสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ เรื่องสิทธิเกี่ยวกับการรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในมาตรา 46 บัญญัติไว้ว่า ให้ชุมชนมีสิทธิในการอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และมาตรา 56 บัญญัติไว้ว่า ให้บุคคลมีสิทธิในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติไม่ให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของตน มาตรา 58 ระบุสิทธิของบุคคลในการได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะ จากหน่วยงานรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือส่วนราชการท้องถิ่น และมาตรา 59 ระบุว่าบุคคลย่อมได้รับข้อมูล คำชี้แจง เหตุผลของหน่วยงานในมาตรา 58 ก่อนการอนุญาต หรือดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมใดๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิต หรือส่วนได้ส่วนเสียสำคัญอื่นใดเกี่ยวกับตน หรือชุมชนท้องถิ่นและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าว มาตรา 69 บัญญัติไว้ว่านอกจากบุคคลมีหน้าที่ในการป้องกันประเทศ รับราชการทหาร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ป้องกัน สืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว บุคคลยังมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมาตรา 79 บัญญัติไว้ว่ารัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนสงวนบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและส่งเสริมบำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ยังให้ความสำคัญ ในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์รับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้เกิดเป็นรูปธรรมด้วย

นอกจากนี้ เสน่ห์ จามริก (2544) ได้กล่าวไว้ว่า ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อช่วยเป็นฐานสำหรับสิทธิมนุษยชน ช่วยให้ผู้นำและประชาชนที่จะอยู่ร่วมกันในชุมชนทางสังคมและการเมืองเป็นหนึ่งเดียวกันด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้รวมตัวกันมีการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม และเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้น และฉบับ พ.ศ. 2550 ซึ่ง สภาร่างรัฐธรรมนูญ (2550) ยังมีการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในมาตรา 85 (1) บัญญัติไว้ว่าการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยให้คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิต

ของชุมชนท้องถิ่น และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และกำหนดมาตรฐานการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ์ (2546) ได้กล่าวถึงแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าในการพัฒนาประเทศไทยเริ่มในช่วงแผนฯ ระยะที่ 5 พ.ศ. 2535-2539 พร้อมกับแผนพัฒนาชนบทหน่วยงานของรัฐ มีการนำประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวทางในการทำงานจนถึงปัจจุบัน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญต่อ ความหลากหลายของภูมิปัญญาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น และเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ของประเพณี วัฒนธรรมบนพื้นฐานของระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นๆ ให้ความสำคัญในเรื่องปรัชญาทางสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม เมื่อปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นผลมาจากปัจจัยหลายด้าน การแก้ปัญหาก็ต้องใช้หลายมิติควบคู่กันไป ต้องมีการปรับความสัมพันธ์ทั้งระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมและระหว่างคนกับคนควบคู่กับการเปลี่ยนค่านิยมความคิดและโลกทัศน์ของคนพร้อมกันไป และต้องอาศัยหลายฝ่ายมาร่วมกัน ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนทุกระดับ มีส่วนร่วมในการในการแก้ไขปัญหามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จึงจะทำให้การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ

เช่นเดียวกับ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, น. 4) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่าการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือเคยเข้ามาร่วมด้วยเล็กน้อย ได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้นเป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่เพียงแต่มีส่วนอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

ดังนั้น แนวคิดการมีส่วนร่วมจึงมีความจำเป็นต่อการดำเนินงานจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพราะปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนในปัจจุบันนี้มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชนเข้ามาร่วมกันในการดำเนินการแก้ไขปัญหา ซึ่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 ได้กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องที่ให้อำนาจ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน การมีส่วนร่วมของประชาชน

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับป่าเสม็ด

ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่นๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของ

สิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงไปมากๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ เมื่อป่าไม้ถูกทำลายจะส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผาหรือถางป่าไปแล้ว พื้นดินจะโล่งขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินไป นอกจากนั้นเมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือน และที่ลุ่มในฤดูน้ำหลากพอถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมใต้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาถึงระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขาดแคลนน้ำในการการชลประทานทำให้ทำนาไม่ได้ผลขาดน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้า

ประเภทของป่าไม้ในประเทศไทยประเภทของป่าไม้จะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับการกระจายของฝน ระยะเวลาที่ฝนตกรวมทั้งปริมาณน้ำฝนทำให้ป่าแต่ละแห่งมีความชุ่มชื้นต่างกัน สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ป่าประเภทที่ไม่ผลัดใบ (Evergreen) และป่าประเภทที่ผลัดใบ (Deciduous)

ป่าประเภทที่ไม่ผลัดใบ (Evergreen) ป่าประเภทนี้มองดูเขียวชอุ่มตลอดปี เนื่องจากต้นไม้แทบทั้งหมดที่ขึ้นอยู่เป็นประเภทที่ไม่ผลัดใบ ป่าชนิดสำคัญซึ่งจัดอยู่ในประเภทนี้ ได้แก่

1. ป่าดงดิบ (Tropical Evergreen Forest or Rain Forest) ป่าดงดิบที่มีอยู่ทั่วไปในทุกภาคของประเทศ แต่ที่มีมากที่สุด ได้แก่ ภาคใต้และภาคตะวันออก ในบริเวณนี้มีฝนตกมากและมีความชื้นมากในท้องที่ภาคอื่น ป่าดงดิบมักกระจายอยู่บริเวณที่มีความชุ่มชื้นมากๆ เช่น ตามหุบเขาริมแม่น้ำลำธาร ห้วย แหล่งน้ำ และบนภูเขา ซึ่งสามารถแยกออกเป็นป่าดงดิบชนิดต่างๆ ดังนี้

1.1 ป่าดิบชื้น (Moist Evergreen Forest) เป็นป่ารกที่ใบมองดูเขียวชอุ่มตลอดปีมีพันธุ์ไม้หลายร้อยชนิดขึ้นเบียดเสียดกันอยู่มักจะพบกระจัดกระจายตั้งแต่ความสูง 600 เมตรจากระดับน้ำทะเล ไม้ที่สำคัญก็คือ ไม้ตระกูลยางต่างๆ เช่น ยางนา ยางเสียน ส่วนไม้ชั้นรอง คือ พวกไม้ก่อ เช่น กอน้ำ กอเดือย

1.2 ป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) เป็นป่าที่อยู่ในพื้นที่ค่อนข้างราบ มีความชุ่มชื้นน้อย เช่น ในแถบภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 300-600 เมตร ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ มะค่าโมง ยางนา พยอม ตะเคียนแดง กระบากลัก และตาเสือ

1.3 ป่าดิบเขา (Hill Evergreen Forest) ป่าชนิดนี้เกิดขึ้นในพื้นที่สูงๆ หรือบนภูเขาตั้งแต่ 1,000-1,200 เมตร ขึ้นไปจากระดับน้ำทะเล ไม้ส่วนมากเป็นพวก Gymnosperm ได้แก่ พวกไม้ซุนและสนสามพันปี นอกจากนี้ยังมีไม้ตระกูลกอกขึ้นอยู่ พวกไม้ชั้นที่สองรองลงมา ได้แก่ เป้ง สะเดาช้าง และขมิ้นต้น

2. ป่าสนเขา (Pine Forest) ป่าสนเขามักปรากฏอยู่ตามภูเขาสูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ซึ่งมีความสูงประมาณ 200-1800 เมตร ขึ้นไปจากระดับน้ำทะเลในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ บางที่อาจปรากฏในพื้นที่สูง 200-300 เมตรจากระดับน้ำทะเลในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ป่าสนเขามีสลักษณะเป็นป่าโปร่ง ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญของป่าชนิดนี้ คือ สนสองใบ และสนสามใบ ส่วนไม้ชนิดอื่นที่ขึ้นอยู่ด้วยได้แก่พันธุ์ไม้ป่าดิบเขา เช่น กอชนิดต่างๆ หรือพันธุ์ไม้ป่าแดงบางชนิด คือ เต็ง รัง เหียง พลวง เป็นต้น

3. ป่าชายเลน (Mangrove Forest) บางที่เรียกว่า "ป่าเลนน้ำเค็ม" หรือป่าเลน มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นแต่ละชนิดมีรากค้ำยันและรากหายใจ ป่าชนิดนี้ปรากฏอยู่ตามที่ดินเลนริมทะเลหรือบริเวณปากน้ำแม่น้ำใหญ่ๆ ซึ่งมีน้ำเค็มท่วมถึงในพื้นที่ภาคใต้มีอยู่ตามชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน ตามชายทะเลภาคตะวันออกมีอยู่ทุกจังหวัดแต่ที่มากที่สุด คือ บริเวณปากน้ำเวฬุ อำเภอลุง จังหวัดจันทบุรี พันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ตามป่าชายเลน ส่วนมากเป็นพันธุ์ไม้ขนาดเล็กใช้ประโยชน์สำหรับการเผาถ่านและทำฟืนไม้ชนิดที่สำคัญ คือ โกงกาง ประสัก ถั่วขาว ถั่วดำ โปรง ตะบูน แสมทะเล ลำพูและลำแพน ฯลฯ ส่วนไม้พื้นล่างมักเป็นพวก พรุนทะเลเหียงอกปลายหอม ปอทะเล และเป้ง เป็นต้น

4. ป่าพรุหรือป่าบึงน้ำจืด (Swamp Forest) ป่าชนิดนี้มักปรากฏในบริเวณที่มีน้ำจืดท่วมมากๆ ดินระบายน้ำไม่ดีป่าพรุในภาคกลาง มีลักษณะโปร่งและมีต้นไม้ขึ้นอยู่ห่างๆ เช่น ครอบเทียน สนุ่น จิก โมกบ้าน หวายน้ำ หวายโปร่ง ระกำ อ้อ และแฉม ในภาคใต้ป่าพรุมีขึ้นอยู่ตามบริเวณที่มีน้ำขังตลอดปีดินป่าพรุที่มีเนื้อที่มากที่สุดอยู่ในบริเวณจังหวัดนราธิวาสดินเป็นพีท ซึ่งเป็นซากพืชผุสลายทับถมกัน เป็นเวลานานป่าพรุแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ ตามบริเวณซึ่งเป็นพรุน้ำกร่อยใกล้ชายทะเลต้นเสม็ดจะขึ้นอยู่หนาแน่นพื้นที่มีต้นกกชนิดต่างๆ เรียก "ป่าพรุเสม็ด หรือ ป่าเสม็ด" อีกลักษณะเป็นป่าที่มีพันธุ์ไม้ต่างๆ มากชนิดขึ้นปะปนกัน ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญของป่าพรุ ได้แก่ อินทนิล น้ำหว่า จิก โสภน้ำ กระทุ่มน้ำกันเกรา โกงงันกะทังหัน ไม้พื้นล่างประกอบด้วย หวาย ตะค้าทอง หมากแดง และหมากชนิดอื่นๆ

5. ป่าชายหาด (Beach Forest) เป็นป่าโปร่งไม่ผลัดใบขึ้นอยู่ตามบริเวณหาดชายทะเล น้ำไม่ท่วมตามฝั่งดินและชายเขาริมทะเล ต้นไม้สำคัญที่ขึ้นอยู่ตามหาดชายหาด ต้องเป็นพืชทนเค็ม และมักมีลักษณะไม้เป็นพุ่มลักษณะต้นคดงอ ใบหนาแข็ง ได้แก่ สนทะเล หูกวาง โพธิ์ทะเล กระทิง ตีนเป็ดทะเล หยีน้ำ มักมีต้นเตยและหญ้าต่างๆ ขึ้นอยู่เป็นไม้พื้นล่าง ตามฝั่งดินและชายเขามักพบไม้เถาเลื้อย มะคาแต้ กระบองเพชร เสม้า และไม้หนามชนิดต่างๆ เช่น ชิงชี หนามหิน กำจาย มะคันขอ เป็นต้น

ป่าประเภทที่ผลัดใบ (Deciduous) ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าประเภทนี้เป็นจำพวกผลัดใบแทบทั้งสิ้น ในฤดูฝนป่าประเภทนี้จะมองดูเขียวชอุ่มพอถึงฤดูแล้งต้นไม้ส่วนใหญ่จะพากันผลัดใบทำให้ป่ามองดูโปร่งขึ้น และมักจะเกิดไฟป่าเผาไหม้ไปไม้และต้นไม้เล็กๆ ป่าชนิดสำคัญซึ่งอยู่ในประเภทนี้ได้แก่

1. ป่าเบญจพรรณ (Mixed Deciduous Forest) ป่าผลัดใบผสม หรือป่าเบญจพรรณมีลักษณะเป็นป่าโปร่งและยังมีไม้ไผ่ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่กระจัดกระจายทั่วไปพื้นที่ดินมักเป็นดินร่วนปนทราย ป่าเบญจพรรณ ในภาคเหนือมักจะมีไม้สักขึ้นปะปนอยู่ทั่วไปครอบคลุมลงมาถึงจังหวัดกาญจนบุรี ในภาคกลางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก มีป่าเบญจพรรณน้อยมาก และกระจัดกระจาย พันธุ์ไม้ชนิดสำคัญ ได้แก่ สัก ประดู่แดง มะค่าโมง ตะแบก เสลา อ้อยช้าง ส้าน ยม หอม ยมหิน มะเกลือ สมพง เก็ดดำ เก็ดแดง ฯลฯ นอกจากนี้มีไม้ไผ่ที่สำคัญ เช่น ไม้ป่า ไม้บง ไม้ซาง ไม้รวก ไม้ไร่ เป็นต้น

2. ป่าเต็งรัง (Deciduous Dipterocarp Forest) หรือที่เรียกกันว่าป่าแดง ป่าแพะ ป่าโคก ลักษณะทั่วไปเป็นป่าโปร่ง ตามพื้นป่ามักจะมีจุด ต้นแปรง และหญ้าเพ็ก พื้นที่แห้งแล้งดินร่วนปนทราย หรือกรวด ลูกรัง พบอยู่ทั่วไปในที่ราบและที่ภูเขา ในภาคเหนือส่วนมากขึ้นอยู่บนเขาที่มีดินตื้นและแห้งแล้งมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีป่าแดงหรือป่าเต็งรังนี้มากที่สุด ตามเนินเขาหรือที่ราบดินทรายชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญในป่าแดง หรือป่าเต็งรัง ได้แก่ เต็ง รัง เหียง พลวง กรวดพะยอม ตั้ว แต้ว มะค่าแต้ ประดู่ แดง สมอไทย ตะแบก เลือดแสลงใจ รกฟ้า ฯลฯ ส่วนไม้พื้นล่างที่พบมาก ได้แก่ มะพร้าวเต่า ปุ่มแป้ง หญ้าเพ็ก ใจด พรงและหญ้าชนิดอื่นๆ

3. ป่าหญ้า (Savannas Forest) ป่าหญ้าที่อยู่ทุกภาคบริเวณป่าที่ถูกแผ้วถางทำลาย บริเวณพื้นที่ขาดความสมบูรณ์และถูกทอดทิ้ง หญ้าชนิดต่างๆ จึงเกิดขึ้นทดแทนและพองถึงหน้าแล้งก็เกิดไฟไหม้ทำให้ต้นไม้บริเวณข้างเคียงล้มตาย พื้นที่ป่าหญ้าจึงขยายมากขึ้นทุกปี พืชที่พบมากที่สุดในป่าหญ้าก็คือ หญ้าคา หญ้าขนตาช้าง หญ้าโขมง หญ้าเพ็กและปุ่มแป้ง บริเวณที่พอมจะมีความชื้นอยู่บ้าง และการระบายน้ำได้ดีก็มักจะพบพงและแขมขึ้นอยู่ และอาจพบต้นไม้หนไฟขึ้นอยู่ เช่น ตับเต่า รกฟ้าตานเหลือ ตั้วและแต้ว

ประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้

เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจได้ดี นอกจากนั้นป่าไม้ยังเป็นที่ยืนของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์จำนวนมาก จึงเป็นแหล่งให้มนุษย์ ป่าไม้มีประโยชน์มากมายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่

ประโยชน์ทางตรง (Direct Benefits) ได้แก่ ปัจจัย 4 ประการ

1. จากการนำไม้มาสร้างอาคารบ้านเรือนและผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น เฟอร์นิเจอร์ กระดาษ ไม้ขีดไฟ ฟืน เป็นต้น
2. ใช้เป็นอาหารจากส่วนต่างๆ ของพืชและผล
3. ใช้เส้นใย ที่ได้จากเปลือกไม้และเถาวัลย์มาถักทอเป็นเครื่องนุ่งห่มเชือกและอื่น ๆ

4. ใช้ทำยารักษาโรคต่างๆ

ประโยชน์ทางอ้อม (Indirect Benefits)

1. ป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารเพราะต้นไม้จำนวนมากในป่าจะทำให้ น้ำฝนที่ตกลงมาค่อยๆ ซึมซับลงในดินกลายเป็นน้ำใต้ดินซึ่งจะไหลซึมมาหล่อเลี้ยงให้แม่น้ำ ลำธารมีน้ำ ไหลอยู่ตลอดปี

2. ป่าไม้ทำให้เกิดความชุ่มชื้นและควบคุมสภาวะอากาศ ใอน้ำซึ่งเกิดจากการหายใจ ของพืช ซึ่งเกิดขึ้นอยู่มากมายในป่าทำให้อากาศเหนือป่ามีความชื้นสูงเมื่ออุณหภูมิลดต่ำลงใอน้ำ เหล่านี้ก็จะกลั่นตัวกลายเป็นเมฆแล้วกลายเป็นฝนตกลงมา ทำให้บริเวณที่มีพื้นที่ป่าไม้มีความชุ่มชื้น อยู่เสมอ ฝนตกต้องตามฤดูกาลและไม่เกิดความแห้งแล้ง

3. ป่าไม้เป็นแหล่งพักผ่อนและศึกษาความรู้ บริเวณป่าไม้จะมีภูมิประเทศที่สวยงาม จากธรรมชาติรวมทั้งสัตว์ป่าจึงเป็นแหล่งพักผ่อนได้ศึกษาหาความรู้

4. ป่าไม้ช่วยบรรเทาความรุนแรงของลมพายุและป้องกันอุทกภัย โดยช่วยลด ความเร็วของลมพายุที่พัดผ่านได้ตั้งแต่ 11-44% ตามลักษณะของป่าไม้แต่ละชนิด จึงช่วยให้บ้านเมือง รอดพ้นจากวาทภัยได้ซึ่งเป็นการป้องกันและควบคุมน้ำตามแม่น้ำไม่ให้อุณหภูมิสูงขึ้นมารวดเร็วล้นฝั่ง กลายเป็นอุทกภัย

5. ป่าไม้ช่วยป้องกันการกัดเซาะและพัดพาหน้าดิน จากน้ำฝนและลมพายุโดยลด แรงปะทะลงการหลุดเคลื่อนของดินจึงเกิดขึ้นน้อย และยังเป็นกรช่วยให้แม่น้ำลำธารต่างๆ ไม่ตื้นเขิน อีกด้วย นอกจากนี้ป่าไม้จะเป็นเสมือนเครื่องกีดขวางตามธรรมชาติ จึงนับว่ามีประโยชน์ในทาง ยุทธศาสตร์ด้วยเช่นกัน

สาเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์ป่าไม้ในประเทศไทย

1. การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ตัวการของปัญหานี้ คือ นายทุนพ่อค้าไม้ เจ้าของ โรงเลื่อย เจ้าของโรงงานแปรรูปไม้ ผู้รับสัมปทานทำไม้และชาวบ้านทั่วไป ซึ่งการตัดไม้เพื่อเอา ประโยชน์จากเนื้อไม้ทั้งวิธีที่ถูกและผิดกฎหมาย ปริมาณป่าไม้ที่ถูกทำลายนั้นนับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามอัตราเพิ่มของจำนวนประชากร ยังมีประชากรเพิ่มขึ้นเท่าใด ความต้องการในการใช้ไม้ก็เพิ่มมา กขึ้น เช่น ใช้นไม้ในการปลูกสร้างบ้านเรือนเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรกรรมเครื่องเรือนและถ่านใน การหุงต้ม เป็นต้น

2. การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อเข้าครอบครองที่ดิน เมื่อประชากรเพิ่มสูงขึ้น ความ ต้องการใช้ที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินก็อยู่สูงขึ้น เป็นผลผลักดันให้ราษฎรเข้าไปบุ ก

รุกพื้นที่ป่าไม้ แผลวถางป่า หรือเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย นอกจากนี้ยังมีนายทุนที่ดินที่จ้างวานให้ราษฎรเข้าไปทำลายป่าเพื่อจับจองที่ดินไว้ขายต่อไป

3. การส่งเสริมการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจเพื่อการส่งออก เช่น มันสำปะหลัง ปอ เป็นต้น โดยไม่ส่งเสริมการใช้ที่ดินอย่างเต็มประสิทธิภาพทั้งๆ ที่พื้นที่ป่าบางแห่งไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการเกษตร

4. การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่ากระทำไม่ชัดเจนหรือไม่กระทำเลยในหลายๆ พื้นที่ ทำให้ราษฎรเกิดความสับสนทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ทำให้เกิดการพิพาทในเรื่องที่ดินทำกินและที่ดินป่าไม่อยู่ตลอดเวลาและมักเกิดการร้องเรียนต่อต้านในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน

5. การจัดสร้างสาธารณูปโภคของรัฐ เช่น เขื่อน อ่างเก็บน้ำ เส้นทางคมนาคม การสร้างเขื่อนขวางลำน้ำจะทำให้พื้นที่เก็บน้ำหน้าเขื่อนที่อุดมสมบูรณ์ถูกตัดโค่นมาใช้ประโยชน์ ส่วนต้นไม้นานาชนิดหรือที่ทำการย้ายออกมาไม่ทันจะถูกน้ำท่วมยืนต้นตาย เช่น การสร้างเขื่อนรัชชประภาเพื่อกั้นคลองพระแสงอันเป็นสาขาของแม่น้ำพุมดวง-ตาปี ทำให้น้ำท่วมบริเวณป่าดงดิบซึ่งมีพันธุ์ไม้หนาแน่นประกอบด้วยสัตว์นานาชนิดนับแสนไร่ ต่อมาจึงเกิดปัญหาน้ำเน่าไหลลงลำน้ำพุมดวง

6. ไฟไหม้ป่า มักจะเกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งอากาศแห้งและร้อนจัด ทั้งโดยธรรมชาติและจากการกระทำของมะม่วงที่อาจลกลอบเผาป่าหรือเผลอ จุดไฟทิ้งไว้โดยเฉพาะในป่าไม้เป็นจำนวนมาก

7. การทำเหมืองแร่ แหล่งแร่ที่พบในบริเวณที่มีป่าไม้ปกคลุมอยู่ มีความจำเป็นที่จะต้องเปิดหน้าดินก่อนจึงทำให้ป่าไม้ที่ขึ้นปกคลุมถูกทำลายลง เส้นทางขนย้ายแร่ในบางครั้งต้องทำลายป่าไม้ลงเป็นจำนวนมาก เพื่อสร้างถนนหนทาง การระเบิดหน้าดิน เพื่อให้ได้มาซึ่งแร่ธาตุส่งผลถึงการทำลายป่า

การอนุรักษ์ป่าไม้

ป่าไม้ถูกทำลายไปจำนวนมาก จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาพภูมิอากาศไปทั่วโลก รวมทั้งความสมดุลในแง่อื่นด้วย ดังนั้น การฟื้นฟูสภาพป่าไม้จึงต้องดำเนินการเร่งด่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน ซึ่งมีแนวทางในการกำหนดแนวนโยบายด้านการจัดการป่าไม้ ดังนี้

1. นโยบายด้านการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้
2. นโยบายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เกี่ยวกับงานป้องกันรักษาป่าการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสันหนนาการ
3. นโยบายด้านการจัดการที่ดินทำกินให้แก่ราษฎรผู้ยากไร้ในท้องถิ่น
4. นโยบายด้านการพัฒนาป่าไม้ เช่น การทำไม้และการเก็บหาของป่า การปลูกและการบำรุงป่าไม้ การค้นคว้าวิจัย และด้านการอุตสาหกรรม

5. นโยบายการบริหารทั่วไปจากนโยบายดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางในการพัฒนา และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชาติให้ได้รับผลประโยชน์ ทั้งทางด้านการอนุรักษ์และด้าน เศรษฐกิจอย่างผสมผสาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติและมีทรัพยากรป่าไม้อย่าง ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ทรัพยากรป่าเสม็ด

“ป่าเสม็ด” ชื่อในทางวิทยาศาสตร์ คือ Melaleuca Cajuputi, Melaleuca leucadendra ชื่อไทย คือ เสม็ด ชื่อท้องถิ่น คือ เสม็ด ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้น สูงประมาณ 5-25 เมตร เรือนยอดแคบ ลำต้นมักบิด เปลือกสีขาวนวลเป็นแผ่นบางๆ เรียงซ้อนกัน เป็นปึกหนานุ่ม เปลือกชั้นในบางสีน้ำตาล ยอดอ่อนกิ่งอ่อน และใบอ่อน มีขนสีขาวเป็นมัน ลักษณะ ของใบ เป็นแผ่นใบรูปหอก กว้าง 1.5-4 ซม. ยาว 5-10 ซม. ปลายใบและโคนใบแหลมมีเส้นแยกออก จากโคนใบ 5-7 เส้นขนานกันและไปจรดกันที่ปลายใบ และสภาพระบบนิเวศทั่วไปของป่าเสม็ดเป็น พันธุ์ไม้ที่พบได้ทั่วไปในพื้นที่ป่าพรุที่มีน้ำท่วมในหน้าฝน และในหน้าแล้งมีไฟไหม้ป่าอยู่เป็นประจำ ซึ่ง พันธุ์ไม้ชนิดอื่นๆ จะไม่สามารถปรับตัวได้คงเหลือแต่เสม็ดที่ขึ้นเป็นกลุ่ม เรียกกันว่า “ป่าเสม็ด” (เต็ม สมิตินันท์, 2544 น. 1-2)

ป่าเสม็ด (Melaleuca Forest) เป็นสังคมพืชป่าพรุ (Peat Swamp Forest) เป็น พืชที่มีลักษณะเฉพาะตัว เกิดในพื้นที่ลุ่มต่ำหรือสภาพเป็นแอ่งน้ำจืดท่วมขังติดต่อกันเป็นเวลานาน มีพืชพรรณและสัตว์ชนิดต่างๆ อยู่จำนวนมาก เป็นแหล่งที่มีคุณค่าทางด้านนิเวศวิทยาอย่างมหาศาล การทำให้ความสมดุลทางธรรมชาติและนิเวศของป่าเปลี่ยนแปลง จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อ ธรรมชาติป่าเสม็ดอย่างร้ายแรง ป่าเสม็ดเป็นสังคมป่าดงดิบชนิดพิเศษชนิดหนึ่ง มีลักษณะเฉพาะตัว ประกอบด้วยซากพืชและอินทรีย์วัตถุที่ถมรวมอยู่บนผิวดินหนาตั้งแต่ 0.5 - 5 เมตร หรือมากกว่า มีค่าความเป็นกรดต่าง 4.5-6 ในป่าเสม็ดที่สมบูรณ์ ปิยะวัฒน์ พรหมรักษา วารสารสิ่งแวดล้อม ปีที่ 13 เล่มที่ 3 สำหรับในพื้นที่อาณาเขตกว่า 1,700 ไร่ ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง ป่าเสม็ดถือเป็นพันธุ์ไม้ที่บอกความเป็นเอกลักษณ์ ไม่ด้อยไปกว่าป่าโกงกาง และยังคง ความสมดุลทางธรรมชาติค่อนข้างสูง ส่วนใหญ่จะเป็นไม้เสม็ดขาวและเป็นระบบนิเวศที่มีความ หลากหลายทางธรรมชาติสูง

เขตการกระจายและการเจริญเติบโต

ป่าเสม็ดมีเขตการกระจายและเจริญเติบโตในทางภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศ ซึ่งในภาคใต้ป่าเสม็ดจะขึ้นในป่าพรุประมาณ 343,441.33 ไร่

จังหวัดที่พบมากที่สุด คือ จังหวัดนราธิวาส ประมาณ 137,446.88 ไร่ รองลงมา คือ จังหวัด นครศรีธรรมราช ประมาณ 118,412.51 ไร่ นอกจากนี้ยังพบในจังหวัด สงขลา ปัตตานี พัทลุง สุราษฎร์ธานี ตรัง ชุมพร และตามแนวแคบชายฝั่งหลังป่าชายเลน ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงใต้มีประมาณ 3,578.18 ไร่ และในต่างประเทศพบมากในประเทศพม่า มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เป็นต้น

สรรพคุณและการใช้ประโยชน์

สำหรับสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้มีมากมายหลากหลายประการ เช่น การใช้ไม้เสม็ดทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการก่อสร้าง ใช้ทำเสา เสารั้ว การทำฟืน และเผาถ่าน การใช้เปลือกไม้เสม็ดทำฝ้ายบ้าน กั้นฝายน้ำ มุงหลังคา ใช้คลุกกับชัน (ยาง) พะยอม ทำได้ขุบน้ำมันยางจุดไฟ อุดรูรั่วของเรือ ย้อมแห อวนใบ ต้มน้ำดื่มแทนน้ำชา และใช้เป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ เช่น แพะ และควาย นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้ใบและยอดอ่อนรับประทานเป็นผัก ในส่วนนี้จะมีรสเผ็ด ใช้เป็นผักจิ้มน้ำพริก ได้ และในส่วนนี้จะได้น้ำมันที่สกัดจากใบ ใช้เป็นยาตำรักษาโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ ใช้ทาภายนอกและรักษาโรคปวดข้อรูมาติสซึม ตลอดจนการใช้ประโยชน์เป็นรูปไล่ยุงจากไม้เสม็ดขาน้ำมันหอมระเหย ที่กลั่นได้จากใบเสม็ด (Cajuput Oil) เรียกว่า น้ำมันเสม็ด หรือน้ำมันเขียว ส่วนสรรพคุณการใช้ภายนอก ใช้ทำยานวดแก้ปวดเมื่อย รักษาโรคไขข้ออักเสบ ใช้ทำยาหม่อง ยาแก้ปวดหัว ปวดหู ปวดฟัน ยารักษาโรคผิวหนัง รักษาสิว ยาฆ่าเชื้อโรค และยาฆ่าแมลง เป็นต้น สำหรับสรรพคุณการใช้ภายใน เป็นยากระตุ้น ขับลม แก้อาการเกร็งของกล้ามเนื้อในกระเพาะลำไส้ แก้อาการจุกเสียด แก้อาการท้องอืด ขับเสมหะ แก้หลอดลมอักเสบ และขับพยาธิในลำไส้ เป็นต้น (ธนิตย์ หนูยิ้ม และบุญชูบุ บุญทวี, 2542 น. 4)

ลักษณะความสมบูรณ์และคุณค่าของผืนป่าเพื่อการใช้ประโยชน์

“ป่าเสม็ด” ก็คือ ป่าพรุ ที่ให้คุณประโยชน์แก่มวลมนุษยชนไม่น้อยไปกว่าสังคมพืชป่าไม้ชนิดอื่นๆ ทั้งประโยชน์ทางตรงในแง่การใช้ไม้และของป่า อีกทั้งยังเป็นแหล่งรวมพันธุกรรมของพันธุ์ไม้และสัตว์ที่หายาก เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่านานาพันธุ์ เช่น เสือ หมี หมูป่า ค่าง ลิง กระรอก กระแต กระเจิง เหี้ย ตะกวด นาก งูชนิดต่างๆ และนกนานาชนิดตลอดจนสัตว์น้ำนานาพันธุ์ เช่น จระเข้ เต่า รวมทั้งกบ เขียด กุ้ง หอย ปู และปลาน้ำจืดหลากหลายชนิดอีกด้วย นอกจากนี้ประโยชน์ทางตรงตามที่กล่าวแล้ว ป่าเสม็ดยังเป็นแหล่งกักเก็บน้ำจืดตามธรรมชาติ ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากไม้เสม็ด โดยการเผาทำเป็นถ่าน ซึ่งจะเป็นรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งหาอาหาร เช่น เห็ดเสม็ด (*Boletus Griseipurpureus*) จัดเป็นเห็ดดับเต่าชนิดหนึ่งที่มีถิ่นกำเนิดในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงใต้และภาคตะวันออกในป่าเสม็ดจะขึ้นในช่วงต้นฤดูฝนของทุกปี จากการสอบถามประชาชนในพื้นที่อำเภอสิเกา ที่เข้ามาเก็บเห็ดเสม็ดในพื้นที่ป่าของมหาวิทยาลัย

เทคโนโลยีราชชมงคลศรีวิชัยวิทยาเขตตรัง พบว่า เมื่อเก็บมาได้ก็จะนำไปขายให้แก่แม่ค้า ราคาประมาณกิโลกรัมละ 100 บาท หากลอกเสร็จเรียบร้อยราคากิโลกรัมละ 130 บาท หรือหากแม่ค้าวางขายตามท้องตลาดราคาอยู่ที่กิโลกรัมละ 200 บาท เป็นต้น

ภาวะคุกคามพื้นที่ป่า

เนื่องจากไม้เสม็ดเป็นที่ต้องการของชุมชน และโรงเผาถ่านทำให้ พื้นที่ป่าเสม็ดลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกันการเผาป่าช่วงฤดูแล้งของชุมชน หรือ ที่เกิดจากธรรมชาติ ก็ก่อให้เกิดความเสียหายอีกเช่นกัน แต่เป็นความเสียหายเพื่อการกลับมาซึ่งแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ช่วงต้นฤดูฝนนั่นเอง

แนวทางการอนุรักษ์ และฟื้นฟู เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

การสำรวจและศึกษาพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ และวิธีการจัดการที่เหมาะสม ศึกษาการทดแทนของสังคมพืช และการศึกษาการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ในป่าเสม็ด โดยมีระยะเวลาในการเก็บข้อมูลนานพอสมควร และครบทั้งสามฤดูกาล (สำหรับพันธุ์สัตว์) เพื่อนำข้อมูลที่สมบูรณ์มาใช้เป็นแนวทางกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์ป่าเสม็ดผืนเดียวในรั้วมหาวิทยาลัยให้คงอยู่ เป็นมรดกทางธรรมชาติ เป็นแหล่งรวมพันธุกรรมของพันธุ์พืชและสัตว์ป่า และอำนวยความสะดวกต่อประชากรต่อไป ก่อนที่พื้นที่ป่าจะสูญหายเนื่องจากกระแสการพัฒนาแบบโลกาภิวัตน์ (มูลนิธิป่าเขตร้อน, 2547)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการเก็บรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกร อําเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา พบว่า ได้มีการศึกษาไว้เป็นจำนวนมากเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้ง ดิน น้ำ และป่าไม้ เป็นต้น โดยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภายใต้หัวข้อที่กำหนด คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

การศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ของอรุณรักษ์ อิวาง (2550) การศึกษาคั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบริบทที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ วิธีการศึกษาได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสนทนา การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูลโดยการบรรยายและสรุปเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า บริบทที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มของเยาวชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดจากการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน กลุ่ม องค์กรภาครัฐบาลและเอกชนที่มีอยู่ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยบริบทด้านสังคมและครอบครัวเป็นกลไกสำคัญในการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในเรื่องการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ด้านความสัมพันธ์เป็นการเชื่อมโยงติดต่อระหว่างเยาวชนด้วยกันและกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มอื่นๆ ด้วยการร่วมกิจกรรม ส่วนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดจากการเรียนรู้และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเยาวชนได้เกิดจากการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบไปด้วย การค้นหาปัญหาและสาเหตุ วางแผนดำเนินการ ลงมือปฏิบัติกิจกรรมและติดตามประเมินผล โดยมีรูปแบบการจัดกิจกรรมทั้งการนำความรู้เดิมมาใช้และประยุกต์จากการเรียนรู้สิ่งใหม่ ผลที่เกิดจากการได้เข้าร่วมดำเนินกิจกรรม ทำให้เยาวชนตระหนักในคุณค่าของตนเอง รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนอันจะนำไปสู่การจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนสืบต่อไป

การศึกษาเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองหัวคน ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ของสุชาติ บุรีรัตน์ (2553) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองหัวคน ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชนบ้านหนองหัวคนตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านหนองหัวคนมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างมีประโยชน์และคุ้มค่า ชาวบ้านหนองหัวคนมีพื้นฐานแนวความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับธรรมชาติกับมนุษย์ การเข้าไปใช้ทรัพยากรในป่าจึงต้องปฏิบัติตามกฎที่ชุมชนเป็นผู้กำหนด การใช้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สะสมมาตั้งแต่อดีต มีกลุ่มผู้อาวุโสร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นหารผู้บริหารจัดการ และตัดสินใจในการใช้ประโยชน์และปรับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชนความเชื่อผีปู่ตา ความเชื่อตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในการพึ่งตนเอง การพึ่งพากัน และการให้ความรักสามัคคีระหว่างมนุษย์กับ

เพื่อนมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ความเชื่อและการปฏิบัติเช่นนี้ ถือเป็นสัมมาทิฐิในการวางรากฐานทางสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะป่าชุมชน ความเอื้ออาทรต่อกัน และการไม่เอารอดเอาเปรียบเบียดเบียนกัน การตั้งกลุ่มราษฎรอาสาพิทักษ์ป่า (รสทป.) การใช้กฎเกณฑ์ระเบียบอนุรักษ์ป่า และภูมิปัญญาข้อห้ามในการตัดไม้ ทำให้เกิดสังคมพืชที่เกื้อกูลและค้ำจุนกันเป็นระบบนิเวศที่สมดุลและยั่งยืนด้านการจัดการป่าชุมชน พบว่า กลุ่มที่มีความเข้มแข็งในกระบวนการจัดการป่ามี 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มราษฎร ก่อตั้งขึ้นแบบธรรมชาติเพื่อการดำรงวิถีชีวิตของกลุ่มและเกื้อกูลต่อสังคม กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่ก่อตั้งโดยรัฐบาล คือ กลุ่มราษฎรอาสาพิทักษ์ป่า (รสทป.) เพื่อเน้นความรู้ความเข้าใจในนโยบายป่าชุมชน ให้ทำงานร่วมผสมผสานกับกลุ่มราษฎร กลุ่มที่สามคือกลุ่มผู้อาวุโสกับความเชื่อช่วยถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการป่าให้แก่เยาวชน โดยสรุป การบริหารจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านหนองหัวคนโดยใช้ความเชื่อของบรรพบุรุษ ความเชื่อคำสอนพระพุทธศาสนา กฎเกณฑ์ทางสังคม การเคารพผู้อาวุโส การจัดตั้งกลุ่มราษฎรอาสาพิทักษ์ป่า (รสทป.) การเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ทำให้สามารถลุกขึ้นมาพึ่งพาตนเองได้ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการและการอยู่ร่วมกับทรัพยากรป่าชุมชนของชาวบ้านอื่น และเป็นแนวทางในการศึกษา การจัดการทรัพยากรอื่นๆ ต่อไป

การศึกษาเรื่อง เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่ตำอำเภอสตรึงงาม จังหวัดลำปาง ของชานรินทร์ ศรีบุญเรือง (2550) เพื่อศึกษาเงื่อนไขและการขยายตัวแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอสตรึงงาม ผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขและการขยายตัวของเครือข่าย ในระยะการก่อตัวมีเงื่อนไข คือ ต้องการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายในการดูแลรักษาป่า ระยะการขยายตัวมีเงื่อนไขคือ ต้องการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ และปัญหาการบุกรุกทำลายป่า การผลักดันช้างของนายทุนให้ออกไปจากพื้นที่ลุ่มน้ำ และต้องการขยายเครือข่ายให้มีสมาชิกเพิ่มขึ้น และระยะการพัฒนาเครือข่ายมีเงื่อนไขคือ ต้องการร่วมกันทำผยผสมผสานและการอนุรักษ์ป่าให้ต่อเนื่องจากระยะที่ผ่านมา พัฒนาเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และต้องการขยายเครือข่ายให้ครบทุกหมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำ กลไกที่ใช้ในการขยายตัวของเครือข่ายระยะการก่อตัวใช้กลไกความเป็นญาติ เป็นเพื่อน เป็นสมาชิกมาปนกิจเดียวกันระยะการขยายตัวและระยะการพัฒนาเครือข่าย ใช้กลไกที่เพิ่มขึ้นจากระยะการก่อตัว คือ กลไกความเป็นเพื่อนสมาชิกอบต.แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่เครือข่าย นำมาใช้ในระยะการก่อตัวคือแนวคิดความสัมพันธ์มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม แนวคิดเรื่องความเป็นเครือข่ายในการจัดการวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่าย ในระยะการก่อตัวใช้การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะการขยายตัวและระยะการพัฒนาเครือข่ายได้ใช้วิธีการที่เพิ่มขึ้นมาจากระยะก่อตัว คือ การตั้งกฎกติกา การปฏิบัติการณ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การประชาสัมพันธ์ และการ

ประยุกต์ใช้วิธีพีธีกรรมทางศาสนาร่วมกับจารีตประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่าย ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ และปัญหาการบุกรุกทำลายป่า รวมถึงสามารถผลักดันช่างของนายทุนให้ออกไปจากพื้นที่ลุ่มน้ำได้สำเร็จ

การศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำสงคราม: กรณีศึกษาบทบาทขององค์การภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ของธีระพงษ์ สิทธิโคตร (2550) เพื่อศึกษาสถานการณ์สภาพปัญหาการใช้ประโยชน์ลุ่มน้ำและกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำสงคราม และเพื่อศึกษาความคิดเห็นด้านการจัดการลุ่มน้ำสงครามอย่างยั่งยืน และกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำสงครามของผู้บริหารระดับจังหวัด อำเภอ ท้องถิ่นและของชุมชน ตลอดจนเพื่อเปรียบเทียบการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำสงครามของประชาชนที่มีลักษณะบางประการแตกต่างกัน ผลการวิจัย ปรากฏดังนี้

1. ด้านสถานการณ์และปัญหาโดยรวมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำสงคราม ลุ่มน้ำสงครามมีระบบนิเวศของป่าบุงป่าทามที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ แต่ขาดการจัดการจัดการน้ำเชิงบูรณาการ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรมการอนุรักษ์ของชุมชนที่เด่น คือ การอนุรักษ์วังปลาและการอนุรักษ์ป่าบุงป่าทาม กระบวนการและขั้นตอนการจัดทำแผนอนุรักษ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นไปตามกรอบนโยบายที่กำหนดโดยกระทรวงมหาดไทยและจังหวัด แต่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในขั้นตอนการวางแผนและกระบวนการตัดสินใจ

2 . ผู้แทนส่วนราชการทุกระดับ มีความเห็นเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำสงครามอย่างยั่งยืนว่าต้องมีการปรับปรุงระบบการจัดการลุ่มน้ำที่เป็นระบบเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับหมู่บ้านถึงจังหวัดนอกจากนี้ยังเห็นว่าการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม การจัดการใช้ประโยชน์ที่ดิน การอนุรักษ์ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร เป็นต้น

3. ด้านกิจกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนหมู่บ้าน ดงสารและหมู่บ้านท่าก้อน มีการอนุรักษ์วังปลา อนุรักษ์ป่าบุงป่าทามและเพาะพันธุ์ไม้ท้องถิ่นหายาก

4. ประชาชนที่มีความแตกต่างในเรื่อง เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำไม่แตกต่างกัน แต่ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรดินและทรัพยากรสัตว์น้ำ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุ์พืชแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. แนวทางการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มน้ำสงครามอย่างยั่งยืน ได้แก่ การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกันจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มน้ำสงคราม เช่น แผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากร แผนการฟื้นฟูทรัพยากร แผนการเฝ้าระวังทรัพยากร โดยมีการจัดทำแผนงานระดับชุมชนถึงระดับจังหวัด และดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน จากกระบวนการคิดวางแผน ดำเนินงานและประเมินผล โดยกิจกรรมดังกล่าวต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน พัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับฤดูกาล และการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพก็มีความจำเป็น

โดยสรุป กลุ่มน้ำสงครามต้องการการจัดการลุ่มน้ำเชิงบูรณาการ โดยการมีส่วนร่วมของภาครัฐและภาคประชาชน ลักษณะการมีส่วนร่วมเป็นทั้งการจัดทำแผนงานและกิจกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เชื่อมโยงกันทั้งระดับจังหวัด อำเภอ ท้องถิ่น และประชาชน

ดังนั้น การนำแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดการชายฝั่ง เพื่ออธิบายถึงสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงอีกประการหนึ่ง คือ ชุมชนมีการจัดระเบียบของชุมชน การสร้างแรงจูงใจในการดำเนินกิจกรรม ดังนั้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดย่อมสามารถที่จะนำทรัพยากรนั้นๆ มาใช้ได้อย่างถาวรและเกิดประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้นหากมีการจัดการตามหลักพื้นฐาน คือ การสงวน การอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติย่อมทำให้สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีคุณภาพชีวิตที่ดีและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข เพราะแนวทางที่กล่าวมาแล้ว เป็นเครื่องมือช่วยนำทางที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้ดียิ่งขึ้นและทำให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภายใต้หัวข้อที่กำหนด คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

การศึกษาเรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภาครัฐในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชน บ้านหนองคอง ตำบลพังแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ของชัยพร ไทยกิ่ง (2550) เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภาครัฐ และข้อจำกัดของการดำเนินการภาครัฐและชุมชนในการจัดการป่าชุมชนของป่าชุมชนบ้านหนองคอง ตำบลพังแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจความหมายของป่าชุมชนเป็นอย่างดีเจ้าหน้าที่ป่าไม้มีบทบาทในการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือ คณะกรรมการป่าชุมชน การได้รับข้อมูลข่าวสารพบว่าชาวบ้านรับรู้ข่าวสารจากผู้นำชุมชนเป็นส่วน

ใหญ่รองลงมาคือหอกระจายข่าว ประเด็นข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ที่ได้รับมากที่สุดคือ การปลูกป่าของทางราชการ รองลงมาคือ ประเด็นการบุกรุกทำลายป่า ส่วนการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน พบว่าส่วนใหญ่ใช้เวทีประชาคม รองลงมาคือเวทีชาวบ้าน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดแนวทางวิธีการจัดการป่าชุมชน และร่วมวางแผนดำเนินการคัดเลือกพื้นที่เป็นบางครั้ง หน่วยงานที่ชาวบ้านเคยไปประสานงานเกี่ยวกับป่าชุมชนพบว่า สำนักงานบริหารจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ 10 (ป่าไม้เขตอุดรธานี) มากที่สุดรองลงมา คือ สำนักงานป่าไม้จังหวัดมุกดาหาร และองค์การบริหารส่วนตำบลพังแดง ส่วนหน่วยงานที่เคยให้การสนับสนุนและให้ความรู้เกี่ยวกับการเพาะชำกล้าไม้ การปลูก การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์และการพัฒนาป่าชุมชน พบว่า สำนักงานบริหารจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ 10 และสำนักงานป่าไม้จังหวัดมุกดาหารมากที่สุด รองลงมาคือ องค์การบริหารส่วนตำบลพังแดง ส่วนการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล การจัดการป่าชุมชน พบว่า การประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือ เวทีชาวบ้านสรุปผลงานปัญหาการดำเนินการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรภาครัฐและชุมชนพบว่า ขาดการสนับสนุนปัจจัยต่างๆให้กับชาวบ้านในการดำเนินงานพัฒนาป่าชุมชนของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และภาคประชาชน รองลงมาคือ ขาดการประสานการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐและภาคประชาชน

โดยสรุปพบว่าชาวบ้านขาดการสนับสนุนในการดำเนินงานด้านป่าชุมชนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงาน เกิดความล่าช้าในการทำงาน ไม่ต่อเนื่อง และขาดความรู้เรื่องการเพาะชำกล้าไม้ การปลูก การบำรุงรักษาป่า ดังนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน พัฒนาป่าชุมชน ให้เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน เพื่อให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ควรมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงต่อไป

การศึกษาเรื่อง วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน: กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งพื้นที่อ่าวไทยตอนบน ของสุลักษณ์ เสงี่ยมลักษณ์ (2553) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านของชุมชนประมงพื้นบ้านพื้นที่อ่าวไทยตอนบน และเพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอ่าวไทยตอนบนที่เหมาะสมของประชาชนและองค์กรชุมชน ตลอดจนเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอ่าวไทยตอนบนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนประมงพื้นบ้านพื้นที่อ่าวไทยตอนบนมีการโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ปัจจุบัน เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่อยู่ติดทะเล ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งมีวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกลุ่มกันตามริมน้ำ มีความเชื่อและนับถือแม่ย่านางเรือและกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ใช้วิธีการทำประมงแบบดั้งเดิม ใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์เอง มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำประมงและเทคนิคการถนอมอาหารจากสัตว์น้ำ

ที่เหลือจากการจำหน่าย ปัญหาการประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้านเกิดจากปริมาณสัตว์น้ำที่ลดน้อยลงภาวะน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ป่าชายเลนเสื่อมโทรม ส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านประสบปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของครอบครัวกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอ่าวไทยตอนบนที่เหมาะสมของประชาชนและองค์กรชุมชนมีดังนี้ ในแต่ละขั้นตอน มีดังนี้ คือ การร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจในการแก้ปัญหา ปรึกษากันภายในครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนบ้าน ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มต่างๆ ผลจากการที่ชาวประมงพื้นบ้าน หน่วยงานภาครัฐ และผู้ประกอบการได้ร่วมคิดในการวางแผน และการตัดสินใจ นำไปสู่การร่วมปฏิบัติ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์พร้อมทั้งการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลให้การจัดการประมงประสบความสำเร็จในที่สุดแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอ่าวไทยตอนบนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน สามารถทำได้โดยการทำให้ประชาชนและนักเรียนในชุมชน เข้าใจถึงเหตุผลของกฎหมายที่ออกมา พร้อมทั้งสอดแทรกความรู้ ความเข้าใจในเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเข้าไปในบทเรียนทุกระดับชั้น จัดตั้งชมรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติขึ้นในสถานศึกษา ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มผู้ประกอบการประมงรายย่อยเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับนายทุน พัฒนาเทคนิคการทำประมงด้วยภูมิปัญญาประมงพื้นบ้าน และการ แปรรูปผลิตภัณฑ์ ภาครัฐสมควรเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้อง

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนในการประมงพื้นบ้านเป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดผลดีแก่ชุมชนในระยะยาว ทั้งด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมอาชีพประมง การเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาพื้นบ้าน ตลอดจนการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว สมควรองค์กรของรัฐและของเอกชนที่เกี่ยวข้องจะได้ให้การสนับสนุนแก่โครงการ เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของสังคมสืบไป

การศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ของอมรรัตน์ รัตนาชัย (2553) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าและเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบู่สี ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่านั้น ชาวบ้านป่าคาสุขใจ ได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนทำให้ทราบว่า การเสื่อมโทรมทรัพยากรธรรมชาติ เกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชาวบ้านต้องการฟื้นฟูป่า จึงได้นำแนวพระราชดำริและทฤษฎีการฟื้นฟูป่า อันเนื่องมาจากพระราชดำริ การฟื้นฟูป่าบ้านคาสุขใจ โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการร่วมปฏิบัติมีการวางแผนการฟื้นฟูป่า กำหนดพื้นที่ป่าของชุมชนอย่างชัดเจน กับเขตพื้นที่และพื้นที่ทำกินออกจากกันเพื่ออำนวยความสะดวก ชาวบ้านยอมเสียสละพื้นที่เสื่อมโทรม เพื่อมอบให้หมู่บ้านปลูกป่าเพิ่มขึ้น มีการสร้าง

ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหมู่บ้านที่มีเขตป่าติดต่อกัน ร่วมรับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีการตั้งกฎระเบียบในการใช้ป่าอย่างชัดเจน

ดังนั้น การนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่ออธิบายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การศึกษาประเด็นปัญหา หาสาเหตุของปัญหา การตัดสินใจ และดำเนินการแก้ไขป้องกันปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อจัดการพื้นที่ทะเล โดยการชุมชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา สาเหตุของปัญหา กำหนดวิธีแก้ไขปัญหา วางแผนแก้ปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตัวของชุมชนเอง การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน คือ ความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้อยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่จะต้องขึ้นอยู่กับความร่วมมือกันทุกฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นซึ่งมีความรู้ ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตและเมื่อเห็นว่าทรัพยากรเหล่านั้นถูกทำลายชุมชนย่อมมีความห่วงแหนและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ อันนำไปสู่การร่วมใจในการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืน

บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการใช้วิธีการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ในการนำเสนอวิธีการวิจัยในครั้งนี้ได้แบ่งแยกด้วยกัน 7 ขั้นตอน คือ พื้นที่ทำการศึกษ ผู้ให้ข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีขั้นตอนและรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พื้นที่ทำการศึกษา
2. ผู้ให้ข้อมูล
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล
7. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. พื้นที่ทำการศึกษา

พื้นที่ทำการศึกษาจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลจากการลงสำรวจพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม พบว่า พื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมประกอบด้วยส่วนที่เป็นชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และส่วนที่เป็นพื้นที่ป่าไม้ แต่จากการสังเกตพบว่า การตั้งบ้านเรือนถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมนิยมตั้งอยู่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาตลอดทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากสะดวกต่อการดำรงชีพ การประกอบอาชีพ และการเดินทางสัญจรไปมา ด้วยลักษณะเป็นพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมเป็นพื้นที่ราบริมชายฝั่ง ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าชายเลน และเป็นแหล่งกำเนิดของพื้นที่ป่าเสม็ดอีกด้วย ในช่วงฤดูฝนปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาอย่างหนัก ทำให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีน้ำท่วมขังในทุกๆ ปี จากการสำรวจและสัมภาษณ์เบื้องต้น พบว่า บริเวณพื้นที่ป่าเสม็ดในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนบ้านแหลม พื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนอื่นๆ ได้ถูกปรับเปลี่ยนพื้นที่และลดจำนวนน้อยลง แต่ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมยังคงดำรงอยู่ ในขณะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ดังนั้น ทรัพยากรป่าเสม็ดถือเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าแก่ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมอย่างยิ่ง เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลักกันทุกครัวเรือน และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพึ่งพาทรัพยากรส่วนนี้ในการดำรงชีพต่อไป

2. ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา หรือผู้ที่มีส่วนร่วมในการใช้และจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม จำนวน 22 คน และผู้ให้ข้อมูลโดยผู้วิจัยได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่มาและความสำคัญของการวิจัย ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัยในครั้งนี้ และขอความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูลในการให้ข้อมูลเพื่อการศึกษาครั้งนี้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นวิธีการสนทนาโดยผู้ให้ข้อมูลเล่าเรื่องราวให้ฟังเกี่ยวกับความเป็นมาในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม และการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม โดยการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแนวทางคำถามการสัมภาษณ์ โดยใช้คำถามให้ครอบคลุมเจาะลึกในประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ทางผู้วิจัยได้ตั้งไว้

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมกับผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ตั้งแต่การเตรียมการก่อนเริ่มงาน โดยการเข้าร่วมประชุมเตรียมการ จนกระทั่งเริ่มต้นการปฏิบัติ และการเฝ้าสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อคอยซักถาม สอบถามข้อมูล และร่วมดำเนินกิจกรรมกับผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมทุกขั้นตอน

การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนรวม โดยผู้วิจัยได้ทำการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมจากการลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสถานที่จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทพื้นที่ทั่วไปของชุมชนบ้านแหลม และบริบทพื้นที่โดยรอบของป่าเสม็ดในชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ตลอดจนสังเกตการณ์จากกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยการจดบันทึกทุกขั้นตอนและสรุปข้อมูลทีอย่างเป็นระยะๆ

3.2 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องมือเพื่อความเหมาะสมในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกเป็นการสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ และเป็นการสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ขั้นตอนการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ตลอดจนเป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากอ อำเภอลิ่งนคร จังหวัดสงขลา

5. การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการรวบรวมข้อมูล ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่คณะผู้วิจัยได้นั้นนั้นถูกต้องหรือไม่ และการตรวจสอบแหล่งข้อมูลมีดังต่อไปนี้

5.1 แหล่งเวลา เป็นการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้รับในเวลาที่แตกต่างกันมีความเหมือนกันหรือไม่ โดยคณะผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์โดยเว้นช่วงเวลาในการสัมภาษณ์ระยะหนึ่ง แล้วสัมภาษณ์ครั้งที่สองด้วยคำถามเดิมเพื่อดูว่าให้ข้อมูลตรงกันทั้ง 2 ครั้งหรือไม่

5.2 แหล่งสถานที่ เป็นการตรวจสอบว่าถ้าข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลคนเดียวกันแต่ต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ เช่น การให้ข้อมูลที่บ้านของผู้ให้ข้อมูลเองและสถานที่อื่นๆ ให้ข้อมูลที่ตรงกันหรือไม่

5.3 แหล่งบุคคล เป็นการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้จากบุคคลต่างๆ ในเรื่องเดียวกันจะตรงกันหรือไม่ เช่น สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนกับชาวบ้าน

การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล จะเน้นการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ นั้นมีความหมายเดียวกันหรือไม่ ซึ่งถ้าพบทุกแหล่งข้อมูลให้ข้อมูลเหมือนกันหรือตรงกันแสดงว่าข้อมูลที่คณะผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

6. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีในการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของข้อมูลที่ได้มา และนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดที่มีอยู่โดยให้อยู่ในขอบเขตของข้อมูล และครอบคลุมทุกประเด็นที่กำหนดไว้ เพื่อให้ได้ข้อสรุปตามข้อเท็จจริงบนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้มา

7. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ โดยการนำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งจากภาคสนาม คือ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมถึงข้อมูลที่ได้จากเอกสาร เช่น แนวคิดที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวคิดที่เกี่ยวกับป่าชุมชน และแนวคิดที่เกี่ยวกับสิทธิชุมชน เพื่อนำเสนอตามประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม และผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

บทที่ 4

ชุมชนบ้านแหลมกับป่าเสม็ด

การนำเสนอในบทนี้จะกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของชุมชนบ้านแหลม และลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เพื่อใช้ในการประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ ทศนคติของผู้คนในชุมชนสู่สังคมภายนอก เพื่อได้รับรู้เรื่องราวต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของคนในพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความผูกพันระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเกี่ยวพันกันตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ดังนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยจึงได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก ศึกษาเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ในการนำเสนอประเด็นนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ในชุมชนบ้านแหลม ประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนบ้านแหลม การตั้งบ้านเรือนถิ่นฐาน การประกอบอาชีพหลัก การประกอบอาชีพเสริม ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกัน เป็นต้น และประเด็นที่สอง ศึกษาเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ในการนำเสนอประเด็นนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมที่มีอยู่ในชุมชน ประเด็นความสำคัญของพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมที่มีต่อผู้คนในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมทั่วทั้งหมู่บ้าน สภาวะวิกฤตการณ์หรือปัญหาสาเหตุที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม อันส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมโดยตรง ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เพื่ออธิบายและตอบคำถามของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้วิจัยใช้แนวทางการถ่ายทอดจากคนในชุมชน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างรู้คุณค่า เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนว่ามีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการดำรงชีพของคนในชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของผู้คนและพื้นที่ อีกทั้งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติกับคนภายในชุมชนบ้านแหลมอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้กำหนดประเด็นในการนำเสนอข้อมูลไว้ดังต่อไปนี้

1. บริบทพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม
2. บริบทพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม

1. บริบทพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม

ลักษณะบริบทพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมโดยทั่วไปมีความน่าสนใจหลากหลายประการ ในการนี้ผู้วิจัยจำเป็นต้องทำการสำรวจพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมโดยใช้วิธีการ

ภาคสนามสังเกตและสัมภาษณ์ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม และศึกษาจากเอกสารเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนบ้านแหลม เพื่อต้องการทราบลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของชุมชนบ้านแหลม ประวัติความเป็นมา สภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของชาวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นสำคัญๆ เกี่ยวกับลักษณะบริบทของชุมชนบ้านแหลมไว้ดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมา

จากการศึกษาจากเอกสารที่รวบรวมข้อมูลโดยองค์การบริหารส่วนตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา พบว่า ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนชนบทที่ตั้งอยู่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาตลอดทั้งหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นแหลมยื่นยาวออกมาในอ่าว ในสมัยก่อนการเดินทางสัญจรไปมาและการค้าขาย ส่วนใหญ่จะนิยมใช้เรือพายและเรือยนต์เป็นยานพาหนะหลักในการเดินทาง พื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมจะเชื่อมโยงและติดต่อกับตำบลท่าหิน ตำบลบางเขียด และตำบลชะแล้ ซึ่งในอดีตการเดินทางสัญจรไปมาส่วนใหญ่จะใช้ทางเรือผ่านบ้านแหลม เพื่อไปพักเรือที่หมู่ 6 บ้านแหลมจาก ด้วยลักษณะพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ติดต่อกับหมู่ที่ 6 บ้านแหลมจาก และมีลักษณะเป็นสามเหลี่ยม จึงเรียกว่า “บ้านแหลม” ตั้งแต่นั้นมา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ที่ตั้งของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านแหลม

จากการศึกษาจากเอกสารที่รวบรวมข้อมูลโดยองค์การบริหารส่วนตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา พบว่า สภาพพื้นที่ทั่วไปของชุมชนบ้านแหลม มีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ป่าไม้ และเป็นพื้นที่ราบริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ซึ่งในช่วงฤดูฝนปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาอย่างหนัก จะส่งผลทำให้น้ำทะเลหนุนสูงและไหลเข้าท่วมในพื้นที่ดังกล่าวตลอดทั้งหมู่บ้าน นอกจากนี้ชุมชนบ้านแหลมเป็นหมู่บ้านชาวประมงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากทำเลที่ตั้งอยู่ริมฝั่ง

ทะเลสาบสงขลา ลักษณะภูมิอากาศ มี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน ในช่วงฤดูร้อนสภาพอากาศจะร้อนขึ้น สภาพดินเป็นกรดจัด พื้นที่จึงไม่อำนวยต่อการเพาะปลูก เนื่องจากน้ำใต้ดินกร่อยลึกประมาณ 80-120 เมตร ยิ่งช่วงฤดูแล้งจะขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร ส่วนช่วงฤดูฝนน้ำจะท่วมขังพื้นที่ เนื่องจากน้ำทะเลหนุนสูง ดังนั้น สภาพน้ำเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล คือ จืดกร่อย และเค็ม และในช่วงมรสุมน้ำจะขุ่นและมีตะกอนมาก

“...ที่แม่เต่าเล่าให้ฟังว่า แรกก่อนที่นี้ไม่ใช่ยังบ้านคน ยังบ้านกันอยู่สองสามหลัง เพราะว่าที่ดินแถวนี้มันเป็นป่าทิ้งเพ ไม่มีใครหาญเข้ามาอยู่ แล้วก็ไม่มีใครเป็นเจ้าของ เจียววังเวง แถมยังอยู่ติดเลกัน ที่ดินที่นี้ที่ยังมากที่สุดนอกจากเลแล้ว ก็เป็นป่าไม้ แล้วก็ยังมีหมื่นหมื่น ไม้โกงกาง ไม้ฝาด ต้นจาก ยังพืชพันธุ์ไม้มากมายหลายอย่าง อุดมสมบูรณ์ ที่หาง่ายแล้วก็มากที่สุดในบ้านแหลม ก็ป่าเสม็ดในชุมชน...”

(วิจิตร เพ็งจำรัส, สัมภาษณ์วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในสมัยก่อนบริเวณพื้นที่โดยส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านแหลม จะเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่าปกคลุมด้วยพื้นที่ป่าไม้อยู่ทั่วทั้งหมู่บ้าน ซึ่งในอดีตพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมมีความอุดมสมบูรณ์และเพียบพร้อมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งดิน น้ำ ทะเล ป่าไม้ และสัตว์นานาชนิด ซึ่งทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชนบ้านแหลม กลายเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญอันทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อคนในชุมชนบ้านแหลม ซึ่งในอดีตพืชพันธุ์ไม้ธรรมชาติที่สามารถพบเห็นได้ในชุมชนบ้านแหลมมีมากมายหลากหลายชนิด ได้แก่ ปาล์ม พืช ฝาด ต้นจาก ป่าโกงกางใบเล็ก ป่าโกงกางใบใหญ่ แสมดำ แสมขาว และพืชพันธุ์ไม้ธรรมชาติที่พบมากที่สุดในพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลม นั่นก็คือ “ป่าเสม็ด”

ในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้ถูกปรับเปลี่ยนพื้นที่ เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น เพื่อการเกษตรกรรม การปลูกพืชปาล์ม ซึ่งปัจจุบันเป็นที่นิยมกันมาก เนื่องจากเป็นพืชทางเศรษฐกิจสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศได้เป็นจำนวนมาก และเป็นความต้องการผลผลิตจากส่วนนี้เป็นอย่างมาก ตลอดจนการปรับเปลี่ยนพื้นที่ เพื่อการปลูกพืช ผัก ไม้ยืนต้น ไม้ผล ทำสวนทำไร่ ทำนา เป็นต้น แต่ด้วยสภาพพื้นที่ที่มีความเป็นกรด ซึ่งยากอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตของพืชทางการเกษตร ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเสื่อมสภาพและรกร้างว่างเปล่า นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ เนื่องจากการเพิ่มจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น การขยายขยายครัวเรือนที่อยู่อาศัย การสร้างอาณาเขตการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่เพิ่มขึ้น การขยายขยาย

พื้นที่การทำมาหากิน การแสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่เพื่อทำการเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว และเพื่อความอยู่รอดของคนในชุมชน

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ในอดีตพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมเต็มไปด้วยพื้นที่ป่าไม้ปกคลุมไปทั่วทั้งหมู่บ้าน และยังไม่มีผู้คนเข้ามาอาศัยภายในหมู่บ้านมากนัก และไม่มี การจองที่ดินแต่อย่างใด ด้วยทำเลที่ตั้งของชุมชนบ้านแหลมตั้งติดกับทะเลสาบสงขลา ทำให้การสร้างบ้านเรือนของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมในอดีตนิยมตั้งบ้านเรือนถิ่นฐานที่อยู่อาศัยติดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา เนื่องจากในอดีตการเดินทางสัญจรไปมาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการเดินทางทางน้ำ คือ การใช้เส้นทางทะเลสาบสงขลาในการเดินเรือหรือการพายเรือ และการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยทะเลสาบสงขลาเช่นกัน

การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมในอดีต หากอยู่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลานิยมสร้างเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูงห่างจากพื้นดินประมาณ 1-1.50 เมตรเนื่องจากสภาพพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมเป็นพื้นที่ราบชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ในช่วงฤดูฝนปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาอย่างหนัก จะส่งผลทำให้น้ำทะเลหนุนสูงและไหลเข้าท่วมพื้นที่ดังกล่าวตลอดทั้งหมู่บ้าน หากสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในทะเลหรือห่างจากริมชายฝั่ง 2-3 เมตร ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมนิยมบ้านไม้ยกพื้นสูงเช่นกัน แต่จะสร้างบ้านเรือนขนาดเล็กกว่าที่อยู่ริมชายฝั่ง ซึ่งการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม นิยมสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยที่ทำมาจากวัสดุที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งหาได้อย่างง่ายดายและมีมากที่สุดที่ในชุมชนบ้านแหลม และส่วนใหญ่บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมในอดีต มักทำมาจากไม้เสม็ดที่มีอยู่ในชุมชนบ้านแหลมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ภายในบ้าน ราวตากผ้า ที่แขวนภาชนะต่างๆ ภายในบ้านเรือน เสาบ้าน เสากระท่อมในทะเล ฐานบ้าน การสร้างอาณาเขต การทำรั้วบ้าน เป็นต้น เนื่องจากคุณสมบัติของเนื้อไม้เสม็ดมีความคงทนต่อความเค็มของน้ำทะเลได้นานนับปี ดังภาพที่ 2-3

ภาพที่ 2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนบ้านแหลมริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ภาพที่ 3 สภาพน้ำทะเลหนุนสูงไหลเข้าท่วมพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ปัจจุบันได้มีชาวบ้านเข้ามาตั้งบ้านเรือนถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องด้วยทำเลที่ตั้งของชุมชนบ้านแหลมติดกับชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพียบพร้อมไปด้วยพืชพันธุ์นานาชนิด ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ อีกทั้งง่ายต่อการแสวงหาวัสดุที่มีอยู่ในชุมชนนำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างหลักปักฐาน ทำให้ปัจจุบันมีผู้คนหลังไหลเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานสร้างความมั่นคงให้ตนเองและครอบครัว การขยายขยายครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นในแต่ละครอบครัว อีกทั้งได้รับการพัฒนาในด้านการเข้าถึงของเส้นทางคมนาคมสร้างความสะดวกสบายต่อการเดินทางสัญจรไปมา ทำให้มีผู้คนเข้ามาสร้างบ้านเรือนถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้นทั้งสองข้างทางตลอดทั้งหมู่บ้าน และนิยมสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยติดริมถนน บางครัวเรือนก็สร้างเพิ่มเติมจากหลังเดิมที่อยู่ติดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา โดยมาสร้างเพิ่มเติมขึ้นอีกหนึ่งหลังที่ติดริมถนน เพื่อรองรับการขยายครัวเรือนในอนาคต บางครัวเรือนสร้างบ้านหลังเล็กติดกับชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และสร้างบ้านหลังใหญ่ให้ติดริมถนน เพื่อความสะดวกสบายในการเดินทางสัญจรไปมาทั้งทางบกและทางน้ำ บางครัวเรือนยังคงอยู่ที่เดิมแต่ปรับปรุงเรื่องเส้นทางเข้าบ้านที่สะดวกสบายยิ่งขึ้น โดยการถมดินเพื่อเป็นทางเข้าออกของบ้านตนเอง และกั้นรั้วบ้านเพื่อแบ่งอาณาเขตที่แน่นอนและชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่การสร้างบ้านเรือนของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมยังคงสร้างบ้านแบบยกพื้น อาจจะมีการปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัยขึ้น แต่ยังคงรักษาและใช้วัสดุที่มีอยู่ในชุมชนเช่นเคย ปัจจุบันทำให้มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 41 ครัวเรือน ชาย 65 คน หญิง 68 คน รวมทั้งหมด 133 คน (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลปากกรอ 2556) ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การสร้างบ้านเรือนติดริมถนนสองข้างทางในชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556

วิถีชีวิตความเป็นอยู่

ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมมีความผูกพันกับทะเลสาบสงขลาและป่าไม้เป็นอย่างดี เนื่องจากในอดีตชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก เช่น การออกเรือหาปลาตามลำน้ำ การวางกัตดักปลาในทะเลสาบสงขลา การตกปลาด้วยคันเบ็ดตกปลา การวางไซดักปลาตามโพรงหญ้าในชุมชนริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ซึ่งอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านล้วนแล้วแต่ผลิตจากวัสดุที่มีอยู่ในชุมชนทั้งสิ้น เช่น การออกเรือหาปลา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียี่เรือและไม้พายหรือไม้ถ่อเรือที่ใช้ในการเดินทาง เป็นต้น

“...เครื่องมืออุปกรณ์ประมงพื้นบ้านของคนในบ้านแหลม ส่วนใหญ่ทำมาจากวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน เพราะว่ามันมีมากจึงเสียเหม็ดเอามาใช้ก็ง่าย แค่อามาหลายๆ ดัดๆ ทำโครง หรือว่าเอาไปปลักในเล้กได้ ขึงเชือกไว้ดักปลก หรือก็ได้เป็นไซเป็นกระชังเลี้ยงปลาแล้ว...”

(สมนึก วิชาธิคุณ, สัมภาษณ์วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่ผลิตจากวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ไม้ถ่อเรือ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งทำมาจากไม้เสม็ดที่มีอยู่ในชุมชนบ้านแหลม การวางกัตดักปลา การปลักเสาหลักในทะเลสาบส่วนใหญ่ทำมาจากไม้เสม็ดที่มีอยู่ในชุมชนบ้านแหลมทั้งสิ้น ซึ่งการทำเสาหลักปลักในทะเลสาบจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ในจำนวนและปริมาณที่มากพอสมควร เพื่อกันเป็นแนวในการดักจับสัตว์น้ำในปริมาณที่มากด้วยเช่นกัน การทำไซตุ้เพื่อจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา และการทำไซดักปลาของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านก็ทำมาจากไม้เสม็ดที่มีอยู่ในชุมชนบ้านแหลมเช่นกัน

ซึ่งการทำไชตู้ต้องใช้ไม้เสมีดขนาดใหญ่ เนื่องจากเป็นเครื่องประมงพื้นบ้านที่ต้องนำไปใช้กลางทะเลสาบสงขลา และจะต้องมีความแข็งแรงและคงทนต่อสภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา ดังภาพที่ 5-7

ภาพที่ 5 ไชตู้ เครื่องมือประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 23 มิถุนายน 2556

ภาพที่ 6 ไชดักปลา เครื่องมือประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556

ภาพที่ 7 กระชังเลี้ยงปลา

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556

ในปัจจุบันการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมได้มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ยังคงประกอบอาชีพหลักการทำประมงพื้นบ้านเช่นเดิม และมีการเพิ่มเติมในส่วน of อาชีพเสริม เพื่อเพิ่มช่องทางในการหารายได้ให้แก่ครัวเรือน ได้มีการพัฒนาวิถีชีวิตการดำรงชีพในการประกอบอาชีพ ซึ่งในปัจจุบันพบเห็นชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมประกอบอาชีพหลักกันส่วนใหญ่ คือ การทำประมงพื้นบ้าน การออกเรือหาปลา การเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชัง และการเลี้ยงปลาตะกิมในกระชัง การทำบ่อกึ่ง เป็นต้น ซึ่งอุปสรรคในการทำประมงพื้นบ้าน ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมยังคงอาศัยวัสดุที่มีอยู่ในชุมชนอีกเช่นเคย เนื่องจากเป็นกระทำได้และเป็นการสืบต่อกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 การเลี้ยงปลาในกระชังของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา 2556

ภาพที่ 9 การทำบ่อกึ่งในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556

นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมยังมีการประกอบอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มช่องทางในการหารายได้ให้แก่ครัวเรือนเพิ่มขึ้น เช่น การค้าขาย การเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ การเลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงกบ การปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ตามบริเวณบ้าน และประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นต้น ซึ่งการประกอบอาชีพเสริมเกี่ยวกับการเกษตรกรรมในการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนของตนเอง ถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามวิถีชีวิตด้วยความเป็นอยู่ที่พอเพียง เนื่องจากการเลี้ยงสัตว์นานาชนิดจำเป็นอย่างยิ่งที่จำต้องสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยให้เหล่าบรรดาสัตว์นานาชนิดในพื้นที่ของตนที่มีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์เลี้ยงด้วยวัสดุที่มีอยู่ในชุมชนบ้านแหลม โดยการนำไม้เสม็ดมาทำรั้ว กั้นคอก กั้นขอบเขต เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์ได้อย่างสะดวกสบายและง่ายต่อการเลี้ยงของชาวเกษตรกรรมชุมชนบ้านแหลม ดังภาพที่ 10-11

ภาพที่ 10 การเลี้ยงเป็ดในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556

ภาพที่ 11 การเลี้ยงหมูในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556

การคมนาคม

เนื่องด้วยชุมชนบ้านแหลมมีอาณาเขตพื้นที่ตั้งติดกับริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และมีลักษณะเป็นแหลมยื่นออกมาในอ่าว การสร้างบ้านเรือนถิ่นฐานก็นิยมสร้างติดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาตลอดทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากง่ายและสะดวกต่อการเดินทางสัญจรไปมา และเส้นทางหลักที่ใช้ในการเดินทางในอดีต คือ เส้นทางน้ำทะเลสาบสงขลา ในสมัยก่อนการเดินทางสัญจรไปมาของชาวบ้านชุมชนบ้านแหลม ส่วนใหญ่จะใช้เรือพายหรือเรือแจวในการเดินทางสัญจรไปมาทั้งภายในชุมชนบ้านแหลมและชุมชนใกล้เคียง ซึ่งในอดีตขาดการคมนาคมทางเส้นทางของถนนหนทางที่สามารถเข้ามาในหมู่บ้านได้

“...เวลาอิไปไหนมาไหน ก็ใช้เรือเป็นยานพาหนะในการเดินทาง เพราะว่าเราอยู่ติดเล แรกก่อนไม่มีรถไม่มีถนนหนทาง อิเดินทางไปไหนมาไหนก็ลำบาก ต้องใช้กันแต่เรือพายกันแล ทั้งหญิงทั้งชาย ทั้งไปซื้อของ ขายของ ออกเล หากุ้งหาลปลา ซ้ำมไปท่าฝั่งควนเนียงมั่ง พัทลุงมั่ง ก็ใช้เรือทั้งเพในการเดินทาง เวลาสร้างหรือว่าทำทั้งเรือ ทั้งไม้พาย ไม้ถ่อเรือ หรือว่าที่จอดเรือ ก็ทำจากวัสดุในชุมชนทั้งเพ ถึงไม้ที่ว่าเอามาทำมากที่สุด ก็คือไม้เสม็ด แล้วก็ยังทุกหลังคาคร้วเรือนเลย ...”

(เผอิญ บัวงาม, สัมภาษณ์วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

ดังคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การเดินทางสัญจรไปมาในอดีตของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม นิยมในเรือแจวหรือเรือพายในการเดินทางสัญจรไปมา เนื่องจากง่ายและสะดวกต่อการเดินทางในระยะอันใกล้หรือสั้นๆ การใช้เรือในการเดินทางจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในการผลิตเครื่องมือที่ใช้ในสนับสนุนในการเดินทาง ตลอดจนสามารถใช้เรือพายหรือเรือแจวพายมาตามลำคลองเล็กๆ ภายในหมู่บ้านได้อย่างสะดวกสบาย ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางในระยะใกล้ๆ หรือสั้นๆ ก็ตามสามารถเดินทางได้อย่างสะดวกสบาย เช่น การเดินทางข้ามฝั่งไปยังควนเนียงและพัทลุง และอาจจะใช้เรือพายหรือเรือแจว เพื่อเป็นยานพาหนะในการออกมาประกอบอาชีพทำประมงแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเช่นกัน และจะใช้ไม้พายหรือไม้ถ่อเรือ ซึ่งอุปกรณ์ในการผลักดันเรือไปข้างหน้าก็ทำจากวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน หากเดินทางในระยะสั้นๆ หรือใกล้ๆ เช่น ไปเยี่ยมเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง ออกเรือหาปลา ตกปลา วางกีดตักปลา เป็นต้น ชาวบ้านนิยมใช้ไม้ถ่อเรือ ซึ่งทำมาจากไม้เสม็ดที่มีอยู่ในชุมชนเช่นกัน

ดังนั้น ในอดีตการเดินทางของชาวบ้านชุมชนบ้านแหลม ผู้คนส่วนใหญ่นิยมเดินทางโดยเรือ ซึ่งทุกบ้านทุกหลังคาคร้วเรือนก็จะมีเรือที่ใช้ในการเดินทางแทบทุกหลัง จึงทำให้มีท่าเทียบเรือทุกคร้วเรือน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะสร้างท่าเทียบเรือด้วยวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน คือ สร้างจากไม้เสม็ดที่มีอยู่ในชุมชนบ้านแหลม เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่มีมากที่สุดชุมชนบ้านแหลม และในการสร้างท่า

เทียบเรือแต่ละครั้ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาไม่เสียดเป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละครัวเรือนจะมีท่าเทียบเรืออยู่ทุกหลังคาครัวเรือน ในการสร้างท่าเทียบเรือจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับขนาดของเรือและประโยชน์ในการใช้สอยของแต่ละบ้าน ในแต่ละปีชาวบ้านจะมีการปรับปรุงซ่อมแซมท่าเทียบเรืออยู่เป็นประจำ และจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ปี ดังภาพที่ 12-13

ภาพที่ 12 การใช้เรือในการเดินทางของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 23 มิถุนายน 2556

ภาพที่ 13 ที่จอดเรือของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ในปัจจุบันชุมชนบ้านแหลมได้รับการสนับสนุนและพัฒนาในด้านการคมนาคม คือ การสร้างถนนหนทางเข้าสู่ชุมชนตลอดทั้งหมู่บ้าน ซึ่งการสร้างถนนหนทางเข้าถึงชุมชนสร้างความสะดวกสบายต่อการเดินทางสัญจรไปมาอย่างยิ่ง ทั้งด้านการขับซึ่รถยนต์สัญจรไปมา การเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างเพื่อนบ้านร่วมกัน โดยชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมสามารถเดินทางไปยังต่างอำเภอ และต่างจังหวัดได้ และเพื่อเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่การงาน ติดต่อราชการ การเรียนการศึกษา การแลกเปลี่ยนสินค้า การค้าขายกับบุคคลภายนอก หรือสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับเพื่อนบ้านต่างชุมชน ดังภาพที่ 14-15

ภาพที่ 14 สภาพถนนหนทางในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 23 มิถุนายน 2556

ภาพที่ 15 การใช้รถใช้ถนนของชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 23 มิถุนายน 2556

เศรษฐกิจ

ด้วยทำเลที่ตั้งของชุมชนบ้านแหลมติดกับชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และมีพื้นที่ที่มีทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ ทั้งดิน น้ำ และป่าไม้ ทำให้ในอดีตชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมยึดอาชีพการทำประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก เพื่อหารายได้จากส่วนนี้เลี้ยงปากเลี้ยงท้องตนเองและคนในครอบครัว ตลอดจนเพื่อความอยู่รอดของทุกคนในครัวเรือน ซึ่งในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ทรัพยากรที่มีมากที่สุดและหาได้จากทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ปลาชี่ตัง ปลาแขยง ปลาหาง ปลากรด กุ้งขาว กุ้งก้ามกราม ปลาดุกทะเล เป็นต้น ดังภาพที่ 16-17

ภาพที่ 16 กุ้งนาชนิดที่พบในทะเลสาบสงขลา
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 14 กรกฎาคม 2556

ภาพที่ 17 ปลานานาชนิดในทะเลสาบสงขลา
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 14 กรกฎาคม 2556

การได้มาซึ่งทรัพยากรที่มีค่าและสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนนั้น ย่อมแลกมาด้วยความยากลำบาก เนื่องด้วยการคิดค้นและสรรหาวิธีการดำรงชีพเพื่อความอยู่รอดมาจนถึงวันนี้ของบรรพบุรุษในยุคสมัยก่อน เพื่อให้ลูกหลานในวันข้างหน้าไม่ยากลำบากและสามารถเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวได้อย่างราบรื่น การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างรู้คุณค่าและเป็นประโยชน์สูงสุด จะสามารถทำให้สิ่งที่มีอยู่ยังคงอยู่กับเรตราบนานเท่านาน

ในปัจจุบันสภาพสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย จึงต้องหาทางเลือกในการประกอบอาชีพ และวิถีการดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลายุคสมัยในปัจจุบัน จึงได้มีการส่งเสริมอาชีพบนบกเพื่อช่วยเสริมรายได้ให้กับครอบครัว ได้แก่ การเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เป็นต้น และมีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน เลี้ยงปลาในกระชังได้รับการส่งเสริมอาชีพจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ

และเอกชน ทำให้ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 29,100 บาท/คน/ปี ซึ่งได้ข้อมูลจากเอกสารของ จปฐ.ปี พ.ศ. 2553 สำหรับทุนของชุมชนบ้านแหลม เกิดจากการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนก่อให้เกิดผลผลิตขึ้นอย่างมากมายมหาศาล เช่น ปัจฉัยสี่ รวมทั้งเงินและสินทรัพย์อื่นๆ ความรู้ ภูมิปัญญาประสบการณ์ชีวิตของผู้คน ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม เป็นต้น ก่อให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการอยู่ดี มีสุข โครงการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับหมู่บ้าน ร้านค้าชุมชน คริวเรือนมีการออม 100 % ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ซ่อมสร้างชุมชน สถานีอนามัยหมู่บ้าน ธนาคารรีไซเคิล และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ดังภาพที่ 18

ภาพที่ 18 กลุ่มวิสาหกิจในชุมชนบ้านแหลม

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 14 กรกฎาคม 2556

สังคมวัฒนธรรม

เนื่องจากชุมชนบ้านแหลมเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดเล็ก และเป็นชุมชนชนบทห่างไกลจากตัวเมือง การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม มักอยู่เป็นชุมชนในละแวกเดียวกัน ทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ที่มีความรักใคร่สามัคคีกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีน้ำใจไมตรีต่อกัน มีความสมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวซึ่งกันและกัน มีความปรองดองฉันพี่น้องกัน และมีความร่วมมือช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ด้วยปัจจัยดังกล่าวทำให้การรวมตัวกันหรือการรวมกลุ่มกัน เพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งภายในชุมชน ก็จะเป็นการง่ายต่อการรวมกลุ่มกันในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งการเกิดกลุ่มองค์กรทางสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านแหลม ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรีอาสาเพื่อการพัฒนา กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มอาชีพเลี้ยงปลา กลุ่มแปรรูปอาหาร เป็นต้น

การรวมกลุ่มองค์กรทางสังคมดังกล่าวเกิดขึ้นจากความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม และการได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลปากจร อำเภอสิงหนคร

จังหวัดสงขลา ดังนั้น การอยู่ร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ทุกคนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกหลานได้ในอนาคต และเพื่อเป็นการปลูกฝังความคิดหรือแนวทางที่ดีทั้งเป็นการถ่ายทอดทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ลูกหลานได้รักษาและยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติสืบไป ทำให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม สามารถอยู่ร่วมกันและคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องตลอดมา ดังภาพที่ 19

ภาพที่ 19 ความร่วมมือกันของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 14 กรกฎาคม 2556

สำหรับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแหลม เป็นสิ่งที่สืบทอดและสืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแหลม ชาวบ้านได้ปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมา และร่วมกันปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นแนวทางปฏิบัติให้กับลูกหลานสืบทอดต่อไป ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแหลม ได้แก่ ประเพณีทำบุญเดือนสิบ หรือวันสารทเดือนสิบของไทย ประเพณีสงกรานต์การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ ประเพณีการแข่งขันเรือ การทำบุญวันว่าง การแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีการทอดกฐินสามัคคี เป็นต้น ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแหลมเป็นสิ่งที่สืบทอดและปฏิบัติต่อกันมา เพื่อมิให้สูญหายและให้คงอยู่คู่กับชุมชนบ้านแหลมต่อไป ดังภาพที่ 20-21

ภาพที่ 20 การประกอบพิธีทางศาสนาของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 14 กรกฎาคม 2556

ภาพที่ 21 วัดแหลมจาก สถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 14 กรกฎาคม 2556

2. บริบทพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม

บริบทพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมประกอบด้วย พื้นที่ที่ติดกับริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ในอดีตพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมปกคลุมไปด้วยผืนป่าธรรมชาติทั่วทั้งหมู่บ้าน และเป็นพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าไม่มีใครเข้ามาจับจองที่ดินแต่อย่างใด อีกทั้งอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์นับประการ และเพียบพร้อมไปด้วยพืชพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด อีกทั้งยังมีคนนักที่จะเข้ามาอาศัยและตั้งถิ่นฐานรกรากในชุมชนแห่งนี้ แต่จากคำบอกเล่าว่าชุมชนแห่งนี้ได้มีผู้คนเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองนอนอยู่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งดิน น้ำ ทะเล ป่าไม้ และสัตว์ป่านานาชนิด

การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา อีกทั้งการสร้างเครื่องมืออุปกรณ์การทำประมงพื้นบ้านของคนในสมัยนั้น จะอาศัยวัสดุที่มีอยู่ในชุมชนและพบมากที่สุด ในสมัยนั้น คือ ป่าเสม็ด เนื่องจากเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำและเป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลานานนับปี นอกจากนี้ยังพบพืชพันธุ์ไม้นานาชนิดอีกด้วย เช่น ปาล์พู่ ป่าผาด ต้นจาก ป่าโกงกางใบเล็ก ป่าโกงกางใบใหญ่ แสมดำ แสมขาว เป็นต้น ต่อมาได้มีชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ได้มีการขยับขยายครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ชุมชนบ้านแหลมมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นสูงเรื่อยๆ ตามกาลเวลา จากคำบอกเล่าที่ว่า

“...ในสมัยก่อนที่ดินแถวนี้เป็นป่าทั้งเพ รกร้างไม่มีใครอยู่ เพราะว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไปสร้างบ้านอยู่ริมเลกันทั้งเพ มันทำอะไรได้เยอะ ทั้งเดินทางไปไหนมาไหน ออกเรือหาปลา แต่ว่ายังข้างที่ออกมาหาของป่า เพราะว่าป่าที่นี้มันก็อุดมสมบูรณ์ ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่าหลายๆ ชนิด...”

(นุ้ย อินทยอด, สัมภาษณ์วันที่ 14 กรกฎาคม 2556)

ในปัจจุบันพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมมีด้วยกัน 2 ส่วน คือ ส่วนที่อยู่ห่างจากริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา เป็นพื้นที่ป่าเสม็ดที่ขึ้นตามธรรมชาติ มีอายุมานานนับหลายร้อยปีตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ มีเนื้อที่โดยประมาณ 1-2 กิโลเมตร เนื่องจากไม่สามารถวัดเป็นเนื้อที่เป็นไรได้ จึงใช้วิธีการวัดตามความยาวที่อยู่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม ดังภาพที่ 22-23

ภาพที่ 22 ความยาวป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ภาพที่ 23 ป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ใน ส่วนที่ 2 คือ พื้นที่ป่าเสม็ดที่อยู่บนของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นบริเวณที่มีน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลานานๆ และเป็นพื้นที่ป่าเสม็ดที่ขึ้นตามธรรมชาติ จึงมีอายุการเจริญเติบโตมานานนับหลายร้อยปีตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษเช่นกัน สำหรับปริมาณและจำนวนของป่าเสม็ดในชุมชนบ้านแหลม มีเนื้อที่โดยประมาณ 30 ไร่ 2 งาน ตามที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงงานในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2549 และพระองค์ ทรงมาพระกระเสรับสั่งให้มูลนิธิชัยพัฒนาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินโครงการพัฒนาที่ดินดังกล่าว ซึ่งในการดำเนินงานเบื้องต้นได้มีการสำรวจพื้นที่ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม โดยการสำรวจสภาพพื้นที่ สภาพดิน ระดับน้ำทะเลขึ้นลง สำรวจวิถีชีวิตชุมชน และปริมาณสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา จากข้อมูลเบื้องต้นพบว่า พื้นที่ดังกล่าวเดิมเป็นพื้นที่ป่าเสม็ด ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนมาเป็นการทำนาแต่ไม่ได้ผล เนื่องจากสภาพพื้นดินเป็นดินเค็มที่มีความเป็นกรดแอมโมเนีย จึงถูกทิ้งให้เป็นสภาพทุ่งโล่ง ในขณะที่พื้นที่โดยรอบก็ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จึงทำให้ระบบนิเวศน์ของพื้นที่ป่าชายเลนดั้งเดิมโดยรอบทะเลสาบสงขลา และทำให้พื้นที่ป่าพรุในชุมชนบ้านแหลมเปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิง จากคำบอกเล่าที่ว่า

“...ที่ดินบ้านแหลมมันเค็ม เพราะว่ามันอยู่แค่เลสาบสงขลา ทำให้ปลูกไรก็ไม่ขึ้น เคยลองทำนาทำไร่แล้วก็ไม่ได้ผล เสียหายหมด ตายหมด ที่ทำได้ก็แต่ออกเรือหาปลาอย่างเดียว...”

(กลีน อินทยอด, สัมภาษณ์วันที่ 14 กรกฎาคม 2556)

ด้วยเหตุนี้สถานที่ดังกล่าวในปัจจุบันได้ถูกกำหนดและจัดตั้งเป็นโครงการศึกษาทดลองวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา ในพื้นที่มูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ตั้งแต่วันอังคาร ที่ 21 เดือน กันยายน พ.ศ. 2553

เป็นต้นมา ทำให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมกับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมพัฒนาที่ดิน และกรมประมง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และอนุรักษ์พืชพันธุ์ไม้นานาชนิดที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างมากต่อชุมชนและท้องถิ่นควรค่าแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง และเพื่อสร้างและฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศของผืนป่า และความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์ไม้นานาชนิด และพันธุ์สัตว์น้ำที่สูญพันธุ์ให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง และคืนความสมดุลสู่ธรรมชาติอีกเช่นเคย ดังภาพที่ 24-25

ภาพที่ 24 โครงการศึกษาทดลองวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา ในพื้นที่มูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลปากอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ภาพที่ 25 พื้นที่โครงการศึกษาทดลองวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา ในพื้นที่มูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลปากอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

การใช้ประโยชน์จากป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม

ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมในประโยชน์จากป่าเสม็ดในหลายๆ ด้าน ได้แก่ การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ทั้งในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และในพื้นที่

ชุมชนบ้านแหลม เป็นต้น ซึ่งการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยและความต้องการของแต่ละครัวเรือน อีกทั้งการใช้ประโยชน์จากไม้เสม็ดในการสร้างเครื่องมือ อุปกรณ์การทำประมงพื้นบ้าน การทำรั้วบ้าน ไม้ถ่อเรือ เสาหรือหลักล่ามเรือ เสาบ้านหรือเสากระท่อมในทะเล คันเบ็ดตกปลา ไม้ยกยอ กระชังเลี้ยงปลาในทะเล ไซตักปลา หรือแม้กระทั่งทำแนวกันวางกักตักปลา เป็นต้น ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมจะทำการตัดเตรียมไม้เสม็ดไว้ใช้เป็นจำนวนมากๆ ดังภาพที่ 26-29

ภาพที่ 26 ไม้เสม็ดที่นำมาใช้ประโยชน์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ภาพที่ 27 จำนวนไม้เสม็ดที่นำมาใช้ประโยชน์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ภาพที่ 28 ไม้เส้มนัดและเครื่องมือประมงพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ภาพที่ 29 ไม้เส้มนัดที่ชาวบ้านเตรียมไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556

วิกฤติป่าเส้มนัดของชุมชนบ้านแหลม

วิกฤติทรัพยากรป่าเส้มนัดของชุมชนบ้านแหลมเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุด้วยกัน ทั้งสาเหตุที่เกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์ สาเหตุที่เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ และสาเหตุที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่ดำรงอยู่ต่อไปทั้งสิ้น รวมทั้งสภาพแวดล้อมโดยรอบ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ และสังคม

ปัญหาทรัพยากรป่าเส้มนัดของชุมชนบ้านแหลมเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2540 โดยเริ่มจากทรัพยากรทางทะเลลดจำนวนเหลือน้อยลง เนื่องด้วยสาเหตุจากคนในชุมชนประกอบอาชีพประมงเอาไรต์เอาเปรียบซึ่งกันและกัน คือ การไม่นำเครื่องมือประมงพื้นบ้านมาใช้ในการจับสัตว์น้ำ แต่ลักลอบใช้จวน ตาข่ายถักในการจับสัตว์น้ำ ทำให้ได้ปริมาณที่มากกว่าการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมืออุปกรณ์พื้นบ้านตามปกติ อีกทั้งส่งผลต่อการเจริญเติบโตของสัตว์ขนาดเล็กที่ติดมากับจวนหรือตาข่าย

ถึ่อีกด้วย การลดจำนวนลงของปริมาณสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา ส่งผลต่อการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขร่วมกัน โดยการนัดประชุมรวมที่ศาลากลางน้ำ มติและข้อตกลงที่เกิดขึ้น คือ การสร้างกฎระเบียบกฎเกณฑ์ บทลงโทษผู้กระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎกติการ่วมกัน ตลอดจนแนวทางการแก้ไข คือ การสร้างบังกะโลปลา เพื่อเป็นการสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์น้ำนานาชนิด สร้างแหล่งวางไข่ และเป็นที่ยลบกั้ยให้กับสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมาก

การทำบังกะโลปลาจึงเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ซึ่งการทำบังกะโลปลาจะต้องอาศัยวัสดุอุปกรณ์ทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำมาใช้ให้เกิดผลประโยชน์อย่างมากที่สุด นั่นก็คือ การนำกิ่งไม้เสม็ดหรือไม้ผาดที่มีอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก เพื่อนำมาใช้ทำเป็นบังกะโลปลา สร้างแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์น้ำ ซึ่งในการทำบังกะโลปลาแต่ละอันจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ไม้เสม็ดหรือไม้ผาดเป็นจำนวนมาก ลักษณะของบังกะโลปลาจะมีลักษณะเป็นวงกลม โดยการนำเอาไม้เสม็ดไปปักไว้ในทะเลริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา รัศมีความกว้างของแต่ละวงเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5-6 เมตร ความห่างของแต่ละอันประมาณ 15-20 ตารางวา ซึ่งชาวบ้านจะช่วยกันทำตลอดทั้งหมู่บ้าน ในเนื้อที่โดยประมาณ 95 ไร่ ทำให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีบังกะโลปลาประมาณ 20-30 อัน ซึ่งถือได้ว่าการนำทรัพยากรป่าเสม็ดมาใช้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากอายุการใช้งานของบังกะโลปลามีอายุการใช้งานนานนับปี และมีความคงทนต่อความเค็มของน้ำทะเลอีกด้วย การกระทำเช่นนี้จะหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไปในทุกๆ ปี ดังนั้น การนำทรัพยากรป่าเสม็ดมาใช้เพื่อการนี้ ย่อมทำให้เกิดการลดจำนวนของทรัพยากรป่าเสม็ด

นอกจากนี้สาเหตุที่ทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมเสื่อมโทรมและลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว คือ ในอดีตชุมชนบ้านแหลมเป็นชุมชนชนบทที่มีขนาดเล็ก และเป็นจุดเริ่มต้นด้วยการตั้งรกรากถิ่นฐานไม่มากนัก ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนจึงเพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้านในสมัยนั้น แต่ในปัจจุบันจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละวัน และมีการขยายครัวเรือน เพื่อสร้างรากฐานและความมั่นคงให้กับครอบครัวของตนเอง จึงส่งผลทำให้ประชากรในชุมชนบ้านแหลมเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น หรือการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยที่มีขนาดใหญ่ขึ้น การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น เพื่อเป็นการเลี้ยงชีพหาอาหารเลี้ยงปากเลี้ยงท้องให้เพียงพอต่อความต้องการของคนในครอบครัว การผลิตเครื่องมืออุปกรณ์การทำประมงพื้นบ้านที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นคันเป็นตกลา ไซตักปลา กระชังเลี้ยงปลา ไซตุ้ เสาหลักปลักวางกัตตักปลา เป็นต้น ซึ่งส่งผลทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ทำให้พื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมลดจำนวนเหลือน้อยลงและเสื่อมสภาพในที่สุด ดังภาพที่ 30-31

ภาพที่ 30 สภาพป่าเสม็ดที่เสื่อมโทรมริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 23 มิถุนายน 2556

ภาพที่ 31 สภาพป่าเสม็ดที่ลดจำนวนเหลือน้อยลงในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

การเสื่อมโทรมและลดปริมาณเหลือน้อยลงของจำนวนป่าเสม็ดในชุมชนบ้านแหลม ส่งผลกระทบในวงกว้างอย่างทั่วถึง ทั้งพื้นที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์กลับเสื่อมโทรมลงในที่สุด และส่งผลกระทบโดยตรงต่อชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม ไม่ว่าจะเป็นการขาดแคลน วัสดุในการทำเครื่องมือในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน หรือขาดแคลนวัสดุในการนำมาซ่อมแซม ในส่วนที่สีกรหรือคูกุ้ง ซึ่งมีความสามารถในการผลิตที่ลดน้อยลงตามลำดับ อีกทั้งการหารายได้ในช่องทางอื่นๆ ก็ลดน้อยลงตามไปด้วย เนื่องจากทรัพยากรป่าเสม็ดเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์นานา ชนิด ซึ่งการหาของป่าหรือแหล่งอาหารจากแหล่งทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เนื่องจาก สัตว์นานาชนิดที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าเสม็ดก็ลดจำนวนน้อยลงตามลำดับ เพราะขาดแหล่งที่อยู่อาศัย ให้กับบรรดาสัตว์เหล่านั้นในการหลบภัย การวางไข่ การผสมพันธุ์ หรือการเพาะพันธุ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ปัญหาที่ตามมาคือ ขาดแคลนวัสดุที่ใช้ในการสร้างสิ่งปลูกสร้าง การสร้าง แหล่งที่พัก การซ่อมแซมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การสร้างโรงเรียนเพาะชำหรือโรงเรียนเลี้ยงสัตว์ เพื่อ

บริโภคหรือค้าขายและจัดจำหน่าย เป็นต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแหลมเกี่ยวกับปัญหาของทรัพยากรป่าเสม็ด ในส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากฝีมือมนุษย์ และอีกส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ แต่ด้วยเหตุสำคัญจากฝีมือมนุษย์ทั้งสิ้นที่เป็นผู้ทำลาย โดยธรรมชาติมักเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์นานาประการ ส่วนมนุษย์มักเป็นผู้ใช้ประโยชน์พร้อมกับการทำลายทั้งทางตรงหรือทางอ้อม จึงส่งผลทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมลดจำนวนเหลือน้อยลงทุกที เช่น ในบางเวลาขาดแคลนไม้ที่จะนำมาซ่อมแซมบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยของมนุษย์ ทั้งในพื้นที่บนบก พื้นที่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ในทะเลสาบสงขลาอีกด้วย เช่น ขาดแคลนไม้ในการซ่อมแซมเสากระท่อมในทะเลสาบสงขลา ดังภาพประกอบที่ 32

ภาพที่ 32 เสากระท่อมในทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

“...ล่าสุดที่น้ำกล้วที่สุด เมื่อปี 53 พายุตีเปรสชันเข้าหมู่บ้านตอนนั้น พื้นที่ป่าเสม็ดริมชายฝั่งพังเสียหายหมด บ้านเรือนถูกลมพัดพาจนพังเสียหายหมด เครื่องมืออุปกรณ์ประมงในเล็กลูสูญหายหมด พอหลังหมดพายุคราวนี้ก็ไม่มาซ่อมแซมไม่มี เพราะพายุพัดพาพังเสียหายหมด...”

(จรัญ เฟ็งจรัส, สัมภาษณ์วันที่ 7 ตุลาคม 2556)

ดังคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า นอกจากนี้ภัยธรรมชาติเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่สามารถทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และในเวลาเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติก็เป็นผู้สร้างสรรค์อีกเช่นกัน แต่ในขณะเดียวกันธรรมชาติก็สามารถทำลายธรรมชาติด้วยกันได้ เช่นเดียวกับในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมที่พบประสบกับภัยธรรมชาติครั้งรุนแรง นั่นก็คือ พายุตีเปรสชัน เกิดขึ้นล่าสุดเมื่อวันที่ 1 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ที่ผ่านมา ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมโดยตรง

โดยการทำลายพื้นที่ป่าเสม็ดพัตพาดันเสม็ดและพันธุ์ไม้อื่นๆ จนได้รับความเสียหายอย่างรุนแรง จากเหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นส่งผลทำให้พื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมเสื่อมโทรมลงไปมากที่สุด ดังภาพที่ 33-34

ภาพที่ 33 พายุติเปรสซันเข้าพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ภาพที่ 34 ภัยธรรมชาติทำลายพื้นที่ป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

บทที่ 5

การมีส่วนร่วมและผลที่ได้จากการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม

ในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอข้อค้นพบในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม ในประเด็นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม และผลที่ได้จากการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม โดยเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบริบทพื้นที่ ชุมชนบ้านแหลมกับบริบทพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หรือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนเดียวกัน เพื่อชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในสังคมหรือชุมชน ที่มีการปฏิบัติการที่ถูกซ่อนเร้นภายใต้ระบบความคิด ในวิถีชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้น ซึ่งชาวบ้านมีวิธีการที่ยอมรับและปฏิบัติตามกับโครงสร้างที่เกิดขึ้น ภายใต้สังคมหรือชุมชนที่มีอยู่อย่างหลากหลาย และความเคลื่อนไหวที่มีอยู่ตลอดเวลาภายใต้วัฒนธรรมของชุมชน ที่ชุมชนเกิดระบบความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนเดียวกัน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อทุกคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินสาธารณะที่ทุกคนจะต้องช่วยกันดูแลและรักษา และถือเป็นวิธีการปฏิบัติในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน โดยเฉพาะวิถีปฏิบัติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของคนในชุมชน โดยผ่านการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคมและช่วงเวลาที่เกิดขึ้น

แนวทางในการวิจัยครั้งนี้เพื่อเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติและชุมชน ที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นๆ และสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของการวิจัยที่มีต่อปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม โดยผ่านวัฒนธรรมของชุมชนด้วยการมองเห็นภาพรวมหรือมองเป็นองค์รวม การมองเห็นถึงวิธีการคิดหรือฐานความคิดของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมที่ออกมาจากตัวของชาวบ้านเอง การมองเห็นถึงเงื่อนไขและการเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ หรือการมองเห็นถึงบริบทของปรากฏการณ์ที่มีมุมมองที่หลากหลาย คือการจัดการพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ซึ่งอาจต้องมองหรือศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น เรื่องพฤติกรรมและการเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544) กล่าวคือ ภายใต้ปัญหาสภาพพื้นที่ป่าเสม็ดและระบบนิเวศของชุมชน สามารถนำไปสู่การมีส่วนร่วม เกิดกระบวนการคิด เกิดกระบวนการรวมกลุ่มเพื่อการจัดการร่วมกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่มีความสัมพันธ์กันในระบบเครือข่ายความเป็นพี่เป็นน้องกัน ความเป็นเพื่อนฝูงกัน การอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้นำไปสู่การรวมกลุ่มกันที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อสร้างความสามัคคี ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ตลอดจนเพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้การ

ก่อเกิดวัฒนธรรมของชุมชนที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นมา เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชนเดียวกัน การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม ไม่เพียงแต่ชาวบ้านในชุมชนจะสามารถสร้างระบบนิเวศให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งหรือกลับมามีความยั่งยืนเหมือนเดิม แต่ชาวบ้านสามารถยังสร้างแหล่งพื้นที่ทำมาหากินเพิ่มขึ้นอีกด้วย และยังสร้างแหล่งรวมทรัพยากรที่มีค่าทางธรรมชาติให้คงอยู่คู่กับลูกหลานตราบนานเท่านาน ในการนี้ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมโดยคนในชุมชนเอง และผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอลำลูกกา จังหวัดสงขลา ในครั้งนี้ด้วยดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม
 - 1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
 - 1.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
 - 1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
 - 1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล
2. ผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม
 - 2.1 วิถีชีวิตความเป็นอยู่
 - 2.2 สิ่งแวดล้อม
 - 2.3 เศรษฐกิจ
 - 2.4 สังคม

1. การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม

ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติกับมนุษย์ที่ความเกี่ยวเนื่องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมกับคนในชุมชนบ้านแหลม ที่อยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังคำสุภาษิตที่ว่า “น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า” ทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมถือเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เนื่องจากชุมชนบ้านแหลมตั้งติดกับริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาตลอดทั้งหมู่บ้าน การตั้งบ้านเรือนถิ่นฐานส่วนใหญ่อยู่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาเช่นกัน และการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านกันทั่วครัวเรือน การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ซึ่งวัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้างส่วนใหญ่ทำมาจากสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนทั้งสิ้น นั่นก็คือทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม เนื่องจากเป็นสิ่งที่มีความเป็นจำนวนมากหาง่าย และง่ายต่อการนำมาใช้ประโยชน์ เนื่องจากเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและเป็นที่ของสาธารณะชน อีกทั้งยังเป็นของทุกคนในชุมชนบ้านแหลม ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมมีสิทธิ

ในการร่วมใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น ในการทำหรือสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องมืออุปกรณ์ประมงพื้นบ้าน หรือการประกอบอาชีพในด้านอื่นทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพึ่งทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อการผลิตอุปกรณ์ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

การเกิดปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมภายในชุมชนบ้านแหลม ส่งผลกระทบโดยตรงกับชาวบ้านในชุมชน และย่อมส่งผลทำให้ชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลมทุกคนลุกขึ้นมาเพื่อต่อสู้กับปัญหาดังกล่าว ซึ่งปัญหาดังกล่าวมิใช่ส่งผลกระทบแค่เพียงคนเดียว แต่ส่งผลกระทบในวงกว้างแก่ทุกคนในชุมชน ซึ่งต่างได้รับผลกระทบและความเดือดร้อนอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเสื่อมโทรมและลดจำนวนเหลือน้อยลง นั่นก็คือทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมที่เสื่อมโทรมลงและลดจำนวนเหลือน้อยลงทุกที เนื่องจากเกิดจากสาเหตุหลากหลายประการ เช่น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมอย่างขาดจิตสำนึก การใช้อย่างฟุ่มเฟือย การนำไปใช้โดยไม่มีการเก็บออม รักษา หรือทดแทนในส่วนที่สูญเสียไป หรืออาจเกิดจากภัยธรรมชาติ เป็นต้น เช่นเดียวกับการใช้เงินตราที่มีอยู่อย่างจำกัด หากเราไม่มีการวางแผนการใช้หรือการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เมื่อยามจำเป็น ย่อมทำให้ทรัพยากรเหล่านั้นที่มีอยู่อย่างจำกัดลดจำนวนเหลือน้อยลงและหมดสิ้นลงในที่สุด

1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านแหลมเกี่ยวกับทรัพยากรในชุมชนที่เสื่อมโทรมและลดจำนวนเหลือน้อยลง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทรัพยากรทางทะเลลดจำนวนเหลือน้อยลงทุกที ป่าเสื่อมโทรมที่เสื่อมโทรมและลดจำนวนเหลือน้อยลง ทำให้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลม ทั้งคนและสัตว์ รวมทั้งการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม หรือการสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม และส่งผลโดยตรงต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมเช่นกัน

ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแหลมครั้งนี้ ทำให้เกิดผลกระทบและแรงกระตุ้นให้ทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านแหลมรวมตัวกัน เพื่อลุกขึ้นมาต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยเริ่มต้นจากผู้นำชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทำการเรียกประชุมลูกบ้านหรือชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ณ บริเวณศาลากลางน้ำของหมู่บ้าน โดยเริ่มจากผู้นำชุมชนได้ทำการประชุมชาวบ้านพูดคุยเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการประชุมครั้งนี้ รวมทั้งที่มาและความสำคัญต่างๆ เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีพของคนในชุมชน การจัดการประชุมครั้งนี้ เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมตระหนักถึงปัญหาวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และความคาดหวัง

ในอนาคตอันใกล้ของชาวบ้าน โดยการพูดคุยเรื่องราวที่เกี่ยวกับสิ่งดั่งามในอดีตกาลที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแหลม ทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การทำประมง การแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน ล้วนสร้างความสะดวกสบายเป็นอย่างมาก โดยเปรียบเทียบกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแหลม ตลอดจนแนวโน้มจากการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนบ้านแหลมให้มีความเป็นอยู่อย่างยากลำบากต่อไป

การจุดประเด็นเกี่ยวกับปัญหาหรือผลกระทบดังกล่าวที่เกิดขึ้นกับทุกคนในชุมชนโดยตรง ทำให้ทุกคนในชุมชนสามารถมองเห็นในสิ่งที่ตนเองกำลังพบประสบกับปัญหาดังกล่าวไม่แพ้จากผู้อื่น ซึ่งเป็นปัญหาที่ทุกคนในชุมชนพบเจอเหมือนกัน สิ่งเหล่านี้จึงทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งถือเป็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา คือ การเข้าใจในธรรมชาติของความเป็นอยู่ร่วมกันระหว่างทรัพยากรธรรมชาติกับมนุษย์ในปัจจุบัน การมองย้อนภาพอดีตและมองภาพในปัจจุบัน ซึ่งมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง การมองภาพปัจจุบันให้กลับมาเป็น ภาพอดีตดั้งเดิมคงทำได้ยาก เนื่องจากเราไม่สามารถทำให้กลับมาเป็นดังเดิมได้ แต่เราสามารถทำให้มันดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่และดีขึ้นกว่าเดิมได้ ด้วยความร่วมมือกันในการพัฒนาสิ่งที่เป็นอยู่ให้ดีกว่าเดิมจากความร่วมมือกันของทุกคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติ ซึ่งจากคำบอกเล่าที่ว่า

“...คนที่อยู่ในชุมชนบ้านแหลมขาดทรัพยากรไม่ได้ ทั้งดิน น้ำ ป่า ไม้ แล้วยังสัตว์ทั้งหลาย ทั้งสัตว์น้ำ สัตว์บก มันต้องพึ่งพาอาศัยกันไปเรื่อยๆ จนอายุหาไม่ เพราะในอดีตเรามีทรัพยากรมากมาย และอยู่กับเรามาก สามารถใช้ได้จนแทบจะไม่มีวันหมดไปเลยจากชุมชนแห่งนี้ เพราะฉะนั้นพวกเราทุกคนเท่านั้นที่จะทำให้มันกลับมาเหมือนเดิม...”

(สนั่น บัวงาม, สัมภาษณ์วันที่ 4 สิงหาคม 2556)

สภาพพื้นที่ในอดีตของชุมชนบ้านแหลมอุดมไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่านานาชนิด ซึ่งชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในสมัยนั้น สามารถแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่ โดยมีต้องคำนึงถึงจำนวนที่ลดน้อยลงและส่งผลกระทบในด้านอื่นๆ ด้วยกาลเวลาที่เปลี่ยนผ่านไปอย่างรวดเร็วผนวกกับการเจริญเติบโตของจำนวนประชากร การขยายขยายจำนวนครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น เพื่อขยายอาณาเขตการปกครองและสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว ทำให้ความต้องการในการแสวงหาผลประโยชน์ของมนุษย์เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ อันส่งผลกระทบที่ตามมาคือทรัพยากรที่อยู่อย่างจำกัดถูกนำไปใช้และลดจำนวนเหลือ

น้อยลงทุกที สร้างความเดือดร้อนและความลำบากแก่ตนเองและผู้อื่น ก่อให้เกิดการดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นมาอย่างทันที

นอกจากนี้ในการดำเนินการประชุมในแต่ละครั้ง ยังเป็นการทำให้สมาชิกในชุมชนได้มาพบปะพบเจอและพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนประเด็นปัญหาที่พบเจอในชุมชน พูดคุยเล่าเรื่องราวทุกข์สุขดิบของแต่ละครอบครัว เกิดการปรึกษาหารือระหว่างกัน เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การแลกเปลี่ยนพูดคุยเกี่ยวประสบการณ์ใหม่ๆ การพบเห็นสิ่งใหม่ๆ ในสังคมปัจจุบันทั้งในพื้นที่ของตนเองและนอกพื้นที่อื่นๆ การนำสิ่งใหม่ๆ หรือสิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น หรือสิ่งที่พบเห็นในสถานที่ต่างๆ มานำเสนอแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน โดยผ่านเวทีการประชุมในแต่ละครั้งของชุมชนบ้านแหลม ซึ่งถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างมาก ในระยะเริ่มต้นของการประชุมชาวบ้านยังไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นแต่อย่างใด แต่เมื่อผู้นำชุมชน นายวิชัย เพ็งจำรัส ผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้น เปิดการประชุมเริ่มพูดคุยทักทายชาวบ้านในเบื้องต้นถามไถ่เรื่องราวต่างๆ ที่ผ่านมา จากนั้นเริ่มด้วยการพูดคุยเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการประชุมครั้งนี้ ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านแหลม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องป่าเสม็ดในชุมชน บ้านแหลมที่เสื่อมโทรมและลดจำนวนเหลือน้อยลง เมื่อการนำเสนอประเด็นปัญหาเกิดขึ้นในที่ประชุมแล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่งเริ่มแสดงความคิดเห็นขึ้นมา โดยการยกมือและเล่าเรื่องราวปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง จากนั้นจากหนึ่งคนกลายเป็นสองคนและเป็นสามคนและเพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ ตามลำดับ โดยมี นายสนั่น บัวงาม และนายพิณิจ สุวรรณกุล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้น ทำการจดบันทึกประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนจากการนำเสนอของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมที่เห็นพ้องต้องกันและเป็นเสียงเดียวกัน ดังนั้นข้อสรุปของการประชุมในครั้งนี้ คือ ปัญหาการเสื่อมโทรมและจำนวนที่ลดน้อยลงของพื้นที่ป่าเสม็ดในชุมชนบ้านแหลมแห่งนี้ จากคำบอกเล่าที่ว่า

“...สรุปประเด็นปัญหาที่พูดคุยกันวันนั้น ก็คือ ป่าเสม็ดลดน้อยลง ไม่เพียงพอต่อการใช้งาน ทั้งการทำเครื่องมืออุปกรณ์ประมง พื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม การสร้างที่อยู่อาศัยทั้งคนทั้งสัตว์ หาไม้ที่อยู่กัน เพราะที่ไม่มีวัสดุไว้ซ่อมแซมในส่วนที่พังแล้ว ซึ่งเป็นคำเรียกร้องของชาวบ้านในวันนั้น...”

(พิณิจ สุวรรณกุล, สัมภาษณ์วันที่ 4 สิงหาคม 2556)

เมื่อสรุปปัญหาหรือประเด็นที่ทุกคนต่างแสดงความคิดเห็นในเสียงเดียวกัน และเพื่อตอบสนองความต้องการของทุกคนในชุมชน ในการประชุมครั้งนี้ผู้นำชุมชนจึงใคร่ขอแสดงความคิดเห็นร่วมกับชาวบ้าน ร่วมพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นการมีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมโดยคนในชุมชนเอง พร้อมกับให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการช่วยกันนำเสนอ

แนวคิด แนวทางการแก้ไข เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป ชาวบ้านต่างแสดงความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมโดยคนในชุมชนเอง ซึ่งในการประชุมครั้งนี้มีความเห็นชอบ และได้มีการสรุปเกี่ยวกับการนำเสนอแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมโดยคนในชุมชนเอง เพื่อหาแนวทางการแก้ไข แนวทางการป้องกัน โดยชี้แจงเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการจัดทำ แนวคิดที่นำมาใช้ รวมถึงวิธีการดำเนินงาน ตลอดจนผลที่ได้รับจากการร่วมมือในครั้งนี้ เป็นต้น ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม จึงเกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของคนในชุมชนบ้านแหลมนั่นเอง การตัดสินใจร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เพื่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม จึงเกิดขึ้นและได้ดำเนินการตั้งแต่นั้นมา

จากการประชุมดังกล่าวเกิดขึ้นเพื่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ถือเป็น การกำหนดนโยบายและวิธีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การที่ประชาชนหรือคนในชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการให้และใช้การกระจายทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทาง เศรษฐกิจและสังคม ชาวบ้านในชุมชนสามารถออกมาแสดงความคิดเห็นตามความจำเป็นและความต้องการอย่างสมศักดิ์ในฐานะสมาชิกในชุมชนเดียวกัน และการมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนของการดำเนินงาน และประชาชนจะได้พัฒนาการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง จากคำบอกเล่าที่ว่า

“...การประชุมครั้งนั้น ถือเป็นการประชุมที่ทุกคนได้รับทราบและได้รับความเดือดร้อนเหมือนกัน เป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างคนในชุมชน เพราะถ้าว่าไม่เดือดร้อนก็ไม่มีใครออกมาแสดงความคิดเห็น ไม่งั้นมันจะอยู่กันยากขึ้น เวลาออกเรือหาปลาก็ไม่ได้ เพราะไม่มีเครื่องมือ เครื่องมือก็ทำไม่ได้ เพราะไม่มีไม้มาทำ มันส่งผลต่อๆ เป็นทอดๆ กัน...”

(วิจัย เพ็งจำรัส, สัมภาษณ์วันที่ 4 สิงหาคม 2556)

1.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

แรกเริ่มของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เริ่มต้นจากการสำรวจพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่ตั้งติดอยู่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา เป็นอันดับแรกเริ่มก่อน ทั้งปริมาณ เนื้อที่ พื้นที่ ขอบเขต เป็นต้น โดยเริ่มจากการกำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมที่แน่นอน โดยมีเนื้อที่และระยะเส้นทางที่ถูกกำหนดไว้ คือ 1-2 กิโลเมตร โดยวัดจากความยาวของทะเลสาบสงขลาในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม ซึ่งในพื้นที่

ส่วนนั้นการเจริญเติบโตของป่าเสม็ดจะเจริญเติบโตตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติของป่าเสม็ดจะมีการขยายพันธุ์ แตกหน่อ กิ่งก้านสาขาตามธรรมชาติ งอกราก ออกดอกและตกลงในน้ำเจริญเติบโตขึ้นเป็นกล้าใหม่ตามธรรมชาติ เพียงแต่ชาวบ้านไม่เข้าไปทำลายในส่วนพื้นที่ของตรงนั้น โดยปล่อยให้ขึ้นตามธรรมชาติของป่าเสม็ด ในที่นี้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดสัดส่วนที่ชัดเจนในการนำทรัพยากรป่าเสม็ดไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ อย่างถูกต้อง คือ มีการกำหนดขอบเขตโดยการนำไม้เสม็ดไปปักไว้ในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาเป็นแนวยาว และใช้ถุงพลาสติกหรือผ้าสีผูกติดไว้กับไม้ เพื่อทำเป็นแนวและเพื่อป้องกันการสังเกตเห็นเขตแดนของพื้นที่การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ดังภาพที่ 35

ภาพที่ 35 การกำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าเสม็ด
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

การกำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เป็นสิ่งที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดขึ้นมา เพื่อเป็นแนวทางในการร่วมกันอนุรักษ์ ดูแลและรักษาพื้นที่ป่าเสม็ดแห่งนี้ให้คงอยู่กับชุมชนบ้านแหลมตราบนานเท่านาน อีกทั้งเพื่อให้ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมตระหนักเห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าเสม็ดที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมอย่างยิ่ง ซึ่งระยะทางการกำหนดพื้นที่ 1-2 กิโลเมตร วัดจากความยาวของทะเลสาบสงขลาชุมชนบ้านแหลม สามารถทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมช่วยกันดูแลและรักษาพื้นที่ป่าเสม็ดได้อย่างทั่วถึง ตามสัดส่วนของการแบ่งพื้นที่ในการดูแลรักษา และในส่วนของพื้นที่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างจำเป็นเพื่อมิให้ตนเองหรือผู้อื่นเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า หรือกระทำการใดเพื่อทำลายป่า โดยมีใช้วัตถุประสงค์เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด จากคำบอกเล่าที่ว่า

“...ตอนนั้นที่แรกที่เราช่วยกันดูแล คือ ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ตลอดหมู่บ้าน ความยาวประมาณ 1-2 กิโลเมตร วัดจากความยาวของทะเลสาบสงขลา โดยเราช่วยกันทำเขตอนุรักษ์ไว้ เอาไม้เสม็ดไปปักให้มันเป็นเขตไว้ เพื่อไม่ให้ใครเข้าไปทำลาย แล้วก็แบ่งส่วน

ที่ว่าเอาไปใช้ได้ อีกส่วนให้มันเจริญเติบโตขึ้นตามธรรมชาติตาม
กาลเวลาของมัน...”

(เจริญ เฟ็งจาร์ส, สัมภาษณ์วันที่ 7 ตุลาคม 2556)

ในรวมตัวกันเพื่อการประชุมในแต่ละครั้ง ชาวบ้านยังได้แสดงความร่วมมือในการ
นำเสนอแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกันภายในชุมชน โดยการกำหนดกฎเกณฑ์กติกาหรือข้อ
ระเบียบบังคับของชุมชนบ้านแหลมขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกันภายในชุมชน
เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในชุมชนบ้านแหลม ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์นานาชนิด
เพื่อสร้างความเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นให้แก่ชุมชนบ้านแหลม และเพื่อเป็นสิ่งเตือนใจให้แก่ชาวบ้านใน
ชุมชนบ้านแหลม ได้ยึดไว้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชนบ้าน
แหลม ดังนี้

1. หากผู้ใดซื้อตปลาหรือระเบิดปลาในพื้นที่เขตอนุรักษ์ของชุมชนบ้านแหลม จะต้อง
ถูกระวางโทษตามที่วางไว้ในชุมชนบ้านแหลม คือ หากมีการฝ่าฝืนครั้งแรกจะมีการตักเตือน ถ้ามีการ
กระทำความผิดเป็นครั้งที่ 2 ต้องโทษปรับตั้งแต่ 500–1,000 บาท และหากกระทำความผิดเป็นครั้งที่ 3 จะทำ
การยึดอวนและยึดเรือที่เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพประมง

2. หากผู้ใดปล่อย วัว กินพืช/ผัก ในพื้นที่การเกษตร ปรับตัวละ 500 บาท

3. หากครวเรือนใดที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดหรือสารเสพติด จะไม่มีสิทธิในการ
กู้ยืมเงินกองทุนต่างๆ กองทุนในหมู่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านจะไม่ให้ความร่วมมือ
ในการช่วยเหลือในงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น งานแต่งงาน งานบวช งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ และงาน
อื่นๆ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการนำขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมมาใช้ให้เกิด
ประโยชน์

4. หากครวเรือนใดไม่เข้าร่วมกิจกรรม และไม่เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง จะไม่มี
สิทธิได้รับผลประโยชน์จากคณะกรรมการหมู่บ้าน

5. หากผู้ใดลักลอบตัดไม้ทำลายป่าหรือบุกรุกในเขตพื้นที่อนุรักษ์ จะต้องถูก
ดำเนินคดีตามกฎหมาย

6. ห้ามตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการค้าขายหรือจำหน่าย ให้นำไปใช้ในการเกษตรกรรม
หรือการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนบ้านแหลมเท่านั้น หากฝ่าฝืนจะถูกจับ ปรับ ครั้งละ 1,000 บาท

7. ชาวบ้านทุกคนที่อาศัยอยู่รวมกันภายในชุมชนบ้านแหลม ทุกคนจะต้องช่วยเหลือกัน
และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรอบของชุมชนบ้านแหลม ตลอดจนไม่ทำลาย
และไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นอย่างเคร่งครัด

การแสดงความร่วมมือในการนำเสนอระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับข้างต้นเป็นสิ่งที่
ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมต่างร่วมกันแสดงความคิดเห็น และกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาด้วยความสมัคร
ใจและเห็นพ้องต้องกัน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมร่วมมือกันและปฏิบัติร่วมกันอย่างเคร่งครัด

เพื่อไม่เป็นการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน และเพื่อแสดงความเป็นธรรมและยุติธรรมมากที่สุด การร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งกฎระเบียบข้อบังคับของชุมชนบ้านแหลม ชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีทุกคนต่างเห็นด้วยและยอมรับในข้อเสนอดังกล่าวทั้งของตนเองและผู้อื่น ซึ่งถือเป็นการเคารพสิทธิของผู้อื่นอย่างจริงจัง ดังภาพที่ 36

ภาพที่ 36 กฎกติกาหมู่บ้านของชุมชนบ้านแหลม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ต่อมาในส่วนของพื้นที่ป่าเสม็ดของมูลนิธิชัยพัฒนา โครงการศึกษาทดลองวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา ตั้งอยู่ที่ตำบลปากพร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีพื้นที่ดำเนินงานโครงการกว่า 30 ไร่ แต่เดิมพื้นที่ดังกล่าวเป็นของนายเถกิง กาญจนะ ซึ่งได้น้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงใช้ประโยชน์ในกิจกรรมของมูลนิธิชัยพัฒนา และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์ประธานมูลนิธิชัยพัฒนา ได้พระราชทานแนวทางการดำเนินงาน โดยจัดทำเป็นแปลงศึกษาทดลองวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา

ดังคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในการเสด็จของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มาทรงเยี่ยมเยียนชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม ด้วยพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงงานในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากพร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 เดือน มกราคม พ.ศ. 2549 และพระองค์ทรงมีพระกระแสรับสั่งให้มูลนิธิชัยพัฒนาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินโครงการพัฒนาที่ดินดังกล่าว ในการดำเนินการเบื้องต้นได้มีการสำรวจพื้นที่ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม โดยการสำรวจสภาพพื้นที่ ทั้งสภาพดิน น้ำ ระดับน้ำทะเลขึ้นลง สำรวจวิถีชีวิตชุมชน และปริมาณสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา จนกระทั่งได้มีกำหนดและจัดตั้งเป็นโครงการศึกษาทดลองวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา ในพื้นที่มูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลปากพร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ตั้งแต่วันอังคาร ที่ 21 เดือน กันยายน พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา โดยมีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ กับอีก 2 งาน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการดูแล พื้นฟู และอนุรักษ์ป่าเสม็ดโดยเฉพาะ

และผสมผสานกับพันธุ์ไม้ชนิดอื่นๆ ที่มีความสำคัญกับชุมชน และเป็นพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นของชุมชนบ้านแหลมอีกด้วย ดังภาพที่ 37-41

ภาพที่ 37 สมเด็จพระสังฆราชเจ้าพรเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงงานในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสিংหนคร จังหวัดสงขลา
ที่มา: โครงการอนุรักษ์ป่าเสม็ดชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสিংหนคร จังหวัดสงขลา 2556

ภาพที่ 38 สมเด็จพระสังฆราชเจ้าพรเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์ประธานมูลนิธิชัยพัฒนา เปิดโครงการศึกษาทดลองวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา
ที่มา: โครงการอนุรักษ์ป่าเสม็ดชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสিংหนคร จังหวัดสงขลา 2556

ภาพที่ 39 สมเด็จพระสังฆราชเจ้าพรเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงงานในพื้นที่ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสিংหนคร จังหวัดสงขลา
ที่มา: โครงการอนุรักษ์ป่าเสม็ดชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสিংหนคร จังหวัดสงขลา 2556

ภาพที่ 40 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปล่อยปลาในพื้นที่ป่าเสม็ด
ของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ที่มา: โครงการอนุรักษ์ป่าเสม็ดชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา 2556

ภาพที่ 41 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าเสม็ด
ของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ที่มา: โครงการอนุรักษ์ป่าเสม็ดชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา 2556
นอกจากนี้จากการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมทางเว็บไซต์ของกรมป่าไม้ พบว่า นอกจากนี้
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดในพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลม
หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ได้แก่ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรม
พัฒนาที่ดิน กรมประมง และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นต้น โดยผลการดำเนินงานที่ผ่านมา มี
ดังนี้

กรมพัฒนาที่ดิน ได้ศึกษาความเหมาะสมเบื้องต้นในการดำเนินงาน โดยสำรวจข้อมูล
ทางกายภาพ ดิน น้ำ และวิถีชีวิตชุมชน พบว่าสภาพที่ดินเป็นดินเค็มที่มีความเป็นกรดแฝง มีระดับ
ความเค็มจัด และดินเปรี้ยวจัด มีการปรับสภาพพื้นที่

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ได้ศึกษาหาพันธุ์พืชที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่ป่า
ชายเลน โดยการแบ่งพื้นที่ตามระดับการขึ้น-ลงของน้ำทะเล ปัจจุบันพบว่า พันธุ์พืชที่มีความเหมาะสม
กับสภาพพื้นที่ ได้แก่ เสม็ด ลำพู โกงกาง แสม และฝาด นอกจากนี้ ยังศึกษาวิจัยผลของการรบกวน

ของซากพืชในป่าชายเลน เพื่อวิเคราะห์หาปริมาณธาตุอาหารและประเมินความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำชายฝั่ง

กรมประมง ได้ดำเนินการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของแพลงตอนและสัตว์หน้าดินบริเวณพื้นที่โครงการฯ และพื้นที่รอบทะเลสาบสงขลา พบว่า ตั้งแต่ปี 2549 จนถึงปัจจุบัน มีแพลงตอนพืช 60 ชนิด แพลงตอนสัตว์ 12 ชนิด และสัตว์หน้าดิน 14 ชนิด พบมากที่สุดในเดือนมกราคมและเดือนพฤษภาคม ซึ่งบริเวณคูน้ำนอกโครงการฯ จะพบแพลงตอนมากที่สุด และคูน้ำภายในโครงการฯ จะพบสัตว์หน้าดินมากที่สุด นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำแปลงสาธิตความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำที่มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ โดยดูจากฐานข้อมูลการสำรวจสัตว์หน้าดิน และศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ พบว่า ความเค็มของน้ำ สภาพความเป็นกรด-ด่าง และปริมาณของออกซิเจนในน้ำ มีผลต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญของสัตว์น้ำ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ศึกษาวิจัยการเจริญเติบโตของพันธุ์พืชป่าชายเลนและการสาธิตด้านความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการสุ่มตัวอย่างและเก็บข้อมูลการเจริญเติบโตของพืชป่าชายเลน พบว่า การเพาะปลูกพืช จะต้องใช้การโอนย้ายต้นพืชที่มีขนาดลำต้นโตพอสมควร เนื่องจากต้นกล้าที่ปลูกจากฝัก มักมีสภาพอ่อนแอไม่สามารถทนต่อสภาพน้ำท่วมเป็นเวลานานได้ ต้นพืชที่มีความเหมาะสม ได้แก่ ฝาด ลำพู โททะเล สมอทะเล เตยทะเล และเหียงปลาหมอ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม โดยวัตถุประสงค์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เพื่อเข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาพื้นที่ป่าเสม็ด แต่เดิมมีความอุดมสมบูรณ์ได้ปรับเปลี่ยนแปลงไปให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้ง สำหรับในพื้นที่นี้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม โดยการเข้าไปฟื้นฟูบูรณะสภาพที่เสื่อมโทรม ตัดตกแต่งถางป่าพื้นที่ให้เป็นสัดส่วนและง่ายต่อการปลูกพืชพันธุ์ต่างๆ ต่อไป ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมได้มีการขยายพันธุ์กล้าไม้เสม็ดแจกจ่ายทั่วทุกครัวเรือน เพื่อปลูกและขยายพันธุ์กล้าไม้เสม็ดในพื้นที่ของตนและโครงการฯ เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชนอีกด้วย เนื่องจากในสวนนี้อยู่ในพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลม และชาวบ้านได้รับผลประโยชน์จากป่าเสม็ดในสวนนี้เป็นอย่างมาก ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมจึงมีความรู้สึกหวงแหนและเป็นเจ้าของร่วมกัน ดังภาพที่ 42-43

ภาพที่ 42 พื้นที่ป่าเสม็ดที่ได้รับการฟื้นฟู
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ภาพที่ 43 นายณัฐพงศ์ ศิริชนะ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา เป็นประธานในพิธีปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ
ณ ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ที่มา: โครงการอนุรักษ์ป่าเสม็ดชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา 2556
จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ที่ผ่านมามีความร่วมมือจากนายณัฐพงศ์ ศิริ
ชนะ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา เป็นประธานในพิธีปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเนื่องโอกาสมหามงคลเฉลิม
พระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช 5 ธันวาคมมหามงคล วันศุกร์ ที่ 7 เดือน
ธันวาคม พ.ศ. 2555 เวลา 10.00 น. ณ พื้นที่มูลนิธิชัยพัฒนา ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นต้น จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมในการ
จัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ชาวบ้านได้ใช้กิจกรรมวันสำคัญๆ ทางสังคมและทาง
ศาสนา เช่น วันวิสาขบูชาของทุกปี ถือเป็นวันปลูกต้นไม้แห่งชาติของไทยเราอีกด้วย ซึ่งตรงกับวันวิ
สาขบูชาของทุกปี เป็นวันสำคัญของชาติที่ประชาชนทุกหมู่เหล่าจะได้ร่วมกันปลูกต้นไม้ไว้เป็นที่ระลึก
และช่วยเพิ่มพูนทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นการบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติอีกทางหนึ่งด้วย การ
ส่งเสริมให้ปลูกต้นไม้ในประเทศไทยมีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2484 โดยกรมป่าไม้ได้กำหนดให้วัน
ชาติ วันที่ 24 มิถุนายนของทุกปี เป็นวันปลูกต้นไม้ประจำปี และส่งเสริมให้ประชาชนขอรับกล้าไม้ไป
ปลูกในสถานที่ต่างๆ ปัจจุบันวันต้นไม้ประจำปีของชาติ ตรงกับวันวิสาขบูชาของทุกปี เนื่องจากสภาพ
ภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล กล่าวคือ จะมีฝนตกก่อนถึงวันเข้าพรรษา

และฝนจะทิ้งช่วงในระหว่างฤดูกลางเข้าพรรษา ทำให้การปลูกต้นไม้ในช่วงเข้าพรรษาไม่ได้ผลเท่าที่ควร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติให้วันวิสาขบูชา เป็นวันรักต้นไม้ประจำปีของชาติแทนวันเข้าพรรษา ซึ่งคณะรัฐมนตรีก็ได้มีมติเมื่อวันที่ 31 เดือน มกราคม พ.ศ. 2532 กำหนดให้วันวิสาขบูชาของทุกปีเป็น “วันต้นไม้ประจำปีของชาติ” เพราะเป็นระยะเริ่มต้นฤดูฝน มีฝนตกลงมาแล้ว ซึ่งจะทำให้กิจกรรมการปลูกต้นไม้ได้ผลดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสเนื่องในวันสำคัญๆ เพื่อเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่มีความสนใจและมีใจรักในการปลูกป่า เช่น วันแม่แห่งชาติ ซึ่งตรงกับวันที่ 12 สิงหาคมของทุกปี ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม จะรวมตัวกันปลูกต้นไม้ เพื่อเป็นการถวายพระพรและเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และวันพ่อแห่งชาติ ซึ่งตรงกับวันที่ 5 ธันวาคมของทุกปี เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และเป็นวันชาติอีกด้วย อีกทั้งในวันที่ 21 กันยายนของทุกปี ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมรวมตัวกัน เพื่อปลูกป่าถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทั้งในพื้นที่มูลนิธิชัยพัฒนาและริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลมอีกด้วย

1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสี่หดร จังหวัดสงขลา ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี สามารถพลิกฟื้นคืนแผ่นดินผืนป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมที่มีความเสื่อมโทรมและลดจำนวนเหลือน้อยลงให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์นานาชนิด เป็นต้น การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมในครั้งนี้ ถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง การเจริญเติบโตและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าเสม็ด เนื่องจากความร่วมมือของชาวบ้านในการร่วมกันฟื้นฟู ดูแล และอนุรักษ์ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ในส่วนนี้ ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสม็ดทั้งในด้านการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ ชาวบ้านสามารถตัดเก็บต้นไม้เสม็ดไว้ใช้ประโยชน์ อีกทั้งมีการกระจายแบ่งปันในส่วนของทรัพยากรป่าเสม็ดเพื่อความเท่าเทียมกันในส่วนของการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ดังภาพที่ 44-45

ภาพที่ 44 จำนวนไม้เสม็ดที่ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ภาพที่ 45 ไม้เสม็ดที่เตรียมไว้ใช้ประโยชน์
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ในส่วนของการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ชาวบ้านสามารถใช้ทรัพยากรป่าเสม็ดในการสร้าง ซ่อมแซม ปรับปรุง แก้ไขบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ให้มีความมั่นคง สะดวกสบายและเอื้อต่อการอยู่อาศัย ทั้งในด้านการปรับปรุงซ่อมแซมรั้วบ้าน ชานบ้าน ระเบียงบ้าน ทั้งภายในและภายนอกของตัวบ้าน เป็นต้น ในส่วนของการประกอบอาชีพ ชาวบ้านสามารถนำทรัพยากรป่าเสม็ดมาทำเครื่องมือประมงพื้นบ้านเพิ่มเติมจำนวนได้มากขึ้น หรือนำไม้เสม็ดมาซ่อมแซม ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลง เครื่องมืออุปกรณ์ประมงพื้นบ้าน เพื่อความคงทนและความพร้อมต่อการใช้งานในแต่ละครั้ง ดังภาพที่ 46

ภาพที่ 46 การนำไม้เสม็ดมาปรับปรุงซ่อมแซมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ภายหลังที่มีการจัดการในส่วนของพื้นที่ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ในระยะเวลาหลายเดือนที่ผ่านมาได้มีการติดตามและประเมินผลในแต่ละรอบ โดยในแต่ละเดือน ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ทั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมทุกๆ ครั้วเรือน ได้ช่วยกันสอดส่องดูแลเป็นหูเป็นตาให้กับชุมชนมาโดยตลอด ได้ช่วยกันดูแลการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ธรรมชาติ โดยสังเกตจากความอุดมสมบูรณ์การแห้งโผล่เข้ามาอาศัยของเหล่าบรรดาสัตว์นานาชนิดที่อาจสูญหายไปในช่วงก่อนๆ เช่น ในน้ำมีลูกกุ้ง หอยกาบ ปูนา ปูแสม ปลากระดี ปลาช่อน ปลาหมอ และปลาไหลนา เป็นต้น ส่วนพื้นที่บนบกตามกิ่งไม้หรือต้นไม้พบนานาชนิด เช่น นกกระจอก นกเอี้ยง นกกระจิบ นกกระจาบ นกตะกุ่ม นกกระยาง นกแสก นกบัว และแมลงปอ เป็นต้น เข้ามาอาศัยหลบภัยและทำรังอยู่เป็นจำนวนมาก ตลอดจนคอยตรวจตราดูแลพื้นที่ทรัพยากรป่าเสม็ดและพื้นที่อื่นๆ ทั้งพื้นที่แหล่งน้ำของชุมชน พื้นที่ทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม และพื้นที่โดยรอบของชุมชนบ้านแหลม เพื่อรักษาให้ทรัพยากรเหล่านี้คงอยู่คู่กับชุมชนตราบนานเท่านาน ดังภาพที่ 47-48

ภาพที่ 47 การตรวจดูพื้นที่ป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ภาพที่ 48 การตรวจดูพื้นที่ป่าเสม็ดของโครงการฯ
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

2. ผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากอ อำเภอลำลูกกา จังหวัดสิงห์บุรี สามารถพลิกฟื้นคืนผืนแผ่นดินป่าเสม็ดให้กลับมาได้อย่างอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ด้วยความร่วมมือร่วมแรงกันของคนในชุมชนบ้านแหลมทั้งสิ้น เมื่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมกลับคืนมา ย่อมส่งผลให้สิ่งมีชีวิตที่สูญหายไปกลับมาในพื้นที่ที่มันเคยอยู่อาศัยดั้งเดิม ซึ่งถือเป็นการกลับมาที่สร้างความสมดุลให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยิ่ง ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และสิ่งมีชีวิตนานาชนิดที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ต่างๆ ในการนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเกี่ยวกับผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมไว้ดังนี้

2.1 วิธีชีวิตความเป็นอยู่

ภายหลังจากที่ได้มีการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมขึ้น ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนบ้านแหลมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากขึ้น คือ ชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนได้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากทรัพยากรป่าเสม็ดมีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมสามารถนำทรัพยากรป่าเสม็ดที่เป็นวัสดุอันสำคัญไปใช้ในการผลิตเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการทำประมงพื้นบ้านเพิ่มจำนวนมากขึ้น และสามารถออกเรือหาปลาได้ในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าเสม็ด ทั้งในพื้นที่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาและในพื้นที่โครงการฯ สามารถเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์ของสัตว์นานาชนิดได้ ดังภาพที่ 49

ภาพที่ 49 ชาวบ้านตัดไม้เสม็ดเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าเสม็ดบวกรับความสามารถของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมที่มีกำลังการผลิตเครื่องมืออุปกรณ์ที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้มีจำนวนอุปกรณ์เครื่องมือในการประกอบอาชีพประมงเพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน และเพียงพอต่อการยังชีพหรือการเลี้ยงชีพภายในครัวเรือนอีกด้วย เช่น การใช้ไม้เสม็ดไปปักเป็นเสาหลักในทะเลสาบสงขลา เพื่อชิงตะขวยหรืออวนในการดักจับสัตว์น้ำนานาชนิด สามารถเพื่อจำนวนและปริมาณในการจับได้ และสามารถนำไม้เสม็ดไปปรับปรุง ซ่อมแซมหรือเปลี่ยนแปลงเครื่องมืออุปกรณ์การทำประมงพื้นบ้านที่ชำรุดพังเสียหายได้ อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม สามารถเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยหลบภัยให้กับสัตว์น้ำนานาชนิดได้ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์จำพวกกุ้ง หอย ปู และปลา เป็นต้น เช่นเดียวกับการอนุบาลสัตว์น้ำ ซึ่งถือเป็นการสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยและการขยายพันธุ์ได้เพิ่มมากขึ้นให้กับสัตว์น้ำเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี จากคำบอกเล่าที่ว่า

“...ช่วงระยะหลังนี้ที่ผ่านมา เวลาออกเรือหาปลาในเลสาบ ก็หาปลาได้มากขึ้น เพราะว่ามีน้ำที่อยู่ แล้วก็มาวางไข่ ทำให้มีปลามากขึ้นแถวๆ ชุมชน เวลาวางกักก็ได้มากขึ้น แถมได้ปลามากขึ้นด้วย ถึงเวลาอะไรพังเสียหาย ก็ยังมีไม้เอาไปซ่อมแซมบ้าน รั้วบ้าน คอกวัว คอกหมู คอกไก่ เอาไปทำได้ตั้งหลายสิ่ง...”

(นุกุล พูลแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 8 กันยายน 2556)

ดังคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า นอกจากทรัพยากรป่าเสม็ดจะสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ หรือสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นๆ ยังสามารถใช้ประโยชน์จากไม้เสม็ดไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อีกในหลายๆ ด้าน เช่น ในการนำไม้เสม็ดไปซ่อมแซมบ้านเรือนที่ได้รับความเสียหาย เช่น ซ่อมแซมเสากระท่อมในทะเล ซ่อมแซมรั้วบ้านที่ชำรุด ซ่อมแซมโรงเรือนเพาะชำหรือโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ได้ ดังภาพที่ 50

ภาพที่ 50 การนำไม้เสมีตมาซ่อมแซมคอกหมู
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 ตุลาคม 2556

2.2 สิ่งแวดล้อม

ผลที่ได้มีการจัดการทรัพยากรป่าเสมีตของชุมชนบ้านแหลม ทำให้สภาพแวดล้อม โดยส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านแหลม ได้มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ ทั้งในเรื่องของคุณภาพดิน น้ำ และป่าไม้ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกัน จากเมื่อก่อนสภาพพื้นที่ดังกล่าวเดิมเป็นพื้นที่ป่าเสมีต ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนมาเป็นการทำนาแต่ไม่ได้ผล เนื่องด้วยสภาพพื้นดินเป็นดินเค็มที่มีความเป็นกรดแฉะ จึงถูกทิ้งให้เป็นสภาพทุ่งโล่ง ในขณะที่พื้นที่โดยรอบก็ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จึงทำให้ระบบนิเวศน์ของพื้นที่ป่าชายเลนดั้งเดิมโดยรอบทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ป่าพรุในชุมชนบ้านแหลมเปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิง จนกระทั่งได้มีการจัดการทรัพยากรป่าเสมีตของชุมชนบ้านแหลมขึ้นภายในชุมชนบ้านแหลม ก็สามารถทำให้สภาพดิน น้ำ และป่าไม้ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณนั้นเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดียิ่งขึ้น เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติป่าเสมีต ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม และทรัพยากรป่าเสมีตในป่าพรุของชุมชนบ้านแหลมสามารถเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์น้ำนานาชนิดได้ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์จำพวกกุ้ง หอย ปู และปลา เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการอนุบาลสัตว์น้ำและเป็นการสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นให้กับสัตว์น้ำเหล่านั้น ส่งผลทำให้ปริมาณสัตว์น้ำที่มีอยู่ในทะเลสาบสงขลาและในพื้นที่ป่าพรุของชุมชนบ้านแหลม มีพืชพันธุ์และสัตว์ในตำนานกลับมาอีกครั้ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการกลับมาของเหล่าบรรดาสัตว์นานาชนิดที่อาจสูญหายไปในช่วงก่อนๆ เช่น ในน้ำมีลูกกุ้ง หอยกาบ ปูนา ปูแสม ปลากระดี ปลาช่อน ปลาหมอ และปลาไหลนา เป็นต้น และริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาสามารถสร้างเป็นแหล่งวางไข่ให้กับสัตว์น้ำได้หลายชนิด เช่น ปลาชี่ตัง ปลาแขยง ปลาหาง ปลากระด กุ้งขาว กุ้งก้ามกราม ปลาดุกทะเล เป็นต้น ส่วนพื้นที่บนบกตามกิ่งไม้หรือต้นไม้พบนานาชนิด เช่น นกกระจอก นกเอี้ยง นกกระจิบ นกกระจาบ นกตะกุ่ม นกกระยาง นกแสก นกบิว นกแสก และแมลงปอ เป็นต้น

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสามารถสังเกตได้ตามบริเวณริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลมที่มีปริมาณสัตว์น้ำแต่ละชนิดเพิ่มมากขึ้น ว่ายวนเวียนไปมาอยู่บริเวณริมชายฝั่ง อีกทั้งสังเกตได้จากการที่ชาวประมงบ้านแหลมออกเรือหาปลาในแต่ละครั้ง ก็สามารถจับสัตว์น้ำได้ที่ละหลายๆ ซึ่งสามารถนำไปเปรียบเทียบในสมัยก่อนจากการเล่าสู่กันฟัง การเพิ่มขึ้นของปริมาณสัตว์น้ำเหล่านี้ สามารถสร้างความอุดมสมบูรณ์แก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรอบของทะเลสาบสงขลา และสามารถทำให้คุณภาพของน้ำในทะเลสาบสงขลากลับมาดีมีคุณสมบัติอีกครั้ง ตลอดจนสามารถใช้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาและเลี้ยงปลาในกระชังได้ และสามารถสร้างเป็นอาชีพเสริม เพื่อส่งเสริมรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญสามารถพลิกฟื้นป่าที่เสื่อมโทรมให้เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ในส่วนของพื้นที่ป่าเสม็ดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาของชุมชนบ้านแหลม นอกจากจะเป็นที่กำบังภัยอันตรายหรือเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำนานาชนิด ยังสามารถเป็นที่กำบังลมพายุฝนในช่วงฤดูฝนให้แก่บ้านเรือนของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมที่ตั้งติดริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาได้อีกด้วย ซึ่งสามารถป้องกันความเสียหายจากภัยอันตรายแรงลมทะเลได้เป็นอย่างดี จากคำบอกเล่าที่ว่า

“...หวางนี้ทั้งนกทั้งปลาเข้ามาอยู่จ้งเสียเหม็ด แรกก่อนหายไป เหลือน้อยมาก หวางนี้เริ่มเข้ามาอยู่กันแล้ว ที่ป่าบนบกก็ย้งทั้งนกทั้งปลา ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาตุกนา มันย้งที่วางไข่ แล้วยังมีนกมาทำรัง บางคีนย้งนกแสบบินมาหาหนูกิน นกบางตัวก็บินลงมาหาปลากินในเลสาบ เพราะว่ามีปลาหลายชนิดย้งขี้ตั้ง ปลาโทง ปลากรด แล้วยังกึ่ง มาวางไข่ริมชายฝั่ง เพราะว่ามันสามารถเป็นที่อยู่หลบแดดหลบฝนได้...”

(อิสรา ศีลาถาย, สัมภาษณ์วันที่ 8 กันยายน 2556)

2.3 เศรษฐกิจ

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ช่วยให้ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์น้ำสัตว์บกนานาชนิดเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากสามารถเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นให้กับสัตว์น้ำเหล่านั้นได้ เมื่อมีจำนวนและปริมาณสัตว์น้ำที่เพิ่มขึ้นในทะเลสาบสงขลา ทั้งกุ้ง หอย ปู และปลา ทำให้ชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลมสามารถหันกลับมาออกเรือหาปลาในทะเลสาบสงขลาได้ตามปกติ และสามารถประกอบอาชีพประมงได้เพิ่มขึ้นตามลำดับ ซึ่งจากเดิมที่เคยมาประกอบอาชีพเสริมอย่างอื่นบ้าง หรือการเดินทางออกจากพื้นที่บ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง เพื่อไปรับใช้แรงงานต่างแดน เช่น การทำงานโรงงานอุตสาหกรรม

ทำงานรับจ้างทั่วไป การค้าแรงงานในเมืองหลวง เป็นต้น ซึ่งหลังจากที่ได้มีการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาพื้นที่ผืนแผ่นดินป่า และทรัพยากรอันทรงคุณค่าให้หวนกลับมาคืนสู่เหย้าแห่งความอุดมสมบูรณ์พูนผลอีกครั้ง สิ่งเหล่านี้จึงส่งผลทำให้ปริมาณสัตว์น้ำที่เพิ่มมากขึ้น และสามารถที่จะนำไปขายหรือจำหน่ายตามท้องตลาดภายในชุมชนบ้านแหลม และชุมชนใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี เพื่อเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน และสร้างคุณภาพชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้นตามมาด้วย จากเดิมที่เคยมีปัญหาเกี่ยวกับภาระหนี้สินล้นมือ และได้มีการกู้หนี้ยืมสินมา เพื่อการเกษตรกรรมหรือการประกอบอาชีพอื่นใด ก็สามารถที่จะปลดหนี้สินให้กับตนเอง และครอบครัว เพื่อกลับมาดำรงชีวิตที่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความสุขกว่าเช่นเดิม จากคำบอกเล่าที่ว่า

“...ตั้งแต่ทรัพยากรในชุมชนกลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนแต่ก่อน ทำให้พี่ๆ น้องๆ ที่ว่าออกไปทำงานที่นอก ก็หลบกันมาออกเรือเหมือนเดิม เพราะว่าดีหว่าไปเป็นลูกจ้างเพื่อนเขา แค่ทำงานในหมู่บ้านให้พอมีรายได้เลี้ยงคนในบ้านให้รอดไปวันๆ ก็ได้แล้ว เพราะว่าไม่จำเป็นต้องอะไรมากมาย แล้วก็หารายได้ทางอื่นกันทำให้ยังเปี้ยเก็บมากขึ้นหว่าเดิม...”

(ระรวย สุวรรณกุล, สัมภาษณ์วันที่ 8 กันยายน 2556)

2.4 สังคม

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม สามารถสร้างเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนบ้านแหลมจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดกันทุกคนทุกครัวเรือน ซึ่งคนในชุมชนบ้านแหลมได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกป่าขึ้นในชุมชนบ้านแหลมอย่างเป็นทางการ เพื่อเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแหลม การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม สามารถเป็นวิธีการหนึ่งหรือเป็นอีกกิจกรรมอย่างหนึ่ง ที่จะสามารถช่วยให้ระบบความสัมพันธ์ที่เคยมีให้มากกลับมามีความสำคัญเป็นเหมือนดังเช่นเดิมอีกครั้ง การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม สามารถสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในหมู่คณะ มิตรภาพไมตรีอันดีงามให้บังเกิดขึ้นแก่ชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การเคารพในสิทธิการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชนเดียวกัน การไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน การรู้จักการให้อภัยกัน การเข้าใจกันและกัน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เพราะการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชน

บ้านแหลมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้คนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการทำ เพื่อที่จะได้เรียนรู้และร่วมมือกันฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ตนเองได้เคยทำลายไปและจะได้กลับมาที่มีความสมบูรณ์อีกครั้ง จากคำบอกเล่าที่ว่า

“...คนในชุมชนช่วยกันดี เพราะเราเป็นญาติพี่น้องกันมากหา สังกัดจากนามสกุลที่ไม่บนใครเลย เวลาใครเราช่วยกัน ทั้งงาน แต่ง งานบวช งานศพ เราอยู่กันแต่ในวัด แขนวมื้อกันเลย เหมือนกับการปลูกป่า ดูแลเสาะบสงขลาเราก็ช่วยกัน เพราะมันเป็นกิจกรรมที่ทุกคนร่วมกันทำ เพื่อชุมชนของตัวเองและก็เพื่อ ลูกหลานในอนาคตกัน...”

(นิตย์ ขวัญทอง, สัมภาษณ์วันที่ 8 กันยายน 2556)

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการภาคสนาม สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง คือ ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยเน้นประเด็นความสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเพื่อนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ ตีความและสรุปผล ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปประเด็นผลการศึกษาของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมไว้ดังนี้

ในคำถามงานวิจัยแรกที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ 4 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการเรียกประชุมรวมโดยผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแหลม เพื่อเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกรักบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง ความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนต่อตนเองและผู้อื่น ข้อสรุปของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านแหลม คือ ปัญหาที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ที่มีความเสื่อมโทรมและลดจำนวนเหลือน้อยลงทุกที โดยร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไข วิธีดำเนินการ และผลที่ได้จากการดำเนินการครั้งนี้ ดังนั้น จึงเกิดการตัดสินใจร่วมกันในการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ประการที่สอง การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ เป็นการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกัน ตามแนวทางนโยบายกฎระเบียบหรือข้อบังคับที่วางไว้ การกำหนดขอบเขตในพื้นที่การอนุรักษ์ ดูแลรักษา และฟื้นฟู การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดโดยคนในชุมชนเองอย่างทั่วถึง การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ประการที่สาม การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ เป็นการร่วมกันใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างรู้คุณค่า การสำนึกในสิ่งที่มีประโยชน์และมีคุณค่าแก่ตนเองและผู้อื่น การแบ่งปันกัน การนึกถึงใจเขาใจเรา เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนบ้านแหลมอย่างถูกต้อง และประการที่สุดท้าย การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลในกิจกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างคนในชุมชนบ้านแหลมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมที่ส่งผลให้ในหลายๆ ด้าน ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และสิ่งมีชีวิตนานาชนิดที่อาศัยอยู่รวมในพื้นที่เดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไปจากเดิมเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี หากมีข้อผิดพลาดประการใด

สามารถนำมาปรับปรุงแก้ไขให้กลับสู่สภาพเดิมอย่างรวดเร็ว ด้วยความร่วมมือกันของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เพื่อการกลับมาของทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

ในการตอบคำถามงานวิจัยที่สอง คือ ผลที่ได้การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ 4 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ผลการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมขึ้น ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนบ้านแหลมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากขึ้น ทั้งการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การผลิตเครื่องมืออุปกรณ์การทำประมงพื้นบ้าน การดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตในชุมชนที่มีการปรับเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้นเรื่อยๆ ประการที่สอง สิ่งแวดล้อม ผลที่ได้มีการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ทำให้สภาพแวดล้อมโดยส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านแหลม ได้มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ ทั้งในเรื่องของคุณภาพดิน น้ำ และป่าไม้ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งทรัพยากรป่าเสม็ดในป่าพรุของชุมชนบ้านแหลมสามารถเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์น้ำนานาชนิดได้ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์บก สัตว์น้ำก็ตาม การเพิ่มขึ้นของปริมาณสัตว์น้ำเหล่านี้ สามารถสร้างความอุดมสมบูรณ์แก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสามารถใช้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาและเลี้ยงปลาในกระชังได้ และสร้างเป็นอาชีพเสริม เพื่อส่งเสริมรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ประการที่สาม เศรษฐกิจ ทำให้ชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลมสามารถประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านได้มากยิ่งขึ้น สามารถที่จะนำไปขายหรือจำหน่ายตามท้องตลาดภายในชุมชนบ้านแหลมและชุมชนใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี เพื่อเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน และสร้างคุณภาพชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น ตามมาด้วย และประการสุดท้าย สังคม การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม สามารถสร้างเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนบ้านแหลมจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดกันทุกคนทุกครัวเรือน และเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแหลม การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม สามารถเป็นวิธีการหนึ่งหรือเป็นอีกกิจกรรมอย่างหนึ่ง ที่จะสามารถช่วยให้ระบบความสัมพันธ์ที่เคยมีให้มากกลับมามีความสำคัญเป็นเหมือนดังเช่นเดิมอีกครั้ง และสามารถสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในหมู่คณะ มิตรภาพไมตรีอันดีงามให้บังเกิดขึ้นแก่ชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การเคารพในสิทธิการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชนเดียวกัน การไม่เอาัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน การรู้จักการให้อภัยกัน การเข้าใจกันและกัน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เพราะการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้คนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการทำ เพื่อที่จะได้เรียนรู้และร่วมมือกันฟื้นฟูดูแลรักษา และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ตนเองได้เคยทำลายไปและจะได้กลับมาที่มีความสมบูรณ์อีกครั้ง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เกิดขึ้นจากความร่วมมือของคนในชุมชน ที่ต้องการพลิกฟื้นระบบนิเวศให้มีความสมดุล และเพื่อป้องกันภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้ โดยมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนและศึกษาดูงาน ซึ่งชุมชนได้เป็นผู้กำหนดและร่วมกันปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม คือ

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ที่มีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนบ้านแหลม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ที่มีความสำคัญทั้งด้านการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก การประกอบอาชีพเสริมอื่นๆ เพื่อหารายได้ให้แก่ครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเกิดจากการที่ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมใช้ทรัพยากรอย่างขาดจิตสำนึก ขาดการดูแลรักษาหวงแหน หรือทดแทนทรัพยากรที่สูญเสียไป ผลภัยธรรมชาติที่ทำลายธรรมชาติด้วยตนเอง ดังนั้น ทรัพยากรธรรมชาติจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อมนุษย์ในยุคปัจจุบันและอนาคต การสูญเสียและส่งผลกระทบต่อตรงต่อมนุษย์เอง ที่จะเป็นตัวกระตุ้นทำให้คนส่วนใหญ่ลุกขึ้นมาต่อสู้และร่วมมือร่วมใจกันในการสร้างสรรค์สิ่งที่มีอยู่และมีคุณค่าให้กลับมาสร้างคุณประโยชน์และเอื้ออำนวยต่อตนเองอีกครั้ง ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสุลักษณ์ เสงี่ยมลักษณ์ (2553) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านของชุมชนประมงพื้นบ้านพื้นที่อ่าวไทยตอนบน และเพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอ่าวไทยตอนบนที่เหมาะสมของประชาชนและองค์กรชุมชน ตลอดจนเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอ่าวไทยตอนบนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน พบว่า เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่อยู่ติดทะเล ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งมีวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย การตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกลุ่มกันตามริมน้ำใช้วิธีการทำประมงแบบดั้งเดิม ใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์เอง มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำประมงและเทคนิคการถนอมอาหารจากสัตว์น้ำที่เหลือจากการจำหน่าย ปัญหาการประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้านเกิดจากปริมาณสัตว์น้ำที่ลดน้อยลงภาวะน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ป่าชายเลนเสื่อมโทรม ส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านประสบปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของครอบครัวกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจในการแก้ปัญหา ปกป้องกันภายในครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนบ้าน ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มต่างๆ ผลจากการที่ชาวประมงพื้นบ้าน หน่วยงานภาครัฐ และผู้ประกอบการได้ร่วมคิดในการวางแผน และการตัดสินใจ นำไปสู่การร่วมปฏิบัติ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์พร้อมทั้งการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ให้การจัดการประสบผลสำเร็จในที่สุด แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ชายฝั่งอ่าวไทยตอนบนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของการมีส่วนร่วมของ Cohen & Uphoff (1980, pp. 219-222) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ คือ ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ซึ่งการกระทำหรือลงมือปฏิบัติการสิ่งใดจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประชุมกลุ่มคนในชุมชนหรือในพื้นที่นั้นๆ เพื่อรวบรวมและระดมสมองการแสดงออกทางความคิดของทุกคนและทุกภาคส่วน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของแต่ละบุคคล ตลอดจนการตัดสินใจการเข้าร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบ ความหวังดีการสนับสนุนในด้านกิจกรรมและมีจุดประสงค์ที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น การแสดงออกในทางที่ดีงามและแสดงพลังความร่วมมือกันจะก่อให้เกิดความสำเร็จในหน้าที่การงานและชีวิตทั้งตนเองและผู้อื่น และการกระทำสิ่งใดหรือการมีส่วนร่วมในการทำสิ่งใดมักหวังผลตอบแทนจากการมีส่วนร่วมในการทำสิ่งนั้นๆ เพื่อความคุ้มค่าและความภาคภูมิใจในกิจกรรมที่ทำเป็นรางวัลและกำไรชีวิตให้กับตนเอง อีกทั้งเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้อื่นได้รับทราบและเห็นผลการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดอย่างรู้คุณค่าและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อเสนอแนะทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการจัดทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เป็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของชุมชนและพื้นที่ของส่วนบุคคล ดังนั้น ควรมีการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดขึ้นในพื้นที่ของตนเอง โดยการสละพื้นที่ส่วนหนึ่งในพื้นที่ของตนเอง เพื่อสนับสนุนและขยายพื้นที่ป่าเสม็ดในชุมชนบ้านแหลม โดยการอนุรักษ์ปลูกต้นเสม็ดเพิ่มขึ้นจากเดิมและเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อเป็นการทดแทนต้นเสม็ดที่สูญเสียไป

2. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสม็ดเพียงช่องทางเดียว ย่อมทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดลดจำนวนลง เนื่องจากการประกอบอาชีพพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม จำเป็นอย่างยิ่งที่จำต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสม็ดเป็นอย่างมาก ดังนั้น ควรมีการศึกษาคุณประโยชน์เกี่ยวกับคุณสมบัติของทรัพยากรอื่นๆ ที่มีคุณประโยชน์และมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับ

ทรัพยากรป่าเสม็ด เพื่อนำมาทดแทนการสูญเสียและลดจำนวนลงของทรัพยากรป่าเสม็ดได้อีกทางหนึ่งด้วย

3. การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เป็นการนำวัสดุที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างและผลิตเป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการทำมาหากินเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรให้การอนุรักษ์และสนับสนุนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ผลิตขึ้นเองตามธรรมชาติ ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่มีพิษมีภัยและไม่เป็นอันตรายต่อตนเอง ชุมชน สังคม และธรรมชาติอีกด้วย ดังนั้น ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่นำวัสดุทางธรรมชาติมาสร้างและผลิตเป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการทำมาหากินเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว และควรค่าแก่อนุรักษ์ไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่ลูกหลานในวันข้างหน้า

4. จากการลงสำรวจพื้นที่เกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนบ้านแหลม ระหว่างทางเข้าก่อนถึงชุมชนบ้านแหลม ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นพื้นที่ของชุมชนอื่นๆ เช่น ชุมชนบ้านบางไทร ชุมชนบ้านแหลมจาก ได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่าเสม็ดเป็นการปลูกปาล์มน้ำมัน เพื่อเพิ่มช่องทางการหารายได้ให้แก่ครัวเรือน อันส่งผลกระทบต่อพื้นที่ที่ทรัพยากรที่เป็นป่าเสม็ดสูญเสียและลดจำนวนเหลือน้อยลง ดังนั้น การสำรวจในพื้นที่เบื้องต้นของชุมชนบ้านแหลม ยังไม่พบการเปลี่ยนแปลงของป่าเสม็ดเป็นป่าปาล์ม พบเพียงแต่การปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นการทำบ่อกึ่งเท่านั้น ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ควรค่าแก่การรักษาให้คงอยู่คู่กับชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

5. การมีส่วนร่วมในการจัดทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ในพื้นที่หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ควรมีการสร้างเครือข่ายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดร่วมกับพื้นที่อื่นๆ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และรักษามิให้ทรัพยากรป่าเสม็ดสูญหายไปจากแผ่นดิน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่าเสม็ดเป็นการปลูกปาล์มพืชเศรษฐกิจในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งถือเป็นการสูญเสียพื้นที่อันทรงคุณค่าแก่การรักษาอย่างยิ่ง

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา อย่างต่อเนื่อง เพื่อสามารถศึกษาเกี่ยวกับประเด็นการอยู่รอดของพื้นที่ป่าเสม็ดในชุมชนบ้านแหลมอีกด้วย

3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่สาธารณะอื่นๆ ของชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เพื่อเป็น

แนวทางในการจัดการรวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ในด้านต่างๆ ที่ให้ความสำคัญไม่น้อยไปกว่าป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม เพื่อให้มนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมสามัญศึกษา. (2543). *คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยล้อมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- เกษม จันทร์แก้ว. (2547). *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จักรพันธ์ ปัญญาสุวรรณ. (2545). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2526). *คู่มือนักพัฒนาวิธีทำงานกับเกษตรกร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โครงการอนุรักษ์ป่าเสม็ดชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (2556). *องค์การบริหารส่วนตำบลปากกรอ*. (ออนไลน์). ค้นเมื่อ 8 กันยายน 2556, จาก: http://www.dmcr.go.th/smcrrc/songkhla_lake.html
- ฉอาน วุฒิกรรมรักษา. (2536). *ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผลต่อการเข้าร่วมของประชาชนโครงการสร้างงานในชนบท ศึกษากรณีโครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่น ตำบลคุ้มพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ สม.ม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ชานรินทร์ ศรีบุญเรือง. (2550). *เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่ตำอำเภอละโว้ง จังหวัดลำปาง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ชัยพร ไทยกิ่ง. (2550). *บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภาครัฐในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชน บ้านหนองคอง ตำบลพังแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร*. การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญา วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชินรัตน์ สมสืบ. (2539). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ชูเกียรติ ลีสวรรณ์. (2546). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

เต็ม สมิตินันท์. (2544). *ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้.

ทัศนีย์ ทองสว่าง และทวี ทองสว่าง. (2523) *การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: เกสรมหาวิทยาลัยการพิมพ์.

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. นครปฐม: ศูนย์นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

ธนิษฐ์ หนูยิ้ม และบุญชู บุษวี. (2542). *ไม้เสม็ดขาว*. นราธิวาส: พิมพ์เผยแพร่ในเอกสารเผยแพร่ทางวิชาการศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติป่าพรุสิรินธร.

ธีระพงษ์ สิทธิโคตร. (2550). *แนวทางการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มน้ำสงคราม: กรณีศึกษาบทบาทขององค์กรภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). *การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง*. เชียงใหม่.

นิวัต เรืองพานิช. (2546). *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปิยะวัฒน์ พรหมรักษา. (2547). *ป่าเสม็ดผืนป่าที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปรัชญา เวชสารัชช์. (2528). *การมีส่วนร่วมของสตรีผู้นำในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในจังหวัดราชบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ไพรัช อรรถกามานนท์ และมันทนา โชควรวัฒนกร. (2545). *การส่งเสริมชุมชนและท้องถิ่นในการปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.

ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย*. อ้างถึงในทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

มูลนิธิป่าเขตร้อน. (2547). หนังสือบันทึกสิ่งแวดล้อมป่าเขตร้อน. กองส่งเสริมและเผยแพร่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร.

มนต์ชัย เต็มขุนทด. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล: ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, กรุงเทพมหานคร.

ยุวรัตน์ วุฒิเมธี. (2534). การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาชุมชนผสมผสานในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

ยศ สันตสมบัติ. (2541). รัฐ ชุมชน และนโยบายการจัดการทรัพยากร: บทสำรวจองค์ความรู้. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น.

ยศ สันตสมบัติ. (2541). สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ยศ สันตสมบัติ. (2544). ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยศ สันตสมบัติ. (2547). นิเวศชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชน. เชียงใหม่: วิทอินดีไซด์.

วันเพ็ญ สุรฤกษ์. (2523). การจัดการปัญหาเรื่องน้ำชลประทานในภาคเหนือ. วารสารสายชล. 12, 1 – 3

วินัย วีระพัฒนานนท์. (2546). วิฤตสิ่งแวดล้อมทางต้นแห่งการพัฒนา ฉบับปรับปรุงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: บริษัทส่องสยามจำกัด.

บรรณานุกรม (ต่อ)

วีรวัฒน์ ไชยคำมิ่ง. (2538). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารหลักสูตรของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเขตชนบทยากจน เขตจังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ศิริกุล กสิวิวัฒน์. (2542). การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างไร. วารสารพัฒนาชุมชน, 42, 19-21.

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี. (2552). มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา ร่วมกับ พิพิธภัณฑประวัติ ธรรมชาติและเครือข่ายเรียนรู้ท้องถิ่น คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

- สัมพันธ์ กางเพ็ง. (2544). รูปแบบการมีส่วนร่วมในสถานศึกษา. *วารสารข้าราชการครู*, 22, สำนักงาน ก.ค. กระทรวงศึกษาธิการ.
- สัมพันธ์ กาญจนพันธุ์. (2540). *ป่าชุมชนภาคเหนือ: ศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- สุกาญจน์ รัตนเลิศสุรณ. (2546). *หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุชาติ บุรีรัตน์. (2553). *การศึกษามิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองหัวคน ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สุรัชย์ หวันแก้ว. (2531). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุลักษณ์ เสี่ยงลักษณ์. (2553). *วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน: กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่ง พื้นที่อ่าวไทยตอนบน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สหทัย วิเศษ และนิคม บุญเสริม. (2547). *การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เสน่ห์ จามริก และคณะ. (2536). *ป่าชุมชนในประเทศไทย แนวทางการพัฒนาเล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับสภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย*. เชียงใหม่: สถาบันท้องถิ่นพัฒนา.
- เสน่ห์ จามริก. (2541). *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา เล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย.
- เสน่ห์ จามริก. (2544). *สิทธิมนุษยชน เกณฑ์ คุณค่าและฐานความคิด*. มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และโครงการจัดตั้งสำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษาและการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร.
- เสน่ห์ จามริก. (2545). *สิทธิมนุษยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

- เสนห์ จามริก. (2546). *สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (แนวทางการวิเคราะห์และวางแผน)*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อมรรัตน์ รัตนาศัย. (2553). *กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย*. การพัฒนาภูมิศาสตร์อย่างยั่งยืน. เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มิติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่น ว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- อเนก นาคะบุตร. (2536). *จุดเปลี่ยนในการพัฒนาชนบทและองค์กรพัฒนาชนบทไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่น.
- อุ้นตา นพคุณ. (2538). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาในการศึกษามีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: กลุ่มศึกษาปัญหาและทิศทางการศึกษาไทย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อุรรักษ์ อิวาง. (2550). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำแม่วาว จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- อำนาจ เจริญศิลป์. (2543). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (2556). *องค์การบริหารส่วนตำบลปากกรอ*. (ออนไลน์). ค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2556, จาก:
<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=901507>
- Cohen, J. M. and Uphoff, N. T. (1980). *Participation's Place in Rural Development: Sacking Clarity Through Specificity*. India: World Development.

บุคลากรกรม

กลีน อินทยอด (2556, 14 กรกฎาคม), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ศาลากลางน้ำชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

จรรย์ เพ็งจรัส (2556, 7 ตุลาคม), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 12/1 หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิง
หนคร จังหวัดสงขลา

นิตย์ ขวัญทอง (2556, 8 กันยายน), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ศาลากลางน้ำของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปาก
กรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

นุกูล พูลแก้ว (2556, 8 กันยายน), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ศาลากลางน้ำชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

นุ้ย อินทยอด (2556, 14 กรกฎาคม), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ศาลากลางน้ำชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

บุญญาพร กอแก้ว (2556, 8 กันยายน), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอ
สิงหนคร จังหวัดสงขลา

เผอญ บัวงาม (2556, 10 กุมภาพันธ์), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 8/1 หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอ
สิงหนคร จังหวัดสงขลา

พาณี สุวรรณมณี (2556, 8 กันยายน), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 12/1 หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอ
สิงหนคร จังหวัดสงขลา

พิชัย สุวรรณกุล (2556, 4 สิงหาคม), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 25/3 หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอ
สิงหนคร จังหวัดสงขลา

พินิจ สุวรรณกุล (2556, 4 สิงหาคม), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 25/3 หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอ
สิงหนคร จังหวัดสงขลา

บุคลากร (ต่อ)

พิมล เพ็งจรัส (2556, 23 มิถุนายน), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ศาลากลางน้ำชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

มงคล ศิลาลาย (2556, 8 กันยายน), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิง
หนคร จังหวัดสงขลา

ยุพา เพ็งจรัส (2556, 10 กุมภาพันธ์), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านศาลากลางน้ำชุมชนบ้านแหลม ตำบล
ปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ระรวัย สุวรรณกุล (2556, 8 กันยายน), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 25/3 หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

วิจิตร เพ็งจรัส (2556, 10 กุมภาพันธ์), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 15/1 หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

วิชัย เพ็งจรัส (2556, 4 สิงหาคม), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ศาลากลางน้ำชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

สนั่น บัวงาม (2556, 4 สิงหาคม), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 8/1 หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิง
หนคร จังหวัดสงขลา

สมจิต วิชาธิคุณ (2556, 23 มิถุนายน), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 25/2 หมู่ที่ 5 ตำบลปากร่อ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

สมนึก วิชาธิคุณ (2556, 10 กุมภาพันธ์), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 25/2 หมู่ที่ 5 ตำบลปากร่อ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

สมปอง สุวรรณมณี (2556, 4 สิงหาคม), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ศาลากลางน้ำชุมชนบ้านแหลม ตำบลปาก
ร่อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

บุคลากรกรม (ต่อ)

สมพร เพ็งจรัส (2556, 4 สิงหาคม), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ศาลากลางน้ำชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากร่อ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

อิสรา ศีลาลาย (2556, 8 กันยายน), ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 5 ตำบลปากร่อ อำเภอสิง
หนคร จังหวัดสงขลา

ภาคผนวก

แนวทางการสัมภาษณ์

เรื่อง ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม

ตำบลปากกร อําเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

บริบทพื้นที่วิจัย หมู่ที่ 5 ชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกร อําเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริง แล้วกรอกข้อมูลลงในช่องว่างที่เว้นไว้ให้ครบถ้วน

1. ชื่อ-สกุล (นาย/นาง/น.ส.)สกุล.....
2. ที่อยู่ บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....หมู่บ้าน.....ตรอก/ซอย.....
ถนน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
3. เพศ ชาย หญิง
4. อายุปี
5. ศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลาม
 พราหมณ์ อื่นๆ
6. อาชีพ นักเรียน/นักศึกษา ข้าราชการ พนักงานทั่วไป
 รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย เกษตรกรรม
 รับจ้างทั่วไป อื่นๆ
7. ระดับการศึกษา ประถมศึกษา มัธยมตอนต้น
 มัธยมตอนปลาย/ปวช. ปวส./อนุปริญญา
 ปริญญาตรี ปริญญาโท
 สูงกว่าปริญญาโท อื่นๆ
8. ท่านอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้เป็นระยะเวลาปี

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้าน
แหลมและผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5
ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

2.1 การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5
ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

- ท่านทราบแหล่งที่ตั้งของทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมหรือไม่ ตั้งอยู่ส่วนใด
ของชุมชน และมีอายุการเจริญเติบโตนานเท่าไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้าง
ขึ้นเองภายในชุมชน อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- ท่านเคยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมบ้างหรือไม่ และ
ใช้ประโยชน์ในด้านใดบ้าง อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- ท่านคิดว่าทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมประสบกับปัญหาความเสื่อม
โทรมหรือลดน้อยลงในช่วงใด และส่งผลกระทบต่อในด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....
.....
- ทำไมจึงต้องมีการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมขึ้นภายใต้ความร่วมมือกันระหว่างคนในชุมชนบ้านแหลม เพราะเหตุใด
.....
.....
.....

.....
.....
- จุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมเกิดขึ้นได้อย่างไร
.....
.....
.....

.....
.....
- ใครเป็นผู้ริเริ่มการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม เพราะเหตุใด
.....
.....
.....

.....
.....
- การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม มีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไรบ้าง
.....
.....
.....

.....
.....
- ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมอย่างไรบ้างและมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันอย่างไร
.....
.....

.....

 - กฎกติกาข้อบังคับที่ใช้ในการจัดการการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ด
 ของชุมชนบ้านแหลมเป็นอย่างไรบ้าง

.....

 - การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมมีหน่วยงาน
 ทางราชการหรือภาคเอกชนเข้ามามีส่วนชวนหรือให้การสนับสนุนหรือไม่ อย่างไรบ้าง

.....

 2.2 ผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้าน
 แหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากอ อำเภอสีนคร จังหวัดสงขลา

- การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมส่งผลต่อชุมชน
 และคนในชุมชนในด้านใดบ้าง และอย่างไร

.....

 - จำนวนและปริมาณของทรัพยากรป่าเสม็ดภายในชุมชนบ้านแหลมมีปริมาณเพิ่ม
 มากขึ้นหรือไม่ และมีจำนวนเพียงพอต่อการใช้สอยของคนในชุมชนมากน้อยเพียงใด อย่างไร

- จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม ผลตอบ
รับจากคนภายในชุมชนบ้านแหลมเป็นไปในทิศทางใดบ้าง อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

ตอนที่ 3 ความคิดเห็น/ ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....
.....

Crime Cities - Network
 conflict gender Education Politics Gender
 Literature ethnicity Graduate history class
 Movements Demography Class Mobility
 Development Economy Industry Knowledge Sociology
 psychology Stratification development
 Networks organizations Art Family Culture origins
 behavior Environment Organizations
 social Change Humanities race Philosophy
 music violence Religion Medicine
 peace Deviance
 Health culture
 student

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ

เครือข่ายบัณฑิตศึกษามนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ภาคใต้

ครั้งที่ 3

28-29 สิงหาคม 2556 ณ ห้องประชุมลีลาวดี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

จัดโดย สถาบันบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม
Melaleuca Forest: Participation in Resource Management of Ban Laem
Community.

อุมาพร บุญรัตน์

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อุทิศ สังขรัตน์

ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทนำ

ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากอ อำเภอลำสนธิ จังหวัดสงขลา ได้มีการนำแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยคนในชุมชน เพื่อเป็นการช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่สูญหายไป ให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง แต่ด้วยสาเหตุจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ภายในชุมชนบ้านแหลม ประกอบกับชาวบ้านแหลมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงกันทุกครัวเรือน จนกลายเป็นหมู่บ้านชาวประมงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะมีวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับทะเลสาบสงขลาเป็นอย่างดี จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมที่ประกอบอาชีพประมงส่วนใหญ่ มองเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาแห่งนี้ว่ามีคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างมาก อีกทั้งยังช่วยการแสวงหาผลประโยชน์หรือหารายได้จากส่วนนี้ได้เต็มที่ ด้วยเหตุจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรแหล่งน้ำ ป่าไม้ และปริมาณสัตว์น้ำที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เปรียบเสมือนหม้อข้าวหรือแหล่งอาหารที่ดีที่สุดของคนในชุมชนบ้านแหลม การใช้ชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมจึงคลุกคลีอยู่กับทะเลและป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ ทั้งพึ่งอาศัยกันจนกลายเป็นกิจวัตรประจำวันของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เช่น การออกเรือหาปลา การทำประมง หรือการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมืออุปกรณ์พื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งเครื่องมืออุปกรณ์การทำประมงพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ส่วนใหญ่ทำมาจากวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน นั่นก็คือ ไม้เสม็ดหรือป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ซึ่งป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมถือเป็นทรัพยากรอันล้ำค่าและมีมาอย่างยาวนาน อันส่งผลต่อจำนวนและปริมาณที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก และถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากส่วนนี้ได้โดยไม่จำกัดจำนวน และตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างเต็มที่

ด้วยประโยชน์และคุณค่าอันมากมายจากทรัพยากรไม้เสม็ดหรือป่าเสม็ด จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมใช้ประโยชน์จากป่าเสม็ดได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมใช้ประโยชน์จากไม้

เสม็ดในด้านต่างๆ เช่น การทำรั้วบ้าน ไม้ถ่อเรือ เสาหรือหลักล้ามเรือ เสาบ้านหรือเสากระท่อมในทะเล คัน เบ็ดตกปลา ไม้ยกยอ กระชังเลี้ยงปลาในทะเล ไซตักปลา หรือแม้กระทั่งทำแนวกันวางกักตักปลา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสม็ดทั้งสิ้น ดังนั้น ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมจึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าและเป็นประโยชน์อย่างมากกับชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ชุมชนประมงพื้นบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในชุมชนบ้านแหลมปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมาอย่างช้านาน แต่ด้วยจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นบวกกับปริมาณความต้องการของประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละวัน ทำให้มีจำนวนคนที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และไม่มีวันที่จะลดน้อยลง การใช้วัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติอย่างขาดจิตสำนึก จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมลดจำนวนน้อยลงและเสื่อมโทรมลงที่สุดในที่สุด

แนวความคิดการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม จึงเกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม โดยเริ่มจากผู้นำชุมชนไม่ว่าจะเป็น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการชุมชน โดยการประชุมชาวบ้านพูดคุยเกี่ยวกับความเป็นมาหรือปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน แนวทางการแก้ไข แนวทางการป้องกัน วัตถุประสงค์ของการจัดทำ แนวคิดที่นำมาใช้ รวมถึงวิธีการดำเนินงาน ตลอดจนผลที่ได้รับจากการร่วมมือ เป็นต้น การจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมจึงเกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดสถานที่ที่มีการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ด อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านแหลม เพื่อให้ชาวบ้านตระหนักและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง โดยมีการกำหนดขอบเขตที่แน่นอน และมีการกำหนดกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในปฏิบัติร่วมกันและการป้องกันการกระทำ ความผิด การจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชาวบ้านชุมชนบ้านแหลมในครั้งนี้ ชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ปฏิบัติตามทุกขั้นตอนอย่างเคร่งครัด ช่วยกันดูแลและรักษา มีความรู้สึกหวงแหนเป็นเจ้าของร่วมกัน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดอันเป็นทรัพยากรชุมชนบ้านแหลม ถือเป็น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า และถือเป็นต้นแบบแห่งการอนุรักษ์ที่หมู่บ้านอื่นสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

คำถามการวิจัย

1. ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนอย่างไร
2. ผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการใช้วิธีการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ในการนำเสนอวิธีการวิจัยในครั้งนี้ได้แบ่งแยกด้วยกัน 7 ขั้นตอน คือ พื้นที่ทำการศึกษา ผู้ให้ข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมโดยคนในชุมชนเอง ซึ่งจะเป็นการมีส่วนร่วมกันของชาวบ้านชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา และเพื่อศึกษาผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยจากการศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการภาคสนาม การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และวิเคราะห์จัดทำเป็นเนื้อหาข้อมูล

ผลจากการศึกษา

ความเป็นมาป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม

ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นป่าที่มีการเจริญเติบโตตามธรรมชาติและมีอายุอย่างช้านาน ตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษในอดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยทำเลที่ตั้งของชุมชนบ้านแหลม ติดกับชายฝั่งทะเลสาบสงขลาตลอดทั้งหมู่บ้าน ป่าเสม็ดเปรียบเสมือนป่าชายเลน

หรือป่าพรุของชุมชนบ้านแหลม เนื่องจากป่าเสม็ด (Melaleuca forest) ของชุมชนบ้านแหลมอยู่ริมชายฝั่ง ทะเลสาบสงขลา และชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมจึงแสวงหาผลประโยชน์จากส่วนนี้ได้อย่างไม่มีขีดจำกัด

ประโยชน์การใช้สอยป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม

ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมใช้ประโยชน์จากไม้เสม็ดในด้านต่างๆ ที่สนองความต้องการทางด้าน ปัจจัยสี่ของมนุษย์ เช่น การทำรั้วบ้าน ไม้ถ่อเรือ เสาหรือหลักล้ามเรือ เสาบ้านหรือเสากระท่อมในทะเล คัน เบ็ดตกปลา ไม้ยกยอ กระชังเลี้ยงปลาในทะเล ไซตักปลา หรือแม้กระทั่งทำแนวกันวางกักตักปลา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสม็ดทั้งสิ้น ดังนั้น ป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมจึง เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าและเป็นประโยชน์อย่างมากกับชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ชุมชนประมง พื้นบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในชุมชนบ้านแหลมปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมา อย่างช้านาน

นอกจากนี้การใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้มีมากมายหลากหลายประการ เช่น การใช้ไม้เสม็ดทำ เครื่องมือเครื่องใช้ในการก่อสร้าง การทำพื้น และเผาถ่าน การใช้เปลือกไม้เสม็ดทำฟาบ้าน มุงหลังคา ชุบ น้ำมันยางทำได้จุดไฟ อุดรูรั่วของเรือ ย้อมแห อวนใบ ต้มน้ำดื่มแทนน้ำชา และใช้เป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ เช่น แพะ และควาย นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้ใบและยอดอ่อนรับประทานเป็นผัก ตลอดจนการใช้ประโยชน์เป็นรูปไล่ ยุงจากไม้เสม็ดขาว น้ำมันหอมระเหย ที่กลั่นได้จากใบเสม็ด (Cajuput oil) เรียกว่า น้ำมันเสม็ด หรือน้ำมัน เขียว ส่วนสรรพคุณการใช้ภายนอก ใช้ทำยานวดแก้ปวดเมื่อย รักษาโรคไขข้ออักเสบ ใช้ทำยาหม่อง ยาแก้ ปวดหัว ปวดหู ปวดฟัน ยารักษาโรคผิวหนัง รักษาสิ่ว ยาฆ่าเชื้อโรค และยาฆ่าแมลง เป็นต้น สำหรับ สรรพคุณการใช้ภายใน เป็นยากระตุ้น ขับลม แก้อาการเกร็งของกล้ามเนื้อในกระเพาะลำไส้ แก้อาการจุก เสียด แก้อาการท้องอืด ขับเสมหะ แก้หลอดลมอักเสบ และขับพยาธิในลำไส้ เป็นต้น (ธนิตย์ หนูยิ้ม และ บุญชู บุญทวี, 2542: 4)

ด้วยคุณประโยชน์จากป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมมากมายมหาศาล ทำให้มีจำนวนคนที่ต้องการ แสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ประกอบกับการเพิ่มจำนวนของประชากรที่ เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ และไม่มีวันที่จะลดน้อยลง การใช้วัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติอย่างขาดจิตสำนึก จึงเป็น สาเหตุหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมลดจำนวนน้อยลงและเสื่อมโทรม ลงในที่สุด จนกระทั่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมโดยคนในชุมชนเอง

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เกิดแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของ ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากอ่อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ และตัดสินใจ ปฏิบัติการ โดยเริ่มจากผู้นำชุมชนไม่ว่าจะเป็น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่ และคณะกรรมการชุมชน เรียกประชุมชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม ด้วยการนำปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านนำมาเป็นประเด็นสำคัญ ในการประชุมครั้งนี้ นั่นก็คือ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนถูกทำลายและลดจำนวนเหลือน้อยลง ซึ่งทรัพยากรที่ถูกทำลายและลดจำนวนเหลือน้อยลง นั่นก็คือ ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ซึ่งถือได้ว่าทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม

จากการประชุมดังกล่าวได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมเป็นอย่างดี ตลอดจนการดำเนินการประชุมผู้นำชุมชนได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน รวมถึงวัตถุประสงค์ของการประชุม วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน แนวทางการแก้ไข แนวคิดที่นำมาใช้ ตลอดจนผลที่ได้รับจากการดำเนินงานครั้งนี้ โดยการอธิบายเกี่ยวกับรายละเอียดดังกล่าวอย่างครบถ้วน ทำให้การประชุมครั้งนี้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี เนื่องจากชาวบ้านเข้าใจและรับรู้ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองโดยตรง ทั้งร่วมแสดงความคิดเห็นและแสดงความร่วมมืออย่างเต็มที่

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ จากการริเริ่มการประชุมดังกล่าวนำไปสู่การตัดสินใจ และนำไปสู่การตัดสินใจปฏิบัติตามทุกขั้นตอนอย่างเคร่งครัด โดยการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการเริ่มจากการลงสำรวจขอบเขตพื้นที่ในการอนุรักษ์ เพื่อดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดเพื่อการอนุรักษ์ พื้นฟู และดูแลรักษาทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง และกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการใช้สอยหรือแสวงหาผลประโยชน์จากป่าเสม็ดให้เป็นที่น่าพอใจ ตลอดจนกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับที่ใช้ร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมและการใช้ประโยชน์ร่วมกันจากทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมอย่างเคร่งครัด

สำหรับแนวทางการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม โดยเริ่มจากการที่ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในท้องถิ่นร่วมกันเพาะชำต้นกล้าไม้เสม็ดที่ได้จากป่าเสม็ดในพื้นที่ของตนเอง โดยการสละพื้นที่ที่ตัดแปลงแบ่งสัดส่วนในพื้นที่ของตนเองเป็นเรือนเพาะชำขนาดเล็ก ดังนั้น บ้านหนึ่งหลังมีเรือนเพาะชำหนึ่งหลัง บ้านหลายหลังจึงมีเรือนเพาะชำหลายหลัง ความร่วมมือกันเช่นนี้ทำให้ชุมชนบ้านแหลมมีเรือนเพาะชำกล้าไม้เสม็ดเป็นจำนวนมากและกระจายอยู่ทั่วทั้งหมู่บ้าน จากกล้าไม้เล็กๆ กลายเป็นต้นไม้ใหญ่ ด้วยความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมอีกเช่นเคย โดยการนำกล้าไม้เสม็ดไปปลูกในเขตพื้นที่ที่ทำการอนุรักษ์ไว้ และช่วยกันดูแลรักษาเมล็ดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป

การกระทำเช่นนี้จะทำในช่วงเทศกาลประเพณีสำคัญๆ ในแต่ละปี ซึ่งในแต่ละปีประเพณีและเทศกาลสำคัญๆ จะเกิดขึ้นตั้งแต่ต้นปีจนปลายปี เช่น วันวิสาขบูชา ถือเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเป็นวันปลูกต้นไม้ประจำปีของชาติอีกด้วย และในวันสำคัญๆ ของไทยเรา เช่น วันแม่แห่งชาติ วันที่ 12 สิงหาคมของทุกปี ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และวันพ่อแห่งชาติ วันที่ 5 ธันวาคมของทุกปี ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและเป็นวันชาติอีกด้วย เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระองค์ ด้วยความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนโดยคนในชุมชนเอง ส่งผลไปยังท้องถิ่นอื่นๆ ได้รับทราบและรับรู้เรื่องราวต่างให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง เช่น กลุ่มนักเรียนนักศึกษาในโรงเรียนและมหาลัยทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนกลุ่มเจ้าหน้าที่พนักงานทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามาดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ จากความร่วมมือกันในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมกลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง อีกทั้งยังเป็นแหล่งกำเนิดรวมพันธุ์กรรมของพันธุ์ไม้และสัตว์ที่หายากพืชเพิ่มมากขึ้น เช่น ลิง ค่าง กระรอก กระแต และนกนานาชนิด ตลอดจนสัตว์น้ำนานาพันธุ์ เช่น กบ เขียด กุ้ง หอย ปู และปลาน้ำจืดหลากชนิดอีกด้วย ซึ่งชาวบ้านในชุมชนสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากส่วนนี้ได้เต็มที่ นอกจากนี้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากไม้เสม็ด โดยการเผาไม้ทำเป็นถ่านซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งของการหารายได้เสริมให้แก่ครอบครัวอีกด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมิณผล การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมโดยคนในชุมชนเอง ส่งผลโดยตรงต่อระบบนิเวศทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรอบ ทั้งทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรดิน และทรัพยากรสัตว์ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง โดยผู้นำชุมชนร่วมกับชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ได้ทำการสำรวจบริเวณพื้นที่โดยรอบของชุมชน และสำรวจครัวเรือนของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเรื่อยๆ เช่น การสร้างปรับเปลี่ยนและปรับปรุงถิ่นที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น การผลิตเครื่องมืออุปกรณ์ประมงพื้นบ้านที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อใช้ประกอบอาชีพในยามจำเป็นและจำหน่ายในราคาตัวเองแก่บุคคลภายนอก ตลอดจนการลดภาระหนี้สินภายในครัวเรือนจากการหารายได้เสริมจากทรัพยากรป่าเสม็ดอีกด้วย ด้วยความสมบูรณ์ของพืชพันธุ์สัตว์ป่าที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมไม่มีความขาดแคลนการใช้ทรัพยากรจากส่วนนี้ และสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากส่วนนี้ได้เต็มที่อีกครั้ง พร้อมทั้งควบคู่กับการอนุรักษ์ ดูแลและรักษา เพื่อทดแทนทรัพยากรที่สูญเสียไป

ผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความอุดมสมบูรณ์จากทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม ก่อให้เกิดความสมดุลในทางระบบนิเวศ ทั้งความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรสัตว์ป่า ซึ่งทรัพยากรป่าเสม็ดสามารถสร้างเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งเพาะพันธุ์อาหารของสัตว์ป่านานาชนิด เช่น ลิง ค่าง กระรอก กระแต และนกนานาชนิด ตลอดจนสัตว์น้ำนานาพันธุ์ เช่น กบ เขียด กุ้ง หอย ปู และปลาน้ำจืดหลากหลายชนิดอีกด้วย

วิถีชีวิตความเป็นอยู่

จากความอุดมสมบูรณ์จากทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมสามารถใช้ทรัพยากรป่าเสม็ดในการทำเครื่องมือประมงพื้นบ้าน ได้แก่ คันเบ็ดตกปลา ไม้ยกยอ กระชังเลี้ยงปลาในทะเล ไซดักปลา หรือแม้กระทั่งทำแนวกันวางกีดดักปลา เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเครื่องมือประมงพื้นบ้านเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการประกอบอาชีพประมงของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม เพราะหากขาดแคลนทรัพยากรป่าเสม็ด ก็ไม่สามารถสร้างเครื่องมืออุปกรณ์ประมงพื้นบ้านได้เช่นกัน ดังนั้น ทรัพยากรป่าเสม็ดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการประกอบอาชีพประมงของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม และชาวบ้านสามารถสร้างเครื่องมืออุปกรณ์ประมงพื้นบ้านที่เพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้นตามความจำเป็น และยังมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างเรื่อยๆ เช่นกัน เช่น การสร้างการปรับเปลี่ยนและปรับปรุงถิ่นที่อยู่อาศัย และเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน

เศรษฐกิจ

จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม ทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมกลับมามีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถใช้สอยและแสวงหาผลประโยชน์จากส่วนนี้ได้เต็มที่ โดยการประกอบอาชีพประมงจับสัตว์น้ำและสัตว์ป่าได้เป็นจำนวนมาก เพื่อนำมาบริโภคและนำไปจำหน่ายต่อไป เนื่องจากพื้นที่ในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม สามารถดึงดูดผู้คนต่างถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยในการพัฒนาชุมชน และเข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ด้วยการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศ การอุดหนุนซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เช่น อาหารทะเล กุ้ง หอย ปู ปลานานาชนิด อีกทั้งการเผาไม้เสม็ดทำฟืนเพื่อใช้ในครัวเรือนและจำหน่าย จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการหารายได้เพิ่มมากขึ้นควบคู่กับ

การทำบัญชีออมทรัพย์ภายในครัวเรือน สิ่งเหล่านี้จึงช่วยให้แต่ละครัวเรือนลดภาระหนี้สินได้อย่างรวดเร็ว และสามารถส่งเสียให้บุตรหลานมีการศึกษาและมีอนาคตที่ดีต่อไปได้

สังคมและวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม ก่อให้เกิดพลังความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ สร้างความมีน้ำใจไมตรีอันดีต่อกัน คอยให้ความรัก ความเมตตา ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาโดยตลอด การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมถือเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์และก่อให้เกิดความสัมพันธ์และมิตรภาพอันดีงามให้เกิดขึ้นในหมู่คณะระหว่างกลุ่มคนภายในชุมชนบ้านแหลมด้วยกันและเพื่อนบ้านต่างชุมชนได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2541). *ป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้.
- โกมล แพรกทอง. (2536). *แนวความคิดป่าชุมชน*. ในป่าชุมชนประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- โกมล แพรกทอง และจินตนา อมรสวงสิน. (2535). *การป่าไม้ชุมชนในระบบป่าชุมชนในเอกสารการสอนชุดวิชาการป่าไม้*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เจริญ คัมภีร์ภาพ และคณะ. (2541). *สารัตถะแห่งสิทธิชุมชน หลักการ และความเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิชุมชนใน ทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสัณฐิตา กาญจนพันธุ์. (2536). *ป่าชุมชนในภาคเหนือ*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ซานรินทร์ ศรีบุญเรือง. (2550). *เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่คำ อำเภอสริมงาม จังหวัดลำปาง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชูเกียรติ ลิสุวรรณ. (2546). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

- ชัยพร ไทยกิ่ง. (2550). *บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภาครัฐในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชน บ้านหนองคอง ตำบลพังแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร*. การศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. นครปฐม: ศูนย์นโยบายสาธารณสุข, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธนิตย์ หนูยิ้ม และบุญชู บัญฑิต. (2542). *ไม้เสม็ดขาว*. พิมพ์เผยแพร่ในเอกสารเผยแพร่ทางวิชาการ ศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติป่าพสุลินธร.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). *การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง*. เชียงใหม่.
- นฤดม ทิมประเสริฐ. (2554). *กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิชุมชนในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเล: กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ. (2542). *ข้อสังเกตเชิงกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ: สิทธิชุมชน การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ และถวิล วดีบุริกุล. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม*. นนทบุรี: ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.
- ปรัชญา เวชสารัชช. (2528). *การมีส่วนร่วมของสตรีผู้นำในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในจังหวัดราชบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ ศรีวิวัฒน์. (2548). *สิทธิชุมชนในการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น: ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการคุ้มครองสมุนไพรตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- พระราชบัญญัติป่าชุมชน. (2550). ป่าชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- พรชัย ธรรมธรรม และจินตนา ทวีมา. (2551). การวางแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- พิเชษฐ์ เดชผิว และปิยบุตร หล่อไกรเลิศ. (2546). ชุมชนกับธรรมชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม่ไก่ จำกัด.
- โพสิฐ พาณิชยกุล. (2544). สิทธิชุมชน ปัญหา และพัฒนาการทางความคิด. ค้นวันที่ 15 พฤษภาคม 2556 จาก <http://www.lawthai.org/read/midnighttu07.doc>
- มนต์ชัย เต็มขุนทด. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล: ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์.ส.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2547). นิเวศชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชน. เชียงใหม่: วิทอนดีไซส์.
- เลิศชาย ศิริชัย และชลธิชา สัตยาวัฒนา. (2546). สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: นิตีธรรม.
- วรินทร์า ไกยรวงศ์. (2544). การยอมรับสิทธิชุมชน. จดหมายข่าวสิทธิมนุษยชน, กรุงเทพมหานคร.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์. (2535). พื้นฐานทางวัฒนธรรมกับศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนชนบท. ใน เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่องวนศาสตร์ชุมชน: ทางเลือกในการพัฒนาป่าไม้ ขอนแก่น: โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศิริกุล กสิวิวัฒน์. (2542). การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างไร, วารสารพัฒนาชุมชน.
- สุชาติ บุรีรัตน์. (2553). การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองหัวคน ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุลักษณ์ เลี่ยมลักษณ์. (2553). วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน: กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่ง พื้นที่อ่าวไทยตอนบน. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2550). การจัดการป่าชุมชนเพื่อคนและเพื่อป่า. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒน์การพิมพ์.

ส่วนป่าชุมชน. (2541). *แนวทางการปฏิบัติงานโครงการพัฒนาป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้.

อนุช อภาภิรม. (2545). *การพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นพื้นฐานของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ.

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2544). *มิติชุมชน: วิถีคิดว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

มหาวิทยาลัยศรีปทุม
SRIPATUM UNIVERSITY

Sripatum University Conference 2013

การประชุมวิชาการระดับชาติ
มหาวิทยาลัยศรีปทุม ประจำปี 2556
เรื่อง “ผลงานวิจัยและนวัตกรรม
สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน”
Research and Innovations
for Sustainable Development

วันที่ 24 ธันวาคม 2556
เวลา 8.30-16.30 น.
ณ ห้อง Auditorium ชั้น 14
อาคาร 40 ปี มหาวิทยาลัยศรีปทุม

**ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม
ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา**
**MELALEUCA FOREST: PARTICIPATION IN RESOURCE MANAGEMENT
OF BAN LAEM COMMUNITY PAKRO SUB-DISTRICT,
SINGHA NAKHON DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE.**

อุมาพร บุญรัตน์

นักศึกษาระดับปริญญาโท คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail: boonrattanang_u@hotmail.com

อุทิศ หังษ์รัตน์

อาจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail: utits@psu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมและผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยเน้นประเด็นความสำคัญตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และเพื่อนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ ศึกษาและสรุปผล ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเริ่มจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมโดยตรง เพื่อช่วยค้นหาแนวทางการแก้ไขและวิธีการดำเนินการ การประชุมดังกล่าวเกิดข้อตกลงร่วมกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ซึ่งมีด้วยกัน 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนตนเอง โดยช่วยกันดูแล รักษา อนุรักษ์ และฟื้นฟู มีการกำหนดขอบเขตที่แน่นอน วางแผนกฎระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม ทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมกลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ซึ่งผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ชาวบ้านมีส่วนร่วมในผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การจัดการทรัพยากร ป่าเสม็ด และชุมชนบ้านแหลม

ABSTRACT

The study of Melaleuca Forest: Participation in Resource Management of Ban Laem Community PakroSub-District, SinghaNakhonDistrict, Songkhla Province. The objectives were to study the participation and the results of the participation in Maleleuca Forest resource management of Ban Laem Community Moo 5, PakroSub-District, SinghaNakhonDistrict, Songkhla Province by using qualitative research, data gathering of relevant documents and information from the fieldwork by interviews to analyze data with focusing on importance issue as the objectives of the research, for the data classification, interpretations and conclusions. The result of the study found that the participation in Maleleuca Forest resource management of Ban Laem Community caused by the involvement of people in the community. By the start of the problems in the community and affect to people in the community directly to find solutions and procedures implemented. Such a meeting was an agreement between the people in Ban Laem community which there are 4 steps; the participation in the decision, the participation in the operation, the participation in the benefits and the participation in the evaluation. The people in Ban Laem community decided to participate in management of Maleleuca Forest resource by themselves such taking care, maintenance, conservation and restoration. There are specifying the exact scope, plan, rules and regulations clearly to be a guideline in common practice about the utilization from the resources of Ban Laem community which resulting Maleleuca Forest resource has abundance again. Therefore, the results of participation in Maleleuca Forest resource management of Ban Laem Community are people can participant in the benefits equally, no mutual taking advantage in lifestyle, environmental, economic and social.

KEYWORDS: Participation, Resource Management, Melaleuca Forest, Ban Laem Community

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกรอก อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่ตั้งติดกับริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาตลอดทั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงกันทั่วบริเวณ ด้วยวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การใช้ชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมจึงผูกพันอยู่กับทะเลและป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างมาก อีกทั้งยังช่วยการแสวงหาผลประโยชน์หรือหารายได้จากส่วนนี้ ได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรแหล่งน้ำ ป่าไม้ และปริมาณสัตว์น้ำ เปรียบเสมือนหม้อข้าวหรือแหล่งอาหารที่ดีที่สุดของคนในชุมชนบ้านแหลม ถึงวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม การออกเรือหาปลา การทำประมง หรือการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมืออุปกรณ์พื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งเครื่องมืออุปกรณ์การทำประมงพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ส่วนใหญ่ทำมาจากวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน นั่นก็คือ ไม้เสม็ดหรือป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ซึ่งป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมถือเป็นทรัพยากรอันล้ำค่าและมีมาอย่างยาวนาน และถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากส่วนนี้ได้อย่างไม่จำกัดจำนวน และตอบสนองต่อความต้องการของ

คนในชุมชน ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมใช้ประโยชน์จากไม้เสม็ดในด้านต่างๆ เช่น การทำรั้วบ้าน ไม้ถ่อเรือ เสาหรือหลักล้ามเรือ เสาบ้านหรือเสากระท่อมในทะเล คันเบ็ดตกปลา ไม้ยกของ กระชังเลี้ยงปลาในทะเล ไซตกปลา หรือแม้กระทั่งทำแนวกันวางกัตกปลา เป็นต้น แต่ด้วยจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นบวกกับปริมาณความต้องการของประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละวัน ทำให้มีจำนวนคนที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนเพิ่มมากขึ้นและไม่มีวันที่จะลดน้อยลง การใช้วัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติอย่างชาติชิดสำนึก จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมลดจำนวนน้อยลงและเสื่อมโทรมลงในที่สุด

แนวความคิดการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม จึงเกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม โดยเริ่มจากผู้มีชุมชนทำการเรียกประชุมชาวบ้านทุกคนเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อหาแนวทางการแก้ไข แนวทางการป้องกัน วัตถุประสงค์ของการจัดทำ แนวคิดที่นำมาใช้ รวมถึงวิธีการดำเนินการงาน ตลอดจนผลที่ได้รับจากการร่วมมือ เป็นต้น การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมจึงเกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกร อําเภอลี้หณรงค์ จังหวัดสงขลา โดยชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดสถานที่ที่มีการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ด โดยการกำหนดขอบเขตที่แน่นอน และมีการกำหนดกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในปฏิบัติร่วมกันและการป้องกันการทำลายความผิด การจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชาวบ้านชุมชนบ้านแหลมในครั้งนี้ ชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ปฏิบัติตามทุกขั้นตอนอย่างเคร่งครัด ช่วยกันดูแลและรักษา มีความรู้ดีทวงแทนเป็นเจ้าของร่วมกันและใช้ประโยชน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดอันเป็นทรัพยากรชุมชนบ้านแหลม ถือเป็นกรณีศึกษาที่ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า และถือเป็นต้นแบบแห่งการอนุรักษ์ที่หมู่บ้านอื่นสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกร อําเภอลี้หณรงค์ จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากกร อําเภอลี้หณรงค์ จังหวัดสงขลา

3. ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากกร อําเภอลี้หณรงค์ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่หนึ่งเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน และประเด็นที่สองเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จากหลายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร โดยคนในชุมชนมีหลายผลงานวิจัยด้วยกัน เช่น วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน: กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งพื้นที่อ่าวไทยตอนบน ของสุลักษณ์ เสจี่ยมลักษณ์ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านของชุมชนประมงพื้นบ้านพื้นที่

อำเภอไทยคอนบน และเพื่อศึกษาระบบการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอำเภอไทยคอนบนที่เหมาะสมของประชาชนและองค์กรชุมชน ตลอดจนเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอำเภอไทยคอนบนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน และการศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ของอมรรักษ์ รัตนชัย เพื่อศึกษาระบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าและเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะปูลี เป็นต้น

4. วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากพร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา” การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการใช้วิธีการศึกษาข้อมูลภาคสนามและศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และวิเคราะห์จัดทำเป็นเนื้อหาข้อมูล ในการนำเสนอวิธีการวิจัยในครั้งนี้ได้แบ่งแยกด้วยกัน 7 ขั้นตอนคือ พื้นที่ทำการศึกษา ผู้ให้ข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น

5. ผลการศึกษา

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เกิดแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลปากพร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ วิจัย ตัดสินใจ และตัดสินใจ ปฏิบัติการ โดยเริ่มจากผู้นำชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่ เรียกประชุมชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม ด้วยการนำปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแหลมมาเป็นประเด็นสำคัญในการประชุมครั้งนี้ นั่นก็คือ ปัญหาทรัพยากรป่าเสม็ดในชุมชนถูกทำลายและลดจำนวนเหลือ ซึ่งถือได้ว่าทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลมเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม จากการประชุมดังกล่าวได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมเป็นอย่างดี ตลอดจนการดำเนินการประชุมผู้นำชุมชนได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน รวมถึงวัตถุประสงค์ของการประชุม วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน แนวทางการแก้ไข แนวคิดที่นำมาใช้ ตลอดจนผลที่ได้รับจากการดำเนินงานครั้งนี้ โดยการอธิบายเกี่ยวกับรายละเอียดดังกล่าวอย่างครบถ้วน ทำให้การประชุมครั้งนี้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี เนื่องจากชาวบ้านเข้าใจและรับรู้ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองโดยตรง ทั้งร่วมแสดงความคิดเห็นและแสดงความร่วมมืออย่างเต็มที่

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ จากการบริหารการประชุมดังกล่าวนำไปสู่การตัดสินใจและนำไปสู่การปฏิบัติทุกขั้นตอน โดยเริ่มจากการลงสำรวจขอบเขตพื้นที่ในการอนุรักษ์ เพื่อดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ด เพื่อการอนุรักษ์ พื้นที่ และดูแลรักษาทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ให้กลับมามี

ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง และกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการใช้สอยหรือแสวงหาผลประโยชน์จากป่าเสื่อมโทรมให้เป็น ที่แน่นอน ตลอดจนกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับที่ใช้ร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมและการใช้ประโยชน์ร่วมกันจากทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของ ชุมชนบ้านแหลมอย่างเคร่งครัด ชาวบ้านในท้องถิ่นร่วมกันเพาะชำกล้าไม้เสื่อมโทรมที่ได้จากป่าเสื่อมโทรมในพื้นที่ของ ตนเอง โดยการสละพื้นที่ที่คิดแปลงแบ่งที่ดินในพื้นที่ของตนเองเป็นเรือนเพาะชำขนาดเล็ก โดยการนำกล้าไม้ เสริมไปปลูกในเขตพื้นที่ที่ทำการอนุรักษ์ไว้ และช่วยกันดูแลรักษาผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป จะใช้ช่วงเทศกาล วันสำคัญ ในแต่ละปี เช่น วันวิสาขบูชา ถือเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและเป็นวันปลูกต้นไม้ประจำปี ของชาติอีกด้วย วันแม่แห่งชาติ วันที่ 12 สิงหาคมของทุกปี ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระ นางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และวันพ่อแห่งชาติ วันที่ 5 ธันวาคมของทุกปี ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและเป็นวันชาติอีกด้วย

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ จากความร่วมมือกันในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่า เสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม ทำให้ทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมกลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ซึ่ง ชาวบ้านในชุมชนสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากส่วนนี้ได้ดังเดิมที่ เช่น นำไม้เสริมไปผลิตเครื่องมือ อุปกรณ์การทำการประมงพื้นบ้าน ได้เพิ่มขึ้น ซ่อมแซมที่อยู่อาศัย รั้วบ้าน โรงเรือน และอื่นๆ อีกมากมาย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยผู้นำชุมชนร่วมกับชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม ได้ทำการ ดำเนินบริเวณพื้นที่ที่โดยรอบของชุมชน และสำรวจครัวเรือนของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมเกี่ยวกับชีวิตความเป็น อยู่ที่ดีขึ้นอย่างไร เช่น การสร้างปรับเปลี่ยนและปรับปรุงพื้นที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น การผลิตเครื่องมืออุปกรณ์ ประมงพื้นบ้านที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อใช้ประกอบอาชีพในยามจำเป็นและจำหน่ายในราคากันเองแก่บุคคลภายนอก ตลอดจนการลดภาระหนี้สินภายในครัวเรือนจากการหารายได้เสริมจากทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมอีกด้วย ด้วยความ สมบูรณ์ของพืชพันธุ์สัตว์ป่าที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมไม่มีความขาดแคลน การใช้ทรัพยากรจากส่วนนี้ และสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากส่วนนี้ได้ดังเดิมที่อีกครั้ง พร้อมทั้งควบคุม การอนุรักษ์ ดูแลและรักษา เพื่อทดแทนทรัพยากรที่สูญเสียไป

ผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชาวบ้านภายใน ชุมชนบ้านแหลม ก่อให้เกิดความสมดุลในทางระบบนิเวศ ทั้งความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่า ไม้ ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรสัตว์ป่า ซึ่งทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมสามารถสร้างเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งเพาะพันธุ์ อาหารของสัตว์ป่านานาชนิด เช่น ลิง ค่าง กระรอก กระแต และนกนานาชนิด ตลอดจนสัตว์น้ำในน้ำ เช่น กบ เขียด กุ้ง หอย ปู และปลาน้ำจืดหลากหลายชนิดอีกด้วย

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมสามารถใช้ทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมในการทำเครื่องมือ ประมงพื้นบ้าน ได้แก่ คันเบ็ดตกปลา ไม้ยกชั่ง กระชังเลี้ยงปลาในทะเล ไซดักปลา หรือแม้กระทั่งทำแกวกันวาง กัดดักปลา เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเครื่องมือประมงพื้นบ้านเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการประกอบอาชีพประมง ของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม เพราะหากขาดแคลนทรัพยากรป่าเสื่อมโทรม ก็สามารถสร้างเครื่องมืออุปกรณ์ ประมงพื้นบ้านได้เช่นกัน และยังมิชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างไร เช่นกัน เช่น การสร้างการปรับเปลี่ยนและ ปรับปรุงพื้นที่อยู่อาศัยและเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน

เศรษฐกิจ ทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมกลับมามีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถใช้สอย และแสวงหาผลประโยชน์จากส่วนนี้ได้อย่างเต็มที่ โดยการประกอบอาชีพประมงจับสัตว์น้ำและสัตว์ป่าได้เป็นจำนวนมาก เพื่อนำมาบริโภคและนำไปจำหน่ายต่อไป และสามารถดึงดูดผู้คนต่างถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และเข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ด้วยการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศ การดูแลพันธุ์สัตว์ป่าและอนุรักษ์โลกของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เช่น อาหารทะเล กุ้ง หอย ปู ปลา นานาชนิด ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้นควบคู่กับการทำบัญชีออมทรัพย์ภายในครัวเรือน สิ่งเหล่านี้จึงช่วยให้แต่ละครัวเรือนลดภาระหนี้สินได้อย่างรวดเร็ว และสามารถส่งเสียให้บุตรหลานมีการศึกษาและมีอนาคตที่ดีต่อไปได้

สังคมและวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านแหลม ก่อให้เกิดพลังสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ สร้างความมีน้ำใจไมตรีอันดีต่อกัน คอยให้ความรัก ความเมตตาช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาโดยตลอด การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลมถือเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์และก่อให้เกิดความสามัคคีและมีศรัทธาอันดีงามให้เกิดขึ้นในหมู่คณะระหว่างกลุ่มคนภายในชุมชนบ้านแหลมด้วยกันและเพื่อนบ้านต่างชุมชนได้เป็นอย่างดี

6. อภิปรายผล

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม เกิดขึ้นจากความร่วมมือของคนในชุมชน ที่ต้องการพลิกฟื้นระบบนิเวศให้มีความสมดุล และเพื่อป้องกันภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้ โดยมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามารสนับสนุนและศึกษาดูงาน ซึ่งชุมชนได้เป็นผู้กำหนดและร่วมกันปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม คือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ในชุมชนบ้านแหลม ที่มีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนบ้านแหลม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม ที่มีความสำคัญทั้งด้านการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก การประกอบอาชีพเสริมอื่นๆ เพื่อหารายได้ให้แก่ครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเกิดจากการที่ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมใช้ทรัพยากรอย่างขาดจิตสำนึก ขาดการดูแลรักษาหวงแหน หรือทดแทนทรัพยากรที่สูญเสียไป ผลกระทบจากภัยธรรมชาติที่ทำลายธรรมชาติด้วยกันเอง ดังนั้น ทรัพยากรธรรมชาติจึงมีความสำคัญและจำเป็นต้องอนุรักษ์ในดุจดั่งจันทน์และอนาคต การสูญเสียและส่งผลกระทบต่อคนรุ่นต่อไปจะเป็นตัวกระตุ้นทำให้คนส่วนใหญ่ลุกขึ้นมาต่อสู้และร่วมมือร่วมใจกัน ในการสร้างสรรค์สิ่งที่มีอยู่และมีคุณค่าให้กับมวลเราสร้างคุณประโยชน์และถืออำนาจต่อตนเองอีกครั้ง ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสุทัศน์ เสี่ยมลักษณ์ (2553) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านของชุมชนประมงพื้นบ้านพื้นที่อำเภอไทยคอนบน และเพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอำเภอไทยคอนบนที่เหมาะสมของประชาชนและองค์กรชุมชน ตลอดจนเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอำเภอไทยคอนบนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน พบว่าเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่อยู่ติดทะเล ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งมีวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกลุ่มกันตามริมน้ำใช้วิธีการทำประมงแบบดั้งเดิม ใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์เอง มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำประมงและเทคนิคการถนอมอาหารจากสัตว์น้ำที่เหลือจากการจำหน่าย ปัญหาการ

ประกอบอาชีพการหาประมงพื้นบ้านเกิดจากปริมาณสัตว์น้ำที่ลดน้อยลงภาวน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ป่าชายเลนเสื่อมโทรม ส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านประสบปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของครอบครัวกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจในการแก้ปัญหา ปรึกษากันภายในครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนบ้าน ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มต่างๆ ผลจากการที่ชาวประมงพื้นบ้าน หน่วยงานภาครัฐ และผู้ประกอบการได้ร่วมคิดในการวางแผน และการตัดสินใจ นำไปสู่การร่วมปฏิบัติ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์พร้อมทั้งการมีส่วนร่วมในการคิดตามประเมินผลให้การจัดการประมงผลสำเร็จในที่สุด แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งอ่าวไทยตอนบนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของกรณีมีส่วนร่วมของ Cohen และ Uphoff (1980: 219-222) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ คือ ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ วิจัย ตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม ซึ่งการกระทำหรือลงมือปฏิบัติการสิ่งใดจำเป็นจะต้องมีการประชุมกลุ่มคนในชุมชนหรือในพื้นที่นั้นๆ เพื่อรวบรวมและระดมสมองการแสดงออกทางความคิดของทุกคนและทุกภาคส่วน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของแต่ละบุคคล ตลอดจนการตัดสินใจการเข้าร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบ ความหวังคือการสนับสนุนในด้านกิจกรรมและมีจุดประสงค์ที่ชัดเจนของตนเองและผู้อื่น การแสดงออกในทางที่ดียิ่ง และแสดงถึงความร่วมมือกันจะก่อให้เกิดความสำเร็จในหน้าที่การงานและชีวิตทั้งตนเองและผู้อื่น และการกระทำสิ่งใดหรือการมีส่วนร่วมในการทำสิ่งใดมีผลตอบแทนจากการมีส่วนร่วมในการทำสิ่งนั้นๆ เพื่อความคุ้มค่าและความภาคภูมิใจในกิจกรรมที่ทำเป็นรางวัลและกำไรชีวิตให้กับตนเอง อีกทั้งเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้อื่นได้รับทราบและเห็นผลการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดอย่างรู้คุณค่าและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

7. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง ป่าเสม็ด: การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม ตำบลปากทรง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา จากการศึกษาทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อเสนอแนะให้แก่ชุมชนทั้งในและนอกชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ในท้องถิ่นของตนเองได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดของชุมชนบ้านแหลม เป็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของชุมชนและพื้นที่ของส่วนบุคคล ดังนั้น ควรมีการจัดการทรัพยากรป่าเสม็ดขึ้นในพื้นที่ของตนเอง โดยการเสาะพื้นที่ส่วนหนึ่งในพื้นที่ของตนเอง เพื่อสนับสนุนและขยายพื้นที่ป่าเสม็ดในชุมชนบ้านแหลม โดยการอนุรักษ์ปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้นจากเดิมและเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย เพื่อเป็นการทดแทนต้นไม้ที่สูญเสียไป
2. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสม็ดเพียงช่องทางเดียว ย่อมทำให้ทรัพยากรป่าเสม็ดลดจำนวนลง เนื่องจากการประกอบอาชีพพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม จำเป็นอย่างยิ่งที่จำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเสม็ดเป็นอย่างมาก ดังนั้น ควรมีการศึกษาคุณค่าประโยชน์เกี่ยวกับคุณสมบัติของทรัพยากรอื่นๆ ที่มี

คุณประโยชน์และมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับทรัพยากรป่าเสื่อมโทรม เพื่อนำมาทดแทนการสูญเสียและลดจำนวนลงของทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมได้อีกทางหนึ่งด้วย

3. การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลม เป็นการนำวัสดุที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างและผลิตเป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการทำมาหากินเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรให้การอนุรักษ์และสนับสนุนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ผลิตขึ้นเองจากธรรมชาติ ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่มีพิษภัยและไม่เป็นอันตรายต่อตนเอง ชุมชน สังคม และธรรมชาติอีกด้วย ดังนั้น ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่นำวัสดุทางธรรมชาติมาสร้างและผลิตเป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการทำมาหากินเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว และควรค่าแก่อนุรักษ์ไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่ลูกหลานในวันข้างหน้า

4. จากการลงสำรวจพื้นที่เกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนบ้านแหลม ระหว่างทางเข้าก่อนถึงชุมชนบ้านแหลม ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นพื้นที่ของชุมชนอื่นๆ เช่น ชุมชนบ้านบางไทร ชุมชนบ้านแหลมจาก ได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเป็นการปลูกป่าล้มไม้ขึ้น เพื่อเพิ่มช่องทางการหายใจให้แก่ครัวเรือน อันส่งผลกระทบต่อพื้นที่ทรัพยากรที่เป็นป่าเสื่อมโทรมและลดจำนวนเหลือน้อยลง ดังนั้น การสำรวจในพื้นที่เบื้องต้นของชุมชนบ้านแหลม คงไม่พบการเปลี่ยนแปลงของป่าเสื่อมโทรมเป็นป่าปกคลุม พืชเพียงแต่การปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นการทำบ่อกึ่งเท่านั้น ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการจัดทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม ควรค่าแก่การรักษาให้คงอยู่คู่กับชุมชนบ้านแหลม หมู่ที่ 5 ตำบลป่าก่อย อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

5. การมีส่วนร่วมในการจัดทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมของชุมชนบ้านแหลม ในพื้นที่หมู่ที่ 5 ตำบลป่าก่อย อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ควรมีการสร้างเครือข่ายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมกับพื้นที่อื่นๆ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และรักษามิให้ทรัพยากรป่าเสื่อมโทรมสูญหายไปจากแผ่นดิน

8. รายการอ้างอิง

- จักรพันธ์ ใญ่จะสุวรรณ. 2545. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ชูเกียรติ ใญ่จะสุวรรณ. 2546. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยวิทยา.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. นครปฐม: ศูนย์นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธนิตย์ หนูยิ้ม และบุญชู บุญทวี. 2542. ไม้เสม็ดขาว. พิมพ์เผยแพร่ในเอกสารเผยแพร่ทางวิชาการศูนย์วิจัยและศึกษาระบบนิเวศป่าพรุสิรินธร.
- เนวินทร์ชัย พัฒนหงษา. 2546. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. เชียงใหม่: นิวัด เรืองธานี.
- นิวัด เรืองธานี. 2546. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปิยะวัฒน์ พรหมรักษา. 2547. ป่าเสม็ดผืนป่าที่การก่อกำเนิดการอนุรักษ์เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน. วารสารสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ปรัชญา เวชสารีชช. 2528. การมีส่วนร่วมของสตรีผู้นำในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในจังหวัด
ราชบุรี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยศ สันตสมบัติ. 2541. สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ศิริกฤต กติวิวัฒน์. 2542. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างไร. วารสารพัฒนาชุมชน.
- สันติธิดา กาญจนพันธุ์. 2540. ป่าชุมชนภาคเหนือ: สักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน.
เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุกาญจน์ รัดคนเล็กนุสรณ์. 2546. หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุริชัย หวันแก้ว. 2531. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โอเคเอ็นเอสโคร์.
- สุลักษณ์ เสริมลักษณ์. 2553. วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน: กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งพื้นที่อ่าวไทยตอนบน. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เสน่ห์ จามริก. 2541. ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา เล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่า
ชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย.
- อมรรัตน์ รัดคนชัย. 2553. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าตาซุงใจ ตำบลแม่ฮ่องสอน
อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย. การพัฒนาภูมิศาสตร์อย่างยั่งยืน. มหาวิทยาลัยแม่โจ้. เชียงราย.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544. มิติชุมชน: วิถีคิดท้องถิ่น ว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร.
กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- อำนาจ เจริญศิลป์. 2543. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเคเอ็นเอสโคร์.
- Cohen, John M. and Norman T. Uphoff. 1980. *Participation's Place in Rural Development: Sacking Clarity
Through Specificity*. India: World Development.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล	นางสาวอุมาพร บุญรัตน์	
รหัสประจำตัวนักศึกษา	5511121097	
วุฒิการศึกษา		
	วุฒิ	ชื่อสถาบัน
	ชื่อสำเร็จการศึกษา	
ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.)	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2555

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

อุมาพร บุญรัตน์ และอุทิศ สังขรัตน์. 2556. ปาเสม็ดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม. ในการประชุมวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ ภาคใต้ ครั้งที่ 3. วันที่ 28-29 สิงหาคม 2556. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

อุมาพร บุญรัตน์ และอุทิศ สังขรัตน์. 2556. ปาเสม็ดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแหลม. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยศรีปทุม ครั้งที่ 8. เรื่อง “ผลงานวิจัยและนวัตกรรมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” วันที่ 24 ธันวาคม 2556. มหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพมหานคร.